

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Nele Nahkur

**LAPSE HEAOLU OHUSTAMINE VANEMA POOLT JA VANEMA
HOOLDUSÕIGUSE TÄIELIK ÄRAVÕTMINE**

Magistritöö

Juhendaja:
Triin Göttig LL.M

Tallinn
2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. LAPSE HEAOLU JA SELLE OHUSTAMINE VANEMA POOLT	8
1.1 Lapse heaolust juhendumine vanema hooldusõiguse teostamisel	8
1.2 Lapse heaolu mõiste sisustamine.....	12
1.2.1 Lapse heaolu teoreetilised käsitlused	12
1.2.2 Lapse heaolu seos lapse õiguste ja lapse huvidega.....	16
1.3 Lapse heaolu ohustamine	22
2. VANEMA HOOLDUSÕIGUSE TÄIELIK ÄRAVÕTMINE JA SELLE RAKENDAMISEST TULENEV PROBLEMAATIKA.....	34
2.1 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise rakendamise põhimõtted.....	34
2.1.2 Vanema hooldusõiguse täielik äravõtmine kui kõige äärmuslikum meede	34
2.2.2 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise menetlus.....	40
2.2 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise rakendamisest tulenev probleematika	44
KOKKUVÕTE	56
ENDANGERING OF WELL-BEING OF CHILD BY THE PARENT AND DEPRIVATION OF RIGHT OF CUSTODY IN FULL.....	63
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	67
Kasutatud kirjandus	67
Kasutatud õigusaktid	73
Kasutatud siseriiklikud kohtulahendid	74
Kasutatud Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid.....	75

SISSEJUHATUS

Perekond on lapse peamine ja kõige olulisem kasvukeskkond. Armastavatest vanematest ning turvalisest lapsepõlvest sõltub suurel määral ka lapse edasine elukäik ning varajases eas kogetud hoolitsus on määravaks faktoriks selles, kuidas laps tulevikus ka omaenda suhetesse ja peresse suhtub. ÜRO lapse õiguste konventsioonis (LÕK)¹, mis jõustus Eesti suhtes 1991. aastal, sisaldub põhimõte, et lapse isiksuse täielikuks ja harmooniliseks arenguks peab laps kasvama perekonna keskel õnne, armastuse ja üksteisemõistmise õhkkonnas. Perekond kuulub Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS)² kaitsealasse. PS § 26 kohaselt ei tohi riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Eeltoodu on sätestatud ka Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK)³ artiklis 8, mille kohaselt on igal inimesel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust ja sellesse õigusesse ei sekkuta muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Eestis käsitleb vanema ja lapse vahelist õigussuhet perekonnaseadus (PKS)⁴, kus on sätestatud ka vanema hooldusõiguse teostamise põhimõtted. Lapse kohtlemise põhimõtted on määratud ka 2016. aasta jaanuaris jõustunud lastekaitseaduses (LasteKS)⁵, mille läbivateks põhimõteteks on lapse kasvatamine ja kohtlemine tema igakülgset heaolu järgides ja lapse huve arvestades. Ka mitmed sotsiaalteadlased on leidnud, et lapsel on õigus turvalisele ja õnnelikule lapsepõlvele, mille kujundamisel on täiskasvanuil vastutav roll.⁶

Last on iseseisva õigussubjektina hakatud käsitlema alles hiljuti. Järjest enam on hakatud tõdema, et lastel, nagu ka täiskasvanutel, on samuti õigused ning kuna lapsed on oma vanuse ja vähese elukogemuse tõttu haavatavad, peab neid õigusi erilise hoolega austama ja

---

¹ Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56.

² Põhiseadus, RT I, 15.05.2015.

³ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 2010, 14, 54.

⁴ Perekonnaseadus, RT I, 21.12.2016, 12.

⁵ Lastekaitseadus, RT I, 21.12.2016, 24.

⁶ T.Tulva jt (koost.). Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud (artiklite kogumik). Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Ülikool 2006, lk 22.

võimalikult efektiivselt rakendama. Juba 1959. aasta lapse õiguste deklaratsioonis⁷ oli kirjas põhimõte, mille kohaselt laps vajab oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset ja hoolt, kaasa arvatud vastav seaduslik kaitse nii enne kui ka pärast sündi. Eelnimetatud fundamentaalsele põhimõttele on viidatud ka LÕK-i preambulis.

Paraku võib lapse heaolu saada vanemate poolt ohustatud. Seda võivad tingida mitmed eri asjaolud – näiteks võib vanemal nappida oskusi lapsega või iseendaga toimetulekul. Viimasel juhul on põhjusteks enamasti stress, pingelised partnerlussuhted, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine, töötus jm.⁸ Kui eeltoodud asjaolud hakkavad negatiivselt lapse heaolu mõjutama, on riigil ja kohalikul omavalitsusel tulenevalt PKS-ist ja LasteKS-st kohustus sekkuda. Nimelt on PKS § 134 lg 1 kohaselt lapse kehalise, vaimse ja hingelise heaolu ohustamisel kohtul õigus ohu ärahoidmiseks rakendada vajalikke abinõusid, muuhulgas võib kohus juhul, kui rakendatud abinõud pole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks, lapse perekonnast eraldada ning hooldusõiguse vanemalt täielikult ära võtta. Nimetatud heaolu ohustamiseks võib PKS § 134 lg 1 kohaselt olla vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatuse täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma. Sama tuleneb ka LÕK artiklist 9, mille kohaselt võivad pädevad ametivõimud eraldada lapse vanematest, kui kooskõlas kehtivate seaduste ja menetlusega otsustatakse, et niisugune eraldamine toimub lapse huvides ning vaid erijuhtudel, nagu siis, kui vanemad kohtlevad last julmalt või jätavad ta hooletusse või kui vanemad elavad lahus ja tuleb langetada otsus lapse elukoha suhtes. Seega saab väita, et riigil ja kohalikul omavalitsusel on kohustus tagada ja kindlustada lapse heaolu olukorras, kus see saab lapse vanemate poolt ohustatud.

2016. aastal jõustunud LasteKS kaitseb lapse õigusi veelgi enam. Nimelt võib LasteKS-i kohaselt lapse perekonnast eraldada juba enne kohtumäärust, kui lapse jätmine perekonda või vanema ja lapse vaheline suhtlus ohustab lapse tervist või elu. Sellisel juhul peab lapse perekonnast eraldanud asutus LasteKS § 33 lg 2 ja 3 alusel viivitamatult, kuid mitte hiljem, kui 72 tunni möödudes pöörduma kohtu poole hooldusõiguse piiramiseks. LasteKS § 24 kohaselt on nüüdsest kehtestatud ka lapse igasuguse väärkohtlemise, sealhulgas kehalise

---

⁷ Declaration of the Rights of the Child (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-the-Child.pdf>, 16.01.2017).

⁸ J. Salla, L. Surva, K. Ilves, K. Soo, A. Reinomägi. Lapse turvalisus. – Laste heaolu. Tallinn: Statistikaamet 2013, lk 74 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Laste_heaolu_sisu-1.pdf, 18.04.2017).

karistamise, keeld. Eeltoodu on murrang Eesti õigusmaastikul, kuna annab selge signaali, et Eesti ühiskonnas ei aktsepteerita laste füüsilist karistamist.⁹

Hooldusõiguse äravõtmine võib toimuda ainult juhul, kui miski muu pole tulemusi andnud, see on kõige äärmuslikum meede¹⁰ lapse õiguste kaitsmisel ning kahtlemata tugev põhiõiguste riive nii lapsele kui ka tema vanemale, kuna mõlemal neist on õigus perekonnaelu puutumatusse. Just eeltoodust tulenevalt peab kohus kindlaks määrama, kuivõrd on põhjust eeldada, et täiendavate abinõude rakendamisest ei piisa lapse heaolu ohustamise lõpetamiseks ja millal on õige hetk võtta vanemalt hooldusõigus ära, kui juba rakendatud meetmed ei ole tulemusi andnud. Ühtlasi peab kohus hindama, mis on üldse need kriteeriumid, mis määravad ära, kas lapse heaolu on piisaval määral ohustatud, et jätta vanem lapse hooldusõigusest ilma. Seejuures peab vanemate ning lapse põhiõiguseid arvestades pidama silmas, et hooldusõigust ei piirataks meelevaldselt ja ebaproportsionaalselt, kuid samal ajal tuleb siiski kindlustada lapse heaolu võimalikult maksimaalsel määral.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, mida käsitletakse lapse heaoluna ja selle ohustamisena ning milliseid lapse heaolu ohustamise viise hinnatakse kohtu poolt piisavaks, et vanemate hooldusõigus täielikult ära võtta. PKS-i järgi võivad lapse puhul ohustatud saada nii kehaline, hingeline ja vaimne heaolu kui ka lapse vara, kuid käesolevas magistritöös keskendutakse just lapse heaolu defineerimisele, jättes kõrvale vara ohustamise defineerimise. Tulenevalt eeltoodust ei peatuta pikemalt ka varahooldusõiguse käsitlemisel. Lapse heaolu käsitlemisel on lähtutud muuhulgas heaolu seostest lapse õiguste ja lapse huvidega.

Magistritöö eesmärk on uudne, kuna autorile teadaolevalt pole varem proovitud välja selgitada piiri, mille ületamisel kohaldab riik üht põhiõiguste raskeimat riivet ehk sekkub isikute perekonnaellu hooldusõiguse äravõtmise teel. Teema aktuaalsust kinnitab muuhulgas see, et vanema ja lapse suhteid käsitlevaid magistritöid on kirjutatud mitmeid. Vanema hooldusõiguse piiramist ja lapse eraldamist perekonnast on uurinud Marii-Elisa Pärna¹¹, kuid tema magistritöös on keskendutud pigem PKS-i ja LasteKS-i kollisioonile lapse perekonnast eraldamise küsimuses. Kuidas kohus on defineerinud lapse heaolu ohustamist ning sellele

---

⁹ K. Espenberg. K. Lees. K. Valma. K. Laur. K. Nauts. M. Linno. J. Strömpl (koost.). Lastekaitseaduse elnõu mõjude analüüs: lühikokkuvõte. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE 2013, lk 8 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/105_luhike_luhikokkuvote.pdf, 18.04.2017).

¹⁰ RKTkm 04.12.2013, 3-2-1-142-13, p 15.

¹¹ M-E. Pärna. Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2016.

vastavalt hooldusõiguse vanematelt ära võtnud, on eeltoodud magistritöös käsitletud vaid põgusalt. Ka on uuritud lapse huvidega seonduvat temaatikat. Irene Iskül¹² on oma magistritöös käsitlenud lapse parima huvi mõiste sisustamist hooldusõiguse üleandmise menetluses. Lapse ärakuulamist perekonnavaidlustes on süvitsi uurinud Rutt Laugus.¹³ Lapse huvide ja lapse õiguste kohta on kirjutatud ka doktoritöö, nimelt on lapse õiguste ja huvide rakendamist rahvusvahelises kontekstis doktoritöös käsitlenud Katre Luhamaa.¹⁴

Magistritöös on käsitletud siseriiklikke ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) kohtulahendeid hooldusõiguse äravõtmise ja lapse perekonnast küsimuses ning lähtunud on lapse heaolust kui primaarsest printsiibist, millest vanema hooldusõiguse äravõtmisel juhinduda. Magistritöös on seatud järgmine hüpotees: kohtud käsitlevad lapse heaolu ohustamise mõistet erinevalt ning kohtupraktikas puudub selgus, millal võiksid kohtud rakendada vanema suhtes toetavaid abinõusid ning millal võtta vanematelt hooldusõigus täielikult ära.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis on käsitletud lapse heaolu mõiste sisu ning heaolu ohustamist lapse hooldusõigusliku vanema poolt. Esimeses alapeatükis selgitatakse ülevaatlikult lapsevanema kohustusi hooldusõiguse teostamisel, kuna selle käsitlemine on käesoleva teema puhul olulise tähtsusega ning ilma selleta ei ole võimalik mõista vanema kohustuste rikkumisest tulenevat ohtu lapse heaolule. Edasi tutvustatakse töös lapse heaolu käsitlusi, vastavas alapeatükis püütakse leida vastus küsimusele, mida kujutab endast lapse heaolu mõiste ning mis on need tingimused, mis tagavad lapsele tema heaolu ning täisväärtusliku elukeskkonna. Kuna lapse heaolu mõiste on tihedalt seotud lapse õiguste ja lapse huvidega, siis uuritakse alapeatükis ka erinevatest välislepingutest tulenevaid põhimõtteid ja tõlgendusi lapse fundamentaalsetele õigustele ning seotust lapse huvide järgimisega. Kolmandas alapeatükis uuritakse lapse hooletussejätmise ja väärkohtlemise olemust ning hooletussejätmise ja väärkohtlemise keeldu kui olulisi rahvusvahelisi põhimõtteid, mille eesmärgiks on lapse heaolu ohustamise ärahoidmine ning lapse õiguste igakülgne kaitse. Samuti käsitletakse põgusalt väärkohtlemise kahtluse ja väärkoheldud lapse kaitset Eestis Lasteks-i järgi kohaliku omavalitsuse poolt. Võrreldes teise peatükiga on esimene peatükk teoreetilisem ja sissejuhatavam.

---

¹² I. Iskül. Lapse parim huvi hooldusõiguse üleandmisel. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2015.

¹³ R. Laugus. Lapse ärakuulamine perekonnavaidlustes. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2012.

¹⁴ K. Luhamaa. Universal Human Rights in National Contexts: Application of International Rights of the Child in Estonia, Finland and Russia. PhD dissertation. Tartu: University of Tartu 2015.

Teises peatükis keskendutakse juba kohtu poolt vanemalt hooldusõiguse täieliku äravõtmise juhtudele, kui lapse heaolu on ohustatud. Tehakse kindlaks, millistest asjaoludest on kohus hooldusõiguse äravõtmisel juhitud ning püütakse leida vastus ka eelnevalt püstitatud hüpoteesile. Töös on õiguskordade sarnasuse tõttu läbivald viidatud ka Saksa õigusele. Võrdlusena on kasutatud ka Soome ja Rootsi kui meile kultuuriliselt lähedal seisvate põhjamaade vastavaid õigusdistsipliine.

Magistritöös on kasutatud võrdlevat ja analüütilist meetodit. Allikmaterjalidena on magistritöös kasutatud nii Eesti kui ka välismaiseid teadusartikleid -ja kirjandust ning laste heaolu ja kehalise väärkohtlemise kohta läbi viidud uuringuid. Kasutatud on ka välisriikide õigusakte ning tähtsamaid rahvusvahelisi konventsioone. Kuna lapse heaolu sisu ja selle ohustamise defineerimisel on töös suures osas toetunud LÕK-ile, siis on kasutatud ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee poolt välja antud üldkommentaare LÕK-i sisu tõlgendamiseks. Ühtlasi on aluseks võetud ka Euroopa perekonnaõiguse komisjoni (CEFL) poolt välja töötatud vanemliku vastutuse printsiibid.¹⁵ Magistritöös on tuginetud olulisematele Riigikohtu ning ringkonnakohtute ja maakohtute lahenditele. Olulisel kohal on magistritöö kirjutamisel olnud ka Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendid, kasutatud on EIÕK artiklite 3 ja 8 rikkumise põhjal tehtud lahendeid.

Märksõnad: perekonnaõigus, hooldusõigus, lapse õigused, väärkohtlemine.

---

¹⁵ Principles of European family law regarding parental responsibilities (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf>, 16.01.2017).

1. LAPSE HEAOLU JA SELLE OHUSTAMINE VANEMA POOLT

1.1 Lapse heaolust juhendumine vanema hooldusõiguse teostamisel

Iga laps vajab arenguks ja heaoluks kõrvalist toetust ja abi, mida enamasti pakub perekond, eelkõige lapse vanemad. Ka õiguslikke suhteid reguleerides lähtutakse lapse arengu ja heaolu tagamisel lapse eksistentsiaalsest sõltuvusest oma vanematest, mistõttu on lapse arengu ja heaolu esmaseks tagajaks ka õiguslikult eelkõige tema vanemad.¹⁶ Õiguse ja kohustusena hõlmab hooldusõigus vanemate kõiki tegevusi, mis on kehalises ja vaimses mõttes vajalikud ja olulised lapse kaitsmiseks ja arenguks.¹⁷ See põhimõte on ära toodud PS § 27 lg-s 3, mille järgi on vanematel õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest. Eelnimetatud põhiseaduslik kohustus teenib laste huve, tagades nende õiguse saada oma vanematelt hoolitsust. Teisest küljest teenib see aga ka kollektiivseid huvisid, sest pannes laste eest hoolitsemise kohustuse vanematele, vabaneb riik teatud piirini laste hoolekandekohustusest.¹⁸ Nimetatud PS-e säte oli aluseks vanema ja lapse õigussuhte täpsemale reguleerimisele nii enne 1. juulit 2010 kehtinud perekonnaseaduses¹⁹ kui ka 1. juulil 2010. a jõustunud PKS-is. Vanema hooldusõiguse instituudi sätestab aga kehtiv PKS. Varasem perekonnaseadus sellist õigusinstituuti ei tundnud, selle asemel oli seaduses reguleeritud lapse elukoha määramine ja vanema õiguste äravõtmine.²⁰ Vanema ja lapse suhted on määratletud ka Saksamaa põhiseaduse (GG)²¹ artiklis 6, mis sätestab, et laste eest hoolitsemine ja nende üleskasvatamine on samaaegselt vanemate õigus ja kohustus. Vanema hooldusõigus (kuna see on ühteageu õigus ja kohustus) on täiesti isiklik ja võõrandamatu.²²

PKS § 116 lg 1 kohaselt on vanematel oma laste suhtes võrdsed õigused ja kohustused, kui seadusest ei tulene teisiti. PKS § 116 lg 2 kohaselt jaguneb hooldusõigus isikuhoolduseks, mis kujutab endast õigust hoolitseda lapse isiku eest, ja varahoolduseks, mille sisuks on lapse vara eest hoolitsemise õigus ning õiguseks otsustada lapsega seotud asju. PKS § 116 lg-s 3 on sätestatud vanemate kohustus arvestada kasvava lapse suureneva võime ja vajadusega

¹⁶ L. Arrak. Vanema õigused ja kohustused lapse suhtes ning avaliku võimu sekkumine vanema ja lapse õigussuhtesse. - Sotsiaaltöö 5/2011, lk 8.

¹⁷ A. Lüderitz. Perekonnaõigus. Tallinn: Juura 2005, lk 300.

¹⁸ K. Jaanimägi. PõhiSK § 27 komm. 28.1. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.

¹⁹ Perekonnaseadus (kehtetu), RT I 1994, 75, 1326.

²⁰ K. Siimula-Saar, M. Lillsaar. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? – Riigikogu Toimetised 27/2013.

²¹ Saksamaa Liitvabariigi põhiseadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>, 04.03.2017.a).

²² A. Lüderitz, lk 292.

iseseisvalt ja vastutusvõimeliselt tegutseda. PKS § 118 lg 1 sätestab põhimõtte, et vanemad teostavad ühist hooldusõigust omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Vanema hooldusõiguse loomuõiguslikuks tuumaks on hoolitsus lapse isiku eest. Õiguse ja kohustusena hõlmab see vanemate kõiki tegevusi, mis on kehalises ja vaimses mõttes vajalikud ja olulised lapse kaitsmiseks ja arenguks²³ ning igasugune isikuhoolduse teostamine toimub reservatsiooniga, et see teenib lapse heaolu.²⁴ PKS §-s 124 sätestatud isikuhooldusõigus tähendab vanema jaoks nii õigust kui ka kohustust teha kõik, et tagada lapse heaolu ja tema füüsiline ja psüühiline areng, muuhulgas on keelatud ka lapse kehaline, vaimne ja hingeline väärkohtlemine ning muude lapse suhtes alandavate kasvatusabinõude rakendamine. Isikuhooldus hõlmab omakorda faktilist hoolitsust ja eluvajaduste katmist (sealhulgas toit, eluase, riided, tervishoid), kasvatamist (sealhulgas lapsele hariduse andmise küsimused – PKS § 125), lapse järele valvamist ning tema suhtlusringkonna määramist (sealhulgas kohustus hoida last teda ähvardavate ohtude eest) ning lapse viibimiskoha üle otsustamist.²⁵ Heaolust lähtumise olulisust lapse kasvatamisel on rõhutatud ka LasteKS-s, mille § 7 lg 1 sätestab, et lapse arengu ja kasvu loomulikuks keskkonnaks on perekond ja esmane vastutus lapse õiguste ja heaolu tagamise eest on lapsevanemal või last kasvataval isikul.

Saksa perekonnaõigus, mis on olnud suures osas PKS-i väljatöötamise eeskujuks, tunneb samuti vanema hooldusõiguse instituuti. See on sätestatud Saksa tsiviilseadustiku (BGB)²⁶ §-s 1626. Ka BGB sätestab vanematele kohustuse ja õiguse lapse eest hoolitsemiseks. Hooldusõigus jaguneb samuti nii isikuhooldusõiguseks, mis hõlmab endas lapse eest hoolitsemist, ning varahooldusõiguseks, mille kohaselt on vanematel õigus lapse vara valitseda. Lapse kasvatamisel peavad vanemad arvestama lapse üha arenevaid oskusi ja tema võimekust iseseisvale tegutsemisele. BGB § 1627 sätestab vanemate kohustuse kasvatada last üksmeeles ning pidada silmas lapse parimaid huvisid. Lapse eest hoolitsemise all mõistetakse Saksamaal üldist vastutust lapse isikliku heaolu eest, mis hõlmab lapse füüsilist, vaimset ja hingelist heaolu (tervis, toit, riietus). Vahet tehakse ka faktilisel hoolitsusel ja esindusõigusel.

---

²³ A. Lüderitz, lk 300.

²⁴ *Ibid*, lk 313.

²⁵ M. Lillsaar. Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond, 2013, lk 3-4 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.riigikohus.ee/vfs/1579/Hooldusõiguse_lopetamine_ja_yleandmine_analyys_M.Lillsaar.pdf, 18.04.2017).

²⁶ Saksamaa Liitvabariigi tsiviilseadustik inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html, 04.03.2017.a).

Ühtlasi tuleb lapse hoolitsusega seotud küsimusi võimalusel lapsega arutada.²⁷ BGB § 1631 määrab ära vanema hooldusõiguse sisu ja piirangud – hooldusõiguse sisuks on kohustus ja õigus lapse eest hoolitseda, ta üles kasvatada, teda juhendada ning tema elukohta määrata, piirangutena on seevastu määratud lapse kehalise karistamise keeld. BGB § 1631 p 2 kohaselt on nimelt lastel õigus vägivallatule kasvatusesele, kehaline ja psühholoogiline karistamine ning alandavad kasvatusvõtted on lapse suhtes keelatud. Seejuures on keelatud ka ”möödukas” kehaline karistamine.²⁸

Rahvusvahelised hooldusõiguse põhimõtted näevad ette vastutustundliku ning vägivallavaba kasvatusese, mille käigus arvestatakse lapse arengutaset. Võimaluse korral tuleb anda lapsele õigus tema kasvatamise küsimustes kaasa rääkida. Peamine tähelepanu kõigi lapse kasvatamise ja hooldamisega seotud küsimuste puhul on lapse heaolul ja tema huvidega arvestamisel.²⁹ Ka CEFL vanemlike kohustuste printsiipide punkti 3:1 kohaselt kujutab vanema hooldusõigus õiguste ja kohustuste kogumit, mille eesmärgiks on lapse heaolu edendamine ja kaitsemine ning mis hõlmab endas eelkõige lapsele hoolitsuse, kaitse ja hariduse võimaldamist, isiklike suhete hoidmist, elukoha määramist, lapse vara hooldamist ja tema esindamist, punkti 3:19 kohaselt võimaldavad vanemad lapsele hoolitsust, kaitset ja haridust kooskõlas lapse isiku ja arenguliste vajadustega ning punkt 3:3 märgib sealhulgas, et vanemad peavad hooldusõigust teostama ainult lapse huvidega kooskõlas.

Tänapäevases mõistes on hooldusõiguse näol tegemist eelkõige vanema(te) vastutusega selle eest, et lapsele oleks tagatud kõik eluks ja arenguks vajalik.³⁰ Vanema hooldusõigus hõlmab muuhulgas PKS § 126 kohaselt ka vanema õigust nõuda last tagasi igäühelt, kes last vastu vanemate või ühe vanema tahtmist õigusvastaselt enda juures hoiab. Samuti on hooldusõiguslikul vanemal õigus kas ühepoolset või koos teise hooldusõigusliku vanemaga kindlaks määrata, mis isikutega võib laps suhelda. Vanemate sellekohane otsus on ka kolmandate isikute jaoks siduv. Hooldusõiguse teostamisel on eesmärgiks, et lapsest kasvab täisealiseks saades tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)³¹ § 8 lg 2 mõttes täieliku teovõimega isik ehk isik, kes saab oma tegudest aru ning suudab neid juhtida.³² Põhiseaduses

---

²⁷ N. Dethloff, D. Martiny. Parental responsibilities. National report: Germany, p 9 (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).

²⁸ N. Dethloff, D. Martiny, p 10.

²⁹ Perekonnaseaduse eelnõu 55 SE seletuskiri, lk 32.

³⁰ L. Arrak, lk 10.

³¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus, RT I, 12.03.2015, 106.

³² K. Espenberg jt. Vanema hooldusõiguse määramise uuring. Lõppraport. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE, 2013, lk 23-24 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://skytte.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vanema_hooldusõigus_loppraport_isbn.pdf, 18.04.2017).

ja perekonnaseaduses sätestatud vanemlik vastutus ulatub vanema hooldusõigusest kaugemale, hõlmates ka vanema õiguse ja kohustuse lapsega suhelda (PKS § 143) ja kohustuse tagada lapse materiaalne heaolu, kindlustada lapsele ülalpidamine (PKS § 96), samuti muud seaduses sätestatud õigused ja kohustused (sh vastastikuse toetamise ja arvestamise kohustus - PKS § 113) ja lapse kohustuse vanemaid abistada (PKS § 114).³³

Üldjuhul kuulub hooldusõigus vanematele ühiselt. PKS § 117 lg 1 alusel on omavahel abielus olevatel vanematel oma lapse suhtes ühine hooldusõigus, PKS § 117 lg 2 kohaselt on ühine hooldusõigus ka vanematel, kes ei ole lapse sünni hetkel omavahel abielus ning kes isaduse omaksvõtu tahteavaldusi esitades ei ole väljendanud oma soovi jätta vanema hooldusõigus vaid ühele vanematest. Hooldusõiguse kuuluvust saab muuta vaid kohtu kaudu. Näiteks on PKS § 137 lg 1 kohaselt kummalgi vanemal õigus kohtult taotleda, et lapse hooldusõigus antaks talle osaliselt või täielikult üle. PKS § 138 lg 1 kohaselt on juhul, kui hooldusõigus kuulub ühele vanemale, teisel vanemal õigus kohtult taotleda, et lapse hooldusõigus antaks osaliselt või täielikult temale üle. Ühtlasi võib kohus ka PKS § 140 lg 1 vanema hooldusõiguse peatada juhul, kui vanem on kehvalt võimetu lapse hooldusõigust teostama, viimasel juhul saab kohus aga PKS §140 lg 2 alusel hooldusõiguse ennistada, kui on tuvastatud peatamise aluse ära langemine.

2016. aastal jõustunud LasteKS-s püütud aga veelgi enam lapse heaolu mõistet lahti mõtestada - LasteKS § 4, kohaselt mõistetakse lapse heaolu all lapse arengut toetavat seisundit, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. LasteKS § 5 viitab seejuures LÕK-ile ning sätestab, et lapse õiguste ja heaolu tagamisel tuleb lähtuda konventsioonis sätestatud põhimõtetest, mille kohaselt igal lapsel on sünnipärane õigus elule, ellujäämisele ja arengule, igal lapsel on õigus võrdsel kohtlemisele ilma igasuguse diskrimineerimiseta, kõigis lapsi puudutavates ettevõtmistes tuleb esikohale seada lapse huvid ning igal lapsel on õigus iseseisvaks seisukohavõtuks kõigis teda puudutavates küsimustes ning õigus väljendada oma vaateid.

Lapse heaolu võib seega pidada lapse täisväärtusliku arengu nurgakiviks, mida peavad vanemad lapse kasvatamisel alati ja igakülgse silmas pidama ning millest kõrvale kaldumine pole tolereeritav. Lapse heaolu on niivõrd oluline põhimõte, et seda ohustades võimaldavad LasteKS ja PKS lapse tema hooldusõiguslikest vanematest eraldada. Kuigi uues LasteKS-s

---

³³ L. Arrak, lk 10.

sisaldub ka definitsioon sellele, mida võib mõista lapse heaolu all ning sätestatud on ka lapse õiguste ja heaolu tagamise põhimõtted, pole LasteKS-s toodud definitsioon ammendav ning on selge, et sellest jääb niivõrd olulise põhimõtte, nagu lapse heaolu, mõistmisel väheks. Järgnevas peatükis vaatlebki autor, kuidas on lapse heaolu püütud defineerida ning kuidas on lapse heaolu lahti mõtestanud erinevad sotsiaalteadlased. Ühtlasi vaadeldakse, kuidas suhestub lapse heaolu LÕK-ist tulenevate lapse õigustega ning lapse huvide järgimise põhimõttega.

1.2 Lapse heaolu mõiste sisustamine

1.2.1 Lapse heaolu teoreetilised käsitlused

Eestis seati laste ja perede heaolu suurendamine ning elukvaliteedi tõstmine peaesmärgiks Laste ja perede arengukavas 2012-2020.³⁴ Eeltoodud arengukavas lähtutakse põhimõttest, et iga laps on väärtus, mis omakorda tähendab, et kõigis lapsi ja lastega peresid puudutavates otsustes ja ettevõtmistes seab riik esikohale lapse ja tema pere huvid, vajadused ja heaolu, tagades kõigile Eestis elavatele lastele võrdsed õigused ja võimalused.

Kuna lapse heaolu on sotsiaalteaduslik termin, siis on autor järgnevalt välja toonud erinevaid sotsiaalteaduslikke käsitlusi lapse heaolust. Taimi Tulva ja Indira Viiralt on lapse heaolu kirjeldamisel lähtunud heaoludiskursusest, mis otsib õnneliku lapsepõlve eeldusi ning mis on ka modernse lastekaitse oluline taustategur. Last nähakse arenevana ja samas täiskasvanutest sõltuvana. Lapse huvide eest seismisel on oluline küsimus lapse eluga rahulolust, jaksamisest ja argieluga toimetulekust. Heaolu moodustub esmajoones lapsest endast, aga ka vanematest ja neid ümbritsevast keskkonnast, mida laiemas plaanis mõjutavad valitsevad ideoloogiad ning eetilised arusaamad.³⁵

Erik Allardt'i kohaselt nähakse heaolu olemise (*being*), omamise (*having*) ja kuulumisena (*loving*). Olemine (*being*) kujutab endast vajadust isikliku arengu järgi ja võimalust endale vajalike otsuste tegemisel kaasa rääkida. Omamine (*having*) hõlmab tingimusi, mis on vajalikud elamiseks ja viletsuse ärahoidmiseks. Siia alla kuuluvad toitumine, tervis,

---

³⁴ Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012-2020. Tallinn: Sotsiaalministeerium 2011, lk 20 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf, 18.04.2017).

³⁵ T.Tulva jt (koost.), lk 12.

elukeskkond jne. Kuulumine (*loving*) seisneb inimese vajaduses suhestuda teiste inimestega ning luua sotsiaalseid identiteete, siia alla kuuluvad muuhulgas ka perekonna- ja sugulussuhted.³⁶

Üha enam on hakatud rõhutama lapse heaolu subjektiivsete ja objektiivsete tegurite määratlemise vajalikkust. Need tegurid on olulised laste elutingimuste kindlakstegemisel ja nende õiguste tagamise hindamisel. Subjektiivsed tegurid hõlmavad näiteks laste vaated neid ühiskondlikult puudutavatele teemadele, hinnangud elu eri aspektidele, rahuolu teenustega, ettekujutus oma õigustest, hinnatavad väärtused ning usaldus ja suhtumine täiskasvanutesse ning sotsiaalinstiitutsioonidesse. Objektiivsete teguritena on välja toodud näiteks laste vaesuse, laste vägivaldse surma, teismeliste raseduse ning laste väärkohtlemisest tingitud surma näitajad.³⁷ Teisisõnu võib objektiivse heaolu all mõista hinnanguid faktilistele tingimustele ning subjektiivse heaolu all inimese enda hinnangut oma heolule. Objektiivset heaolu suudavad hinnata eelkõige eksperdid ja teadlased selle põhjal, mida nemad peavad healuks vajalikuks. Objektiivse ja subjektiivse heaolu käsitlust võib vaadelda ka kui vahetegu inimese vajaduste ja tahtmiste vahel. Objektiivne heaolu seostub eelkõige inimeste loomulike vajadustega, subjektiivne aga inimese personaalsete soovidega seoses.³⁸

Johanna Kiili (1998)³⁹ kohaselt on objektiivse kriteeriumina hoolduse ja kaitse seisukohalt oluline lähivõrgustik, turvalisus ning hea tervis. Subjektiivseteks kriteeriumiteks on lapse tunne, et tema eest hoolitsetakse ja teda tunnustatakse, kuuluvus ja ühtsustunne (kodu, sõpruskond, vaba aja tegevused) aga ka lapse enda tunnetatavad ohud ja hirmud. Laste heaoluteguritest on just peres valitsev õhkkond ja elukvaliteet väga olulised, sest elatustaset ei saa laps ise mõjutada. Tuleb arvata, et lapse turvalisuse kogemine on rahulolu ja õnnelikkuse kõrval olulisemaid lapse subjektiivse heaolu indikaatoreid.⁴⁰ Schor, E.L. (1995) on leidnud, et lapse tervis ja heaolu on otseselt seotud tema perekonna võimega tagada lapse füüsilised, emotsionaalsed ja sotsiaalsed vajadused.⁴¹ Ka Kutsari (2008) kohaselt kujuneb lapse heaolu suuresti perekonna kontekstis ja seda mõjutab seejuures otseselt pere toimetulek. Olulised on perekonna elutingimused ja üldine ühiskonda integreerituse tase. Lapse healule avaldab

---

³⁶ E. Allardt. Having, loving, being. An alternative of the Swedish model of research (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198287976.001.0001/acprof-9780198287971-chapter-8>, 18.04.2017).

³⁷ F. Casas. Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-being. - Child Indicators Research, October 2011, Volume 4, Issue 4, pp 555-575.

³⁸ E. Allardt.

³⁹ T. Tulva jt (koost.), lk 17.

⁴⁰ *Ibid*, lk 16.

⁴¹ E. L. Pollard, P. D. Lee. Child well-being: a systematic review of the literature. – Social Indicators Research, January 2003, Volume 61, Issue 1, p 65.

mõju ka laiem sotsiaalne keskkond: näiteks kui laps elab kõrge töötuse määraga piirkonnas, siis suure tõenäosusega võivad ka tema vanemad töötud olla.⁴²

Lapse heaolu on defineeritud LasteKS §-s 4, mille kohaselt on lapse heaolu lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. LasteKS eelnõu seletuskirjas on heaolu defineerimisel lähtutud A. Thornton'i käsitlusest. Seletuskirjas on esitatud loend teguritest, mida heaolu kirjeldamisel arvestada ning mis aitavad lahti seletada LasteKS §-s 4 ära toodud heaolu mõiste - mille alateemad on toodud välja viie põhivaldkonna all. Nendeks põhivaldkondadeks on füüsiline, psühholoogiline ja emotsionaalne, sotsiaalne, kognitiivne ja hariduslik ning majanduslik heaolu.

Füüsilise heaolu all kajastuvad LasteKS seletuskirja kohaselt kaalu, kasvu, füüsilise vormi, tervise ja haigestumusega seotud näitajad, vaktsineerimine, sõltuvusainete kasutamine ning füüsilised võimed ja nendega seotud piirangud. Psühholoogilise ja emotsionaalse heaolu all kirjeldatakse õnnelikkust, rahulolu, rõõmu, eneseidentiteeti ja -hinnanguid, enda väärtustamist, hinnanguid võimetele, autonoomiat, kiindumussuhteid, muresid, muserdust ja hirme, depressiooni ja teisi vaimse tervise näitajaid, huvitatust, eneseregulatsiooni ja kohanemisvõimet. Sotsiaalne heaolu hõlmab suhteid eri keskkondadega – teistega lävimist ja läbisaamist (nt pereliikmete, sugulaste, sõprade ja õpetajatega), probleemi lahendamise oskusi, abivalmidust, vastutustunnet kogukonna ja ümbritseva ees, kodanikukohusetunnet, delinkventsust. Kognitiivse ja haridusliku heaolu all mõistetakse vaimseid võimeid, teadmisi, kooliskäimist ja seal edasijõudmist, koolivalmidust, ettevalmistatust tööturule siirdumiseks. Majandusliku heaolu all esitatud näitajad puudutavad näiteks sissetulekuid, toetusi, tööhõivet, elamistingimusi, tarbimist ja kulutusi ning eluaset. Kuigi eeltoodud käsitluse kohaselt kuulub tervise aspekt füüsilise heaolu alla, on LasteKS-s eraldi välja toodud ka tervise komponent kui iga inimese põhiõigus, mis väärrib eraldi rõhutamist.⁴³

Lapse heaolu tagamine on ka riigi ja kohaliku omavalitsuse ülesanne. Selleks on riigile ja kohalikele omavalitsusele seatud kohustus ennetustöö korraldamiseks lapse heaolu ja arengut ohustavate riskide ärahoidmiseks. LasteKS §-s 6 on sätestatud, et lapse õiguste ja heaolu tagamiseks tuleb ennetada lapse heaolu ja arengut ohustavaid riske. Ennetamine hõlmab seejuures LasteKS kohaselt last ohustavate olukordade ja sündmuste võimalikult varast

---

⁴² A. Reinomägi. H. Sinisaar. K. Toros. D. Kutsar. Sissejuhatus: lapse õigused ja heaolu. – Laste heaolu. Tallinn: Statistikaamet, 2013, lk 8.

⁴³ Lastekaitseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 16.

märkamist ja neile reageerimist, sealhulgas lapse arengu- ja käitumisprobleemide, kasvukeskkonnas esinevate probleemide ja väärkohtlemise tuvastamist ning lapse heaolu ja arengut soodustavate kaitsetegurite suurendamist. Ühtlasi peaksid riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste ametiasutused vastavalt võimalustele arendama välja meetmed lapse abivajaduse ennetamiseks ning olemasolevate probleemide vähendamiseks. Meetmed peavad lähtuma lapse vajadustest, toetama lapse ja teda kasvatavate isikute suhteid ja sotsiaalset toimetulekut ning olema kättesaadavad, õigeaegsed, tulemuslikud ja pikaajalise positiivse mõjuga. Riigikontrolli 2013. aasta aruandes on just muuhulgas ette heidetud riigi tasandil ennetustöö metoodilises korralduses ühtsete arusaamade ja põhimõtete puudumist, mis omakorda tingibki selle, et lastekaitsetöötajate põhitähelepanu on eelkõige probleemide tagajärgedel mitte niivõrd ennetustööl.⁴⁴

Paljud uuringud väidavad, et lapsevanemate kasvatusmeetodid on seotud lapse käitumise ja psühholoogilise heaoluga.⁴⁵ Vanemate karistuslik käitumine võib põhjustada lapsele pikaajalisi emotsionaalseid ja käitumuslikke probleeme.⁴⁶ Seega üheks parimaks viisiks ennetada hilisemaid probleeme lastekaitsektoris on vanemate ja positiivse kasvatuspraktika toetamine. See on seatud ka üheks Laste ja perede arengukava 2012-2020 strateegilistest eesmärkidest.⁴⁷ Vanemahariduse vajalikkusele viitavad ka kõrged väärkohtlemise ja väikelaste välistest põhjustest tingitud vigastuste ja surmade näitajad.⁴⁸ Kuna väärkohtlemise riskifaktoreid seostatakse enamasti vaesuse, ebavõrdsuse ning sotsiaalse haavatavusega, tuleks ennetusprogramme suunata just nende riskifaktoritega seotud perekondadele.⁴⁹ Valitsev on ka seisukoht, et ennetusprogrammidesse peaksid kindlasti olema kaasatud ka lapsed ise, nende vaadete ja arvamusega peab igakülselt arvestama.⁵⁰

Laste ja perede arengukavas 2012-2020 on lapse õiguste edendamise tegevussuundadeks seatud muuhulgas ka laste vastu toimepandud vägivalda vähendamine ja ennetamine, laste ja täiskasvanute teadlikkuse tõstmine vägivallast hoidumise ja abi otsimise osas, lapse

---

⁴⁴ Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades. Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn, 29. jaanuar 2013, lk 2, 15 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/RKTR_2272_2-1.4_2038_001-2.pdf, 18.04.2017).

⁴⁵ M. Karu, P. Turk, H. Suvi, H. Biin. Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2012, lk 5 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf, 18.04.2017).

⁴⁶ R. Reading, J. Masson, J. Thoburn, E. Webb *et al.* Promotion of children's rights and prevention of child maltreatment. – The Lancet, January 2009, Volume 373, Issue 9660, p 339.

⁴⁷ Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012-2020, lk 14.

⁴⁸ *Ibid*, lk 18.

⁴⁹ R. Reading, J. Masson, J. Thoburn, E. Webb *et al.*, p 337.

⁵⁰ *Ibid*, p 339.

väärkohtlemise diagnostika arendamine ja reageerimissüsteemi väljatöötamine, lapse väärkohtlemisega seotud uuringute läbiviimine jne.⁵¹ Jätkuvalt on olnud probleemiks see, et eri spetsialistid, näiteks tervishoiutöötajad, ei teata väärkoheldud lapsest, põhjuseks kas spetsialisti ebakindlus ja teadmatus või ei ole osatud väärkohtlemist tuvastada.⁵² Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) on soovitanud laste väärkohtlemise ennetamiseks edendada just pere tervist ja turvalist perekeskkonda, et soosida positiivseid suhteid ja paremat tervist ning sotsiaalseid väljundeid. Ennetustööga tuleks lapsele parima kasu loomise eesmärgil alustada võimalikult varajases eas.⁵³

1.2.2 Lapse heaolu seos lapse õiguste ja lapse huvidega

Euroopa Liidu laste õiguste alustala moodustavad kolm olulist inimõiguste instrumenti – Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsioon (EIÕK), Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja ÜRO lapse õiguste konventsioon (LÕK).⁵⁴ EIÕK⁵⁵ art 8 kohaselt on igäühel (sealhulgas ka lastel) õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust ning ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Euroopa Liidu põhiõiguste harta⁵⁶ art 24 lg 1 kohaselt on lastel õigus heaoluks vajalikule kaitsele ja hoolitsusele. Lapsed võivad seejuures vabalt väljendada oma seisukohti ning neid seisukohti võetakse arvesse lapsega seotud küsimustes vastavalt tema vanusele ja küpsusele, art 24 lg 2 sätestab, et kõikides lastega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid. Laste õigused on lisaks eelnevale sätestatud ka Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta⁵⁷, mille art 17 punkti 1 kohaselt kohustuvad lepingupooled rakendama kõiki meetmeid, mille eesmärgiks on muuhulgas laste ja noorte õigus, arvestades nende vanemate õigusi ja kohustusi, saada vajalikku hooldust, abi, haridust ja väljaõpet, kaitsta lapsi ja noori hooletussejätmise, vägivalda ja ekspluateerimise eest ning

⁵¹ Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020, lk 27.

⁵² *Ibid*, lk 25.

⁵³ Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020. World Health Organisation, 2014, p 4 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/253728/64wd13e_InvestChildMaltreat_140439.pdf, 18.04.2017).

⁵⁴ H. Stalford. Children and the European Union: rights, welfare and accountability. Oxford and Portland, Oregon: Hart, 2012, p 31.

⁵⁵ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 2010, 14, 54.

⁵⁶ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 26.10.2012, 2012/C 326/02.

⁵⁷ Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta, RT II 2000, 15, 93.

tagada riigipoolne kaitse ja eriabi lastele ja noortele, kes ajutiselt või alaliselt on ilma jäänud oma perekonna toetusest.

Eeltoodud neljast inimõigusi käsitlevast välislepingust on LÕK kahtlemata kõige põhjalikum ja laialdasemalt heaks kiidetud ning seda tunnustatakse universaalselt kui laste õiguste tugisammast. LÕK-i sätted ja printsiibid on kinnistunud ka Euroopa Liidu õiguses ning Euroopa Liit on tunnustanud LÕK-i oma laste õiguste raamistiku ühe peamise vundamendina, eriti on rõhutatud LÕK-is sätestatud laste parimate huvidega arvestamise põhimõtet.⁵⁸ LÕK-i lähenemine lapse õigustele põhineb lapse vajaduste terviklikul käsitusel: see sisaldab lapse põhiõigusi ja -vabadusi, majanduslikke, sotsiaalseid ja kultuurilisi õigusi ning hoolitsuse, autonoomia ja osalemisega seotud õigusi. Lapse õigused on lahutamatu osa lapse heaolust ja selles mõttes võib õigusi käsitleda instrumendina lapse heaolu saavutamiseks.⁵⁹ ÜRO Laste Õiguste Komitee on leidnud, et kõige olulisem on lapse heaolu ja tema olukord just käesoleval hetkel. Kui vaadelda lapse heaolu LÕK-is sätestatud laste õiguste perspektiivist, siis saab väita, et lapse heaolu sisu moodustab laste õiguste realiseerimine samaaegselt võimaldades lapsel olla see, kes ta soovib.⁶⁰

Lapse heaolu hoidmine ja lapse parimate huvidega arvestamine on seega LÕK-i läbivaks põhimõtteks. LÕK-i kirja pandud rahvusvaheliselt tunnustatud laste õiguste alusel mõistetakse last õigussubjekti ehk õiguste omajana. See tähendab, et laps on indiviid, kellel on inimõigused ja kellelgi ei ole lapse üle omanikuõigusi, ka vanemal mitte.⁶¹ LÕK-i kohaselt vajab laps erilist kaitset ja hoolt tema füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu, sealhulgas ka piisavat juriidilist kaitset nii enne kui ka pärast sündi.⁶² LÕK art 3 sätestab, et igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeesutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt tuleb esikohale seada lapse huvid ning, et osalisriigid seavad eesmärgiks tagada lapsele tema heaoluks vajalik kaitse ja hooldus, arvestades tema vanemate, seaduslike hooldajate või teiste tema eest seaduslikult vastutavate isikute õigusi ja kohustusi ning võtavad selleks kõiki vastavaid seadusandlikke ja administratiivmeetmeid. Kui seni on enamasti lähtutud lapse heaolu käsitusel perekonna sotsiaalmajanduslikust olukorrast, siis kaasaegne lähenemine peab olema lapse vaadetest ja

---

⁵⁸ H. Stalford, p 32

⁵⁹ M. Karu. P. Turk. H. Suvi. H. Biin, lk 4.

⁶⁰ J. Bradshaw, P. Hoelscher, D. Richardson. An index of child well-being in the European Union. - Social Indicators Research (2007) 80, p 135.

⁶¹ Lasteombudsmani veebileht. Laste õigused ja kohustused. (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-õigused-ja-kohustused>, 18.04.2017).

⁶² Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56.

arvamustest lähtuv.⁶³ LÕK-i kõikehõlmav iseloom, suunitlus lapse heaolule ja selle õiguslik siduvus on aluseks laste olukorra ja võimaluste hindamisele. Lapse õigused on tema heaolust lahutamatud. LÕK-i kohaselt on iga laps väärtus, tal on õigus areneda oma võimete ja vajaduste järgi ning olla kaitstud tema elu ja arengut takistavate ja ohustavate olukordade ja isikute eest.⁶⁴

Kõige levinuim on lapse õigusi käsitlevate LÕK-i artiklite jaotamine kolmeks (inglise keeles *Three P's: provision, protection, participation*): 1. hoolitsusega seotud õigused (õigus tervisele, haridusele, perekonnale, puhkusele jne, mis tagavad olenevalt lapse võimetest ja potentsiaalset tema igakülgset arengut), 2. kaitsega seotud õigused (õigus olla kaitstud diskrimineerimise, ebaõiglase kohtlemise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise jne eest), 3. osalemisega seotud õigused (nt õigus avaldada arvamust, olla kaasatud jne).⁶⁵

Hoolitsuse ja kaitsega seotud õigusi käsitletakse laste õigustest rääkides enamasti koos. Archard'i (1993) kohaselt on aga kahte tüüpi õigusi – esimesse gruppi kuuluvad õigused, mida lapsed ise mõjutada ei saa, need õigused peavad olema tagatud lastele täiskasvanute poolt, ning teise gruppi kuuluvad õigused, mida saab laps ise võimalusel teostada. Eeltoodud esimese grupi õiguste alla kuuluvadki hoolitsuse ja kaitsega seotud õigused – täiskasvanud peavad lapsele ise võimaldama saada haridust, arstiabi, toitu, peavarju ning kaitsema last ohu eest. Teise grupi õiguste alla kuuluvad seega osalemisega seotud õigused.⁶⁶ Kuna lapsed pole oma ebaküpsuse tõttu võimelised ise tagama endale hoolitsuse ja kaitsega seotud õigusi, peavad need õigused kindlustama lapsele tema vanemad kui lapsele kõige lähedamal seisvad isikud.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee⁶⁷ on toonud välja ka LÕK-i neli alusprintsipi, milleks on 1. lapse õigus kaitstusele diskrimineerimise eest (art 2), 2. lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmiseks (art 3), 3. lapse õigus elule, ellujäämisele ja arengule (art 6), 4. lapse õigus oma vaadete väljendamisele ning õigus tema vaadetega arvestamisele (art 12). Eeltoodud põhimõtted on sätestatud ka LasteKS §-s 5. Nimetatud säte sai seadusesse lisatud

⁶³ Lastekaitseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 17.

⁶⁴ A. Reinomägi. H. Sinisaar. K. Toros. D. Kutsar, lk 8.

⁶⁵ *Ibid*, lk 8.

⁶⁶ C. Cassidy. Children's Status, Children's Rights and 'Dealing with' Children. – International Journal of Children's Rights, Volume 20, Issue 1, 2012, p 63-64.

⁶⁷ Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6), p 4 (Arvutivõrgus kättesaadav <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsiQq18gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2fQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2bj5HTLU2Ub%2fPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBofGbk0c>, 18.04.2017).

Lapse õiguste komitee Eesti esimese ja teise aruande lõppjäreldest⁶⁸ antud soovitusel alusel. LasteKS eelnõu seletuskirja kohaselt on sätte eesmärgiks kinnistada riigisisises õiguses LÕK-i põhialused ja lapsesõbraliku ühiskonna standard, mille järgimise korral saab iga laps areneda harmooniliselt ja realiseerida kõiki oma võimeid.⁶⁹ Kuivõrd eeltoodud soovitus oli ÜRO Laste õiguste komitee poolt Eestile antud juba 31.01.2003.a otsusega, siis on väga tänuväärne, et nimetatud printsiibid viimaks ka LasteKS-is ära märgitud on.

Lapse õiguste ja lapse heaolu seisukohast on oluline ka lapse huvide järgimise põhimõte. Nii PKS-i kui ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS)⁷⁰ põhimõtete kohaselt on perekonnavaidlustes kõige olulisemaks põhimõtteks lapse huvid. PKS § 123 lg 1 kohaselt teeb kohus esmajoonel lapse huvidest lähtuva lahendi, arvestades kõiki asjaolusid ja asjaomaste isikute õigustatud huvi. Nagu eelpool mainitud, on lapse parimate huvide järgimise printsiip üks LÕK-i aluspõhimõtteid, mille kohaselt tuleb igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes riiklike või erasotsiaalhoolekandeasutuste, kohtute, täidesaatvate või seadusandlike organite poolt esikohale seada lapse parimad huvid. Et tegu on niivõrd olulise printsiibiga, viitab ka see, et lapse parimate huvide järgimisele on osundatud ka mitmes teises LÕK-i artiklis – artiklis 9 seoses lapse vanematest eraldamisega, artiklis 18 seoses lapse üleskasvatamisega, artiklis 20 seoses perekondlikust miljööst ilmajäämisega ja alternatiivse hoolitsusega, artiklis 21 seoses lapsendamisega, artiklis 37 punktis c seoses lapse eraldamisega täiskasvanutest kinnipidamise ajal ning artiklis 40 lõikes 2 punktis b alapunktis iii seoses lapse kahtlustamise, süüdistamise või süüditunnistamisega kriminaalseaduse rikkumises. Lapse huvidest lähtumine on ära toodud ka LasteKS §-s 21, mille kohaselt tuleb kõigi last mõjutavate otsuste vastuvõtmisel, vastu võtmata jätmisel ning otsuse kavandamisel eri võimaluste vahel valimisel selgitada välja lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest. Seejuures tasub märkida, et LÕK räägib lapse parimatest huvidest, kuid Eesti seadusandluses on määratletud lihtsalt lapse huvid.

Irene Iskül⁷¹ on magistritöös leidnud, et lapse parim huvi on määratlemata (õigus)mõiste, mida peab sisustama konkreetse olukorra spetsiifiliste asjaolude valguses ning tänu oma abstraktsusele vajab lapse parima huvi printsiip siseriiklikus õiguses konkretiseerimist. Lapse parimates huvides on üldiselt materiaalse kindlustatuse, emotsionaalse turvalisuse, füüsilise

---

⁶⁸ Lapse õiguste komitee. Lapse õiguste komitee lõppjäreldest Eesti esimese ja teise aruande kohta – (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/306/CRC.pdf>, 21.03.2017).

⁶⁹ Lastekaitseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 19.

⁷⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 28.12.2016, 22.

⁷¹ I. Iskül, lk 59.

heaolu ja arenguvõime edendamine.⁷² Lapse huviks on ka põhimõtteliselt sideme säilimine oma perega ja arengu tagamine stabiilses keskkonnas. Lapse huvi väljaselgitamisel tuleb kaaluda lapse ja tema perekonna arvamust, lapse ajataju, järjepidevuse säilimist ja riski last kahjustada.⁷³

Katre Luhamaa⁷⁴ on doktoritöös kohtupraktikat analüüsid selgitanud välja, et lapse huvid võivad vastanduda vanemate huvidele, lapse loomulik kasvukeskkond on perekond ja seega kuulub lapse õiguste hulka õigus vanematele ja õigus saada vanematelt hoolitsust, stabiilsus ja järjepidevus on lapse huvides ning õed-vennad peaksid kasvama üles koos. Kuna Eestis kasutatakse asendushoolduse teenuse osutamisel enamasti asenduskodusid, mis oma olemuselt pole sarnased perekeskkonnaga, siis ei saa asenduskodud kui sellised olla lapse huvides, kuna lapse loomulikuks kasvukeskkonnaks on perekond. Teisalt on doktoritöös ka leitud, et kuigi kohtud on kasutanud lapse parimate huvide printsiipi juhisenä otsuste tegemisel, ei ole nad siiski põhimõtte sisu piisavalt analüüsinud ning selle kasutamist otsuste tegemisel on harva motiveeritult põhjendatud.⁷⁵ Hoolimata kriitikast, et lapse parimate huvide mõiste on ebamäärane ja liiga laialdane, mistõttu võib selle rakendamine keeruline olla, saab põhimõtte tugevuseks pidada just paindlikkust, mis võimaldab seda kohandada vastavalt täiendavatele teadmistele lapse arengust.⁷⁶

ÜRO Lapse Õiguste Komitee on märkinud, et lapse huvidega vastuolus võib olla eraldamine tema vanematest.⁷⁷ Samuti on ka Lapse Õiguste Komitee tõdenud, et lapse huvidega arvestamine on dünaamiline kontseptsioon, mis nõuab hindamist vastavalt konkreetsele olukorrale.⁷⁸ Seda tuleb kohandada ja defineerida igal üksikjuhtumil eraldi, vastavalt konkreetsele situatsioonile, millega laps või lapsed on seotud, võttes arvesse nende personaalset konteksti, olukorda ja vajadusi.⁷⁹ Lapse huvides on olla oma vanemate seltsis ja elada turvalises keskkonnas. Kui aga vanemate tegevus seab lapse ohtu, tuleb lapse eri huviseid tasakaalustades leida olukorras parim lahendus ehk lapse parimates huvides olev lahendus.⁸⁰

---

⁷² I. Iskül, lk 61.

⁷³ *Ibid*, lk 60.

⁷⁴ K. Luhamaa, p 152.

⁷⁵ *Ibid*, p 149-150.

⁷⁶ A. Aru, K. Paron. Lapse parimad huvid. – *Juridica* 6/2015, lk 376.

⁷⁷ R. Hodgkin. P. Newell. Implementation handbook for the Convention of the Rights of the Child. Fully revised third edition. Geneva: Atar Roto Presse 2007, p 35.

⁷⁸ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaär nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 5 (Arvutivõrgus kättesaadav - www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Üldkommentaär-nr-14.pdf, 18.04.2017).

⁷⁹ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaär nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 10.

⁸⁰ A. Aru. K. Paron, lk 375.

Komitee on rõhutanud, et lapse parimaid huve ei või käsitleda teiste asjaoludega samal tasemel. Ka tuleb näiteks lapse ja tema vanema huvide vastuolu korral kaal omistada sellele, mis on lapse jaoks parim.⁸¹ EIK leiab, et lapse parimate huvide väljaselgitamisel tuleb lähtuda kahest asjaolust. Ühelt poolt peab lapse ja tema perekonna sidemeid säilitama, välja arvatud juhul, kui perekond pole lapse kasvatamiseks kõlbulik. Selle põhimõtte kohaselt võib lapse ja vanemate vahelised suhted katkestada ainult väga erandlikel juhtudel, nende suhete säilitamiseks tuleb kasutusele võtta kõiki vajalikke abinõusid ning kui võimalik, siis taasühendada perekond. Teisalt on lapse huvides üles kasvada harmoonilises keskkonnas ning tema vanematel pole õigus kasutada lapse kasvatamisel meetmeid, mis võiksid kahjustada lapse tervist ja arengut.⁸²

Lapse parimate huvide hindamisel ja väljaselgitamisel arvesse võtta eelkõige lapse arvamust, lapse identiteeti, perekondlikku keskkonna säilitamist ja sidemete hoidmist, lapse eest hoolitsemist ning tema kaitset ja turvalisust, haavatavas olukorras olekut, lapse õigust tervisele ja lapse õigust haridusele. Siinkohal tasub märkida, et lapse õigus perekondliku keskkonna säilitamisele ja sidemete hoidmisele võib olla vastuolus lapse huvidega, kui last üritatakse kaitsa vanemapoolse väärkohtlemise eest. Sellistel juhtudel tulebki eeltoodud elementide kaalukust teineteisega võrrelda, kusjuures eesmärgiks on LÕK-ist tulenevate õiguste täielik ja efektiivne kasutamine ning lapse igakülgne areng.⁸³ Iga otsus, mis ei võta arvesse lapse arvamust või ei ole kaalutletud vastavalt lapse vanusele ja eluküpsusele, ei austa lapse või laste võimalust mõjutada nende parimate huvide väljaselgitamist. Seejuures ei jäta asjaolu, et laps on väga väike või haavatavas situatsioonis, last ilma õigusest oma arvamust väljendada ega vähenda selle kaalu, mis on lapse arvamusel tema parimate huvide väljaselgitamisel.⁸⁴ Suhtes vanematega tähendab lapse parim huvi õigust kasvada üles keskkonnas, mis tagab talle kindlustunde, stabiilsuse ja hoolitsuse nii tervisliku seisundi ja heaolu eest.⁸⁵ Seega saab väita, et lapse parimates huvides on tema igakülgse heaolu tagamine ning tema õiguste realiseerimine, sealjuures on lapse õiguste järgimine instrumendiks lapse heaolu saavutamisel.

---

⁸¹ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaar nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 11.

⁸² EIKo 6.07.2010, 41615/07, *Neulinger & Shuruk v. Šveits*.

⁸³ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaar nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 14-19.

⁸⁴ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaar nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 14.

⁸⁵ VMKm 7.07.2011.a, 2-11-19231.

1.3 Lapse heaolu ohustamine

Üldtunnustatud suhe vanema ja lapse vahel võib aga osutada lapse arengut mittesoosivaks, näiteks kui vanemal napib oskusi lapsega toime tulla (põhjuseks võivad olla kehvad vanemlikud oskused ning lapse keeruline iseloom) või kui vanemal on raskusi iseendaga toimetulekul (stress, nõrk impulsside kontrollimise võime, pingelised partnerlussuhted, alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine, töötus jne).⁸⁶ Halvematel juhtudel ei otsi probleemsete vanemlike oskustega inimene abi spetsialistide käest, vaid erinevate põhjuste kokkulangemisel väärkohtleb oma last, mistõttu jääb lapsele perekonnas tagamata tema igakülgne heaolu. Väärkohtlemise all mõeldakse põhiliselt füüsilist, emotsionaalset ja seksuaalset vägivalda või hooletussejätmist, mille algatajateks on enamasti lapse enda vanemad.⁸⁷ See hõlmab endas vanema tegu või tegevusetust, millega põhjustatakse lapsele kahju, potentsiaalset kahju või kui vanem ähvardab last temale kahju tekitamisega. Kahju tekitamine ei pea seejuures olema väärkohtlemise tahtlik tulemus.⁸⁸

Kuigi EIÕK art 8 kohaselt on igaühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning PS § 26 sätestab igaühe õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusetele, kehtivad kodu ja perekonna puutumatus vaid seni, kuni ei rikuta perekonnale delegeeritud usaldust olla toeks ja hoolitseda lähedaste eest. Peresisesed suhted peavad vastama ühiskonnas levinud väärtustele, normidele ja kommetele. Vastasel juhul on tegemist ühiskondliku probleemiga, millesse peab sekkuma.⁸⁹ Lapsed võivad peres vägivalda kogeda erinevalt. Nad võivad olla vägivalda otsesed ohvrid ehk vägivald võib olla neile suunatud, teiste pereliikmete vahelise vägivalda pealtnägijad või –kuuljad, langeda kogemata ohvriks teisele isikule suunatud vägivalda korral või olla haaratud teise isiku vastu suunatud vägivalda (näiteks laste kaudu teise vanemaga manipuleerimine).⁹⁰ Uuemate käsitluste kohaselt võibki üheks laste väärkohtlemise liigiks pidada ka teiste pereliikmete, peamiselt vanematevahelise vägivalda pealtnägimist.⁹¹ Lapsele ei mõju halvasti mitte üksnes vägivaldajuhtumi juures olemine ega

---

⁸⁶ J. Salla, L. Surva, K. Ilves, K. Soo, A. Reinomägi. Lapse turvalisus. – Laste heaolu. Tallinn: Statistikaamet 2013, lk 73.

⁸⁷ R. Reading, J. Masson, J. Thoburn, E. Webb *et al.*, p 333.

⁸⁸ R. Gilbert, K. Browne, D. M. Fergusson, E. Webb *et al.* Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. – The Lancet, January 2009, Volume 373, Issue 9657, p 68-69.

⁸⁹ Kriminaalpoliitika veebileht. Perevägivalda teoreetilised käsitlused (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalda-teoreetilised-kasitlused>, 17.04.2017).

⁹⁰ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 9 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf, 19.04.2017).

⁹¹ K. Soo. Kodune kasvatusatmosfäär ja nooruki probleemkäitumine – seksuaalse väärkohtlemise risk. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2006, lk 7.

kõrvalt toast kuulmine, vaid ka muserdatud vanemate nägemine ja pingelise õhkkonna tajumine kodus.⁹²

Kõige raskemaks heaolu ohustamise ja väärkohtlemise liigiks on vaieldamatult lapse suhtes toime pandav füüsiline vägivald. Füüsilist vägivalda on samas ka kõige lihtsam avastada, teine lugu on aga lapse suhtes toime pandava vaimse vägivallaga, mida on raske mõõta ja selle kohta puuduvad täpsed arvud. Väärkohtlemise liigid on aga sageli kombineeritud ja laps on kannatanud korraga mitut liiki väärkohtlemise all. 80% täiskasvanutest, kes kasutavad lapse suhtes füüsilist vägivalda ja hooletussejätmist, väärkohtlevad last ka vaimset.⁹³ Ka Kadri Soo on nentunud oma magistritöös, et realselt esinevad eri väärkohtlemise liigid kombineeritult.⁹⁴ Kui 2014. aastal perevägivalda juhtumite arv pidurdus, siis 2015. aastal tõusis see 2997 juhtumini aastas.⁹⁵ Domineerivad on seejuures kehalise väärkohtlemise juhtumid, kõigist perevägivalda kuritegudest on neid 85% ja kõigist kehalise väärkohtlemise juhtumitest 45%.⁹⁶ Ligi 2/3 perevägivalda juhtumeid on seotud praeguste või endiste elukaaslaste/abikaasade vägivallaga, vanemate vägivald oma laste või kasulaste vastu moodustab sellest 14%. Perevägivalda puhul on vähemalt neljandikul juhtudel pealtnägijaks või kannatanuks laps.⁹⁷

Vägivaldset peret iseloomustavate teguritena on nähtud nii pereliikme sõltuvusprobleeme, kriminaalset käitumist ja autoritaarset ning kontrollivat käitumist teiste pereliikmete suhtes. Kuigi ka töötust ja vaesust on peetud perevägivalda riskiteguriteks, on siiski valdavaks seisukohaks, et vägivalda esineb igasuguse elujärgiga peredes.⁹⁸ Sõltuvusainete tarvitamist on peetud üheks lapse väärkohtlemise oluliseks riskifaktoriks. USA-s on 80%-l lapse väärkohtlemise juhtudest vanem seotud mõnuainete kuritarvitamisega ning see on ühtlasi üheks peamiseks teguriks lapse hooletussejätmisel.⁹⁹ Lapsi, kellel on sõltuvusaineid tarvitav

---

⁹² M. Linno, K. Soo, J. Strömpl, lk 9.

⁹³ L. Haldre "Laste väärkohtlemise kogemused ja kordusrisk". - Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi 76. aastapäeva konverents "Laps – vägivalda ohver" 04.04.2014 Tallinna Ülikoolis, lk 4 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.ekei.ee/sites/www.ekei.ee/files/elfinder/dokumendid/ekei_76apva_konferents_a5.pdf, 18.03.2017).

⁹⁴ K. Soo, lk 7.

⁹⁵ Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016, lk 34 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf, 18.04.2017).

⁹⁶ Kuritegevus Eestis 2015, lk 35.

⁹⁷ *Ibid*, lk 36.

⁹⁸ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn: Tartu Ülikool, Justiitsministeerium 2011, lk 14 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalda_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalda_ulatus.pdf, 19.04.2017).

⁹⁹ R. Reading, J. Masson, J. Thoburn, E. Webb *et al.*, p 336.

vanem, ähvardavad ühtlasi suurema tõenäosusega tervise -ning käitumisprobleemid. Seejuures on risk suurem siis, kui sõltuvusaineid tarvitavad mõlemad vanemad.¹⁰⁰

Väärkohtlemine põhjustab pinget, mis võib mõjuda ka lapse aju arengule. See omakorda võib olla soodsaks teguriks lapse tervistkahjustava käitumise kujunemisel, kahjustada tema vaimset ning füüsilist tervist, mõjuda pärssivalt lapse hariduslikele ja sotsiaalsetele väljavaadetele ning olla ühtlasi generatsioonidevahelise vägivalla tekitajaks. Väärkoheldud lapsed võivad suurema tõenäosusega olla ka edaspidises elus väärkohtlemise, kaasa arvatud koolikiusamise, ohvriks või algatajaks.¹⁰¹

Veel tänapäeval valitseb ühiskonnas vastumeelsus sekkuda, kui esineb kahtlus lapse väärkohtlemises. Ollakse arvamusel, et antud juhtumid on privaatsed ning kuuluvad iga perekonna siseringi. Sellise suhtumise ajalugu on pikk, näiteks tunnustas Inglise *common law* kaua aega perekonnapea õigust perekonnaliikmeid korrale kutsuda mõõduka karistamisega.¹⁰² Laste vastu suunatud perekonnasisese vägivalla eri vorme on hakatud teadvustama alles hiljuti.¹⁰³ Hoolimata sellest, et laste igasugune kehaline väärkohtlemine ja füüsiline karistamine on ühiskonnas tugevalt hukka mõistetud, ollakse tänaseni maailmas selles küsimuses väga erineval arvamusel - kui Kanada uurimuse kohaselt uskus 59% inimestest, et lapsele laksu andmine on kahjulik ning 86% inimestest, et see on ebaefektiivne, siis USA uuringu kohaselt olid 84% inimesi arvamusel, et vahetevahel on selline “lapse distsiplineerimine” vajalik.¹⁰⁴

LÕK art 19 lg 1 kohaselt peavad osalisriigid rakendama kõikvõimalikke abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all. EIÕK art 3 kohaselt ei tohi kedagi piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada, sama on sätestatud ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta art-s 4. Väärkohtlemine on keelatud ka Eesti õigusaktides, näiteks on lapse kehaline, vaimne ja

---

¹⁰⁰ C. Osborne, L. M. Berger. Parental Substance Abuse and Child Well-Being: A Consideration of Parents' Gender and Coresidence. - Journal of Family Issues, volume 30, number 3, March 2009, p 366.

¹⁰¹ Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020, p 1.

¹⁰² A. Uritam. Lapsed ja nende karistamine: kas lüüa või mitte? – Juridica 8/2007, lk 538.

¹⁰³ P.S. Pinheiro. World report on violence against children: violence against children in home and in the family. Geneva: ATAR Roto Presse SA 2006, p 47 (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://www.unicef.org/violencestudy/3.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf>, 19.04.2017).

¹⁰⁴ P.S. Pinheiro, p 53.

hingeline väärkohtlemine ning lapse suhtes alandavate kasvatusabinõude rakendamine keelatud PKS § 124 lg 2 kohaselt. Karistusseadustiku (KarS)¹⁰⁵ § 121 sätestab karistuse inimese tervise kahjustamise ja valu tekitava kehalise väärkohtlemise eest. LasteKS laiendab eeltoodud väärkohtlemiste keeldusid ning keelab selgesõnaliselt muuhulgas ka lapse kehalise karistamise, mis varem kahtinud lastekaitseaduses reguleerimata oli. Nimelt sätestab LasteKS § 24, et lapse hooletusse jätmine, lapse vaimne, emotsionaalne, kehaline ja seksuaalne väärkohtlemine, sealhulgas lapse alavääristamine, hirmutamine ja kehaline karistamine, samuti lapse karistamine mis tahes muul viisil, mis ohustab tema vaimset, emotsionaalset või füüsilist tervist, on keelatud. LasteKS eelnõu seletuskirja kohaselt on sätte eesmärgiks ka Eesti ühiskonnas kujundada selge hoiak, et lapse kehaline karistamine ei ole kasvatusmeetod, vaid on väärkohtlemine, mis on vastuolus inimõigustega, rikub lapse õigusi, kahjustab lapse arengut, vaimset ja füüsilist tervist ning peab seetõttu olema ühiskonnas üheselt taunitud.¹⁰⁶

Komitee on üldkommentaaris nr 13 “Lapse õigus kaitsele igasuguse vägivalla eest”¹⁰⁷ rõhutanud, et kõik lastevastase vägivalla vormid, ükskõik kui kerged need ei oleks, on vastuvõetamatud. „Mõõduka korralekutsumise“ vastu on selgelt ka Euroopa Nõukogu ja Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK). Euroopa Sotsiaalõiguste Komitee on leidnud, et on vastuvõetamatu, kui ühiskonnas, kus on keelatud täiskasvanute vaheline igasugune füüsiline vägivald, aktsepteeritaks täiskasvanute lastevastast vägivalda.¹⁰⁸ Ka õiguskantsler on väljendanud selget vastuseisu igasuguse lastevastase vägivalla ja mistahes kehalise karistamise suhtes. Õiguskantsler oli seisukohal, et kuna me ei aktsepteeri vägivalda täiskasvanute omavahelistes suhetes, ei tohiks me samuti aktsepteerida vägivalda täiskasvanute ja laste vahelistes suhetes.¹⁰⁹ Rääkides lastevastasest vägivallast, ei tohi ka vähimalgi määral eitada lapse mittefüüsilise ja/või mittetahtliku kahjustamise vormide (näiteks hooletussejätmine ja psühholoogiline väärkohtlemine) mõju lapsele ja vajadust nende vormidega tegeleda.¹¹⁰

---

¹⁰⁵ Karistusseadustik, RT I, 31.12.2016, 14.

¹⁰⁶ Lastekaitseaduse 677 SE seletuskiri, lk 56.

¹⁰⁷ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr 13 (2011), lapse õigus kaitsele igasuguse vägivalla eest (mitteametlik tõlge) (Arvutivõrgus kättesaadav - www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/10/Yldkommentaarnr13_eesti.pdf, 18.04.2017).

¹⁰⁸ R. Sinclair, F. Baksh, T. Kent, C. Lanyon. Views on positive parenting and non-violent upbringing: a report from the Consultation with Children and Parents. Strasbourg: National Children's Bureau 2007, p 10.

¹⁰⁹ Õiguskantsleri avalik pöördumine sotsiaalministri poole laste kehalise karistamise keelustamiseks (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsleri-avalik-poordumine-sotsiaalministri-poole-laste-kehalise-karistamise-keelustamiseks>, 16.03.2017).

¹¹⁰ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr 13 (2011), lapse õigus kaitsele igasuguse vägivalla eest (mitteametlik tõlge).

Komitee hinnangul on erinevad vägivalda vormid laste suhtes lapse hooletusse jätmine ja hooletu kohtlemine, vaimne ehk psühholoogiline vägivald, füüsiline vägivald, lisaks eelnevale on spetsiaalselt välja toodud ka lapse kehaline karistamine, seksuaalne kuritarvitamine ja ärakasutamine, piinamine ning ebainimlik või alandav kohtlemine või karistamine, lastevaheline vägivald, enesekahjustamine, kahjulikud tavad, vägivald massimeedias, vägivald infokommunikatsioonitehnoloogiate kaudu ning institutsionaalsed ja süsteemsed lapse õiguste rikkumised.¹¹¹ Maailma Tervishoiuorganisatsioon liigitab väärkohtlemise ülevaatlilikult füüsiliseks, seksuaalseks ja emotsionaalseks väärkohtlemiseks ning hooletussejätmiseks.¹¹²

PKS § 134 lg 1 alusel võib lapse heaolu ohustada vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma. Kui lähtuda Lapse Õiguste Komitee definitsioonist, siis võib ka lapse hooletussejätmist pidada lapse suhtes toimepandava vägivalda liikiks. Vanema hooldusõiguse kuritarvitamise mõiste jätab aga teatud tõlgendamisruumi, siia alla võib Lapse Õiguste Komitee käsitlusest kuuluda nii psühholoogiline vägivald, füüsiline vägivald, seksuaalne kuritarvitamine või muu eelnevas lõigus toodud vägivalda liikidest, ühtlasi saab siia alla käia ka lapse hooletusse jätmine.

Lapse Õiguste Komitee määratluse kohaselt hõlmab lapse hooletusse jätmine ja lapse hooletu kohtlemine lapse füüsilist hooletusse jätmist (kahju eest mittekaitsemine, sealhulgas järelevalveta jätmine või lapse esmavajaduste rahuldamata jätmine, toidu, peavarju, riiete ning elementaarse meditsiinilise abi mittevõimaldamine), psühholoogilist või emotsionaalset hooletussejätmist (emotsionaalse toetuse ja armastuse puudumine, lapse krooniline tähelepanuta jätmine), laste füüsilise või vaimse tervise hooletussejätmist (elementaarse meditsiinilise abi mittevõimaldamine), hariduslikku hooletussejätmist (suutmatus tagada lastele haridust) ja lapse hülgamist (see puudutab eelkõige väljaspool abielu või puudega sündinud lapsi).¹¹³ Eriti ohustatud on seejuures väikesed lapsed, kuna nemad on kõige vähem võimelised vägivalda vältima ja sellele vastu astuma ning ühtlasi kõige vähem võimelised toimunust aru saama ja selle vastu kaitset otsima.¹¹⁴ Maailma Tervishoiuorganisatsioon

---

¹¹¹ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr 13 (2011), lapse õiguse kaitsele igasuguse vägivalda eest (mitteametlik tõlge).

¹¹² Chapter 3. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. World Health Organization, p 60 (Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap3.pdf?ua=1, 17.04.2017).

¹¹³ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaari nr 13 (2011), lapse õiguse kaitsele igasuguse vägivalda eest (mitteametlik tõlge).

¹¹⁴ R. Hodgkin. P. Newell, p 258.

defineerib hooletussejätmist kui vanema suutmatust tagada lapsele tema arenguks vajalikku järgnevatel valdkondades: tervis, haridus, emotsionaalne areng, toitumine, eluase ning turvalised elutingimused. Seejuures eristatakse hooletussejätmist vaesusest – hooletussejätmine saab esineda vaid juhtudel, kui kõik vajalikud vahendid lapsele hoolitsuse pakkumiseks on olemas, kuid vanem ei tee seda.¹¹⁵

Airika Põldkivi bakalaureusetöös on Eesti lastekaitsetöötajad lapse ühe enimlevinud väärkohtlemise liigina märkinud just lapse hooletussejätmist, kusjuures peamised hooletussejätmise liigid on puudega lapse erivajaduste hooletussejätmine, hariduslik hooletussejätmine, vanemate lahkukolimise puhul ühe lapsevanema poolt elatise maksmata jätmine ja lapsevanema(te) välisriiki tööle minemine ning seeläbi laste üksi kodumaale jätmine.¹¹⁶ Lapse hooletusse jätmine võib perekonnas esineda erinevates vormides, see võib olla tahtlik või põhjustatud vanema, perekonna, kogukonna või riigipoolse suutmatusega tagada lapsele eluks vajalikku. Arenenud riikides, kus naiste tööhõive on kõrge, on probleemiks laste töötavate vanemate poolt hooletusse jätmine, ühtlasi tunnevad nende riikide lapsed ennast üksildasemalt. Lapse hooletu kohtlemine võib suurendada ka õnnetusjuhtumite riski.¹¹⁷ Eelkõige tähendab hooletussejätmine vanemate suutmatust tagada lapse füüsilised ja emotsionaalsed vajadused siis, kui neil on tegelikkuses vajaduste rahuldamiseks vahendid olemas ning vanemate suutmatust kaitsta last ohu eest¹¹⁸ – see tähendab, et vanemad jäta- vad lapse vajadused tagamata tahtlikult, mitte tegelike vahendite puudumise tõttu ja iseendast mittesõltuvatel põhjustel (nt vaesus).

Vaimse vägivallana käsitleb Lapse Õiguste Komitee psühholoogilist, vaimset, verbaalset või emotsionaalset väärkohtlemist, mille äärmuslikumad vormid hõlmavad endas eelkõige lapse hirmutamist, ähvardamist, terroriseerimist, isoleerimist ja ignoreerimist. See põhjustab emotsionaalse pingeseisundi tekitamise lapsele, mis omakorda võib põhjustada raskeid või pöördumatuid kahjustusi lapse emotsionaalsele arengule. Emotsionaalne väärkohtlemine on lapse kohtlemine väärtusetu, ebaadekvaatse, mittearmastatu ja -vajatuna.¹¹⁹ Maailma Tervishoiuorganisatsiooni kohaselt on emotsionaalne väärkohtlemine (mis Lapse Õiguste Komitee määratluse kohaselt on üheks vaimse vägivalla vormidest) vanema suutmatust tagada

---

¹¹⁵ Chapter 3. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. World Health Organization, p 60.

¹¹⁶ A. Põldkivi. Lapse väärkohtlemine lastekaitsetöötajate tõlgenduses. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013, lk 21-24.

¹¹⁷ R. Hodgkin. P. Newell, p 257

¹¹⁸ P.S. Pinheiro, p 54.

¹¹⁹ Kriminaalpoliitika veebileht. Laste väärkohtlemine peres. (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres>, 16.03.2017).

lapsele sobivat ning toetavat keskkonda ning lapse suhtes tegude toimepanemine, mis omavad ebasoodsat mõju lapse emotsionaalsele tervisele ja arengule. Sellisteks tegudeks võivad olla lapse vaba liikumise takistamine, mustamine, naeruvääristamine, ähvardamine, hirmutamine, diskrimineerimine ning lapsest lahti ütlemine.¹²⁰ 2009. aastal avaldatud laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja võrgustikutöö lõppraporti kohaselt leidsid Eestis lastega töötavad spetsialistid, et laste vaimne väärkohtlemine tähendab eelkõige emotsionaalset hooletussejätmist. Samas arvati, et vaimse väärkohtlemise alla kuulub ka lapse mitte piisavalt väärikas kohtlemine, näiteks oma arvamuse peale surumine ja lapse arvamusega mitte arvestamine. Juhul, kui tegemist ei ole just äärmusliku hooletussejätmisega, on emotsionaalset väärkohtlemist aga äärmiselt keeruline tuvastada.¹²¹

Sõltuvalt vaimse vägivalla olemusest ja intensiivsusest võib see ka kuuluda EIÕK art 3 kaitsealasse, mis keelab inimese piinamise, alandava kohtlemise ja karistamise. EIK on käsitlenud muuhulgas alandava kohtlemisena lapse psühholoogilist väärkohtlemist tema isa poolt, kes kutsus last vulgaarsete väljenditega, ähvardas teda oma emast ilmajäämisega ning sundis teda jõudu tarvitades sööma. Kuigi antud kaasuses tarvitati lapse suhtes ka füüsilist vägivalda, on EIK leidnud, et arvestades lapse iga, võib eeltoodud füüsilise ja psühholoogilise vägivalla kumulatiivset efekti pidada lapsele alandavaks.¹²²

Füüsilise vägivallana on Lapse Õiguste Komitee määratlenud surma või vigastusega lõppevat vägivalda. Seejuures hõlmab füüsiline vägivald igasugust kehalist karistamist ning kõiki muid piinamise ning julma, ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise vorme ning füüsilist kiusamist ja initsiatsiooniriituseid täiskasvanute või teiste laste poolt.¹²³ LÕK-iga on vastuolus sellised karistamisvormid, mis halvustavad, alaväärivad, mustavad, ähvardavad, hirmutavad või naeruväärivad last. Igasugune lapse perekonnasisene väärkohtlemine suurendab omakorda lapse kodunt ärajooksmise riski, mis muudab lapse omakorda veel vastuvõtlikumaks teiste inimõiguste rikkumiste suhtes.¹²⁴ 2006. aastal välja antud Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaaris nr 8 “Lapse õigus kaitsele kehalise karistamise ja muul viisil julma ja alandava karistamise eest”, on selgesõnaliselt väljendatud seisukohta, mis keelab lapse kehalise karistamise ja mis tahes muul viisil julma või alandava karistamise.

---

¹²⁰ Chapter 3. Child abuse and neglect by parents and other caregivers. World Health Organization, p 60.

¹²¹ K. Soo. K. Ilves. J. Strömpl. Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja võrgustikutöö lõppraport. Tartu: Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut 2009, lk 11 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf, 18.04.2017).

¹²² EIKo 03.12.2015, 10161/13 *M. & M. v. Horvaatia*.

¹²³ ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaar nr 13.

¹²⁴ R. Hodgkin. P. Newell, p 261.

Sellise “kehalise” ja “füüsilise” karistamisena nähakse igasugust karistamist, milles kasutatakse füüsilist jõudu ja mille eesmärgiks on tekitada lapsele valu või ebamugavustunnet. Siinkohal ei ole oluline, kui tugev on lapsele tekitatud valu – kehaline karistamine on lapsele eranditult alandav ning keelatud karistamisvorm ning seda ei tohi tolereerida.¹²⁵ Kuna LÕK-i tuleb tõlgendada pigem rangelt, kui liberaalselt, siis ei jää riikidele lapse kehalise väärkohtlemise keelu osas mingit tõlgendamisruumi, ka igasugune “möödukas korralekutsumine” on LÕK-i kohaselt kindlasõnaliselt keelatud.¹²⁶

Kehalise karistamisena ei nähta aga lapse suhtes kaitsvaid füüsilisi tegusid, mis ei ole karistava iseloomuga.¹²⁷ Eelnimetatud põhimõte on sätestatud ka LasteKS §-s 24 lg-s 3, mis näeb ette, et lapse väärkohtlemisega ei ole tegu, kui lapse käitumine kujutab otsest ja vahetut ohtu lapse enda või teiste isikute elule või tervisele ning seda ohtu ei ole võimalik vältida sealhulgas vestluse, veenmise või suulise rahustamise teel, ja sellest tulenevalt tuleb lapse ohjeldamiseks kasutada füüsilist jõudu määral, mis ei tekita lapsele kehalisi, vaimseid ega emotsionaalseid kahjustusi ning riivab võimalikult vähe lapse õigusi ja vabadusi. Rõhutatud on, et säte rakendub kitsalt ja konkreetset ainult akuutsete, vahetut ja otsest ohtu sisaldavate olukordade lahendamisele ning jõu kasutamine peab olema kantud lapse või teiste isikute vahetu ohu eest kaitsmise eesmärgist.¹²⁸

Füüsilise jõu kasutamine peab ilmingimata alati olema erandlik ja seda tuleb kasutada võimalikult vähesel määral ning last minimaalselt kahjustavalt. Jõudu võib rakendada ainult juhul, kui muud tarvitusele võetud meetmed pole tulemust andnud, kuid olukord on lapsele vahetult ohtlik ja see nõuab viivitamatut ning füüsilist sekkumist. Lapse kehalise väärkohtlemise keeld on eelkõige preventatiivse tähendusega. Selle eesmärgiks pole igasuguse füüsilise karistamise korral vanema kriminaalselt süüdimõistmine, vaid vanemate ja ühiskonna teadlikkuse suurendamine, laste kaitsuse tõhustamine ning vägivallavaba ja positiivse lastekasvatuse edendamine.¹²⁹ Näiteks Rootsis, mis oli esimene riik keelamaks sõnaselgelt kõiki kehalise karistamise vorme 1979. aastal (Rootsi laste ja vanemate seadustiku

---

¹²⁵ UN Committee on the Rights of the Child: General Comment no. 8 (2006). The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment (Arvutivõrgus kättesaadav -

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsqIkirKQZLK2M58RF%2f5F0vF1b6rTFNjw4eY3W5adlOuDFzP1GdKUZ8oRYHJyiPeOS%2bcQ90I8KHM75DD7B5IIMbhIZPgDtB5J7OmNi%2boP0erF>, 18.04.2017).

¹²⁶ R. Hodgkin. P. Newell, p 261.

¹²⁷ UN Committee on the Rights of the Child: General Comment no. 8 (2006). The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment.

¹²⁸ Lastekaitseseaduse 677 SE seletuskiri, lk 57.

¹²⁹ P.S. Pinheiro, p 74-75.

6. peatüki¹³⁰ § 1 kohaselt ei tohi last allutada kehalisele karistamisele ega muule alandavale kohtlemisele), läbi viidud uuringud on näidanud märkimisväärset muutust avalikus arvamuses kehalise karistamise suhtes. 1965. aastal pooldas üle poole (51%) Rootsi elanikkonnast lapse kehalist karistamist, 1994. aastal oli selleks näitajaks vähem kui 11% elanikest.¹³¹ Eestis pidas samas 2013. aasta seisuga laste füüsilist karistamist vahel paratamatuks 28% inimestest, 2020. aasta eesmärgiks on võetud seda taset langetada vähemalt 22%-ni.¹³² Seega on Rootsi näitel põhjendatud ootus, et ka Eestis hakkavad hoiakud seoses lapse väärkohtlemisega paremuse poole muutuma.

Saksamaal käsitleb lapse väärkohtlemise keeldu BGB § 1631 lg 2, mille kohaselt on lastel õigus vägivallavabale kasvatusesele ning füüsilised, psühholoogilised ja muud alandavad karistamismeetmed on vastuvõetamatud. Ühtlasi on keelatud ka “möödukad” karistamisviisid.¹³³ Soome eestkoste ja suhtlusõiguse seaduse¹³⁴ § 1 lg 3 kohaselt ei tohi lapsi rõhuda, kehaliselt karistada ega muul viisil ründavalt kohelda. Ühtlasi on seaduses välja toodud ka lapse turvalises ja mõistvas keskkonnas kasvamise olulisus. Lapse kehalise väärkohtlemise on hukka mõistnud ka EIK, leides, et see on vastuolus EIÕK-ga. Esimesed lahendid antud valdkonnas tehti 1970-ndatel, kui mõisteti hukka kehaline väärkohtlemine alaealiste seaduserikkujate puhul, seejärel väärkohtlemine koolides ning hilisemates lahendites ka kodus. EIK on rõhutanud riigi kohustust kaitsta lapsi kusiganes nad viibivad.¹³⁵ EIK on teinud mitmeid laste õigusi ja nende väärkohtlemist käsitlevaid lahendeid just EIÕK artiklite 3 ja 8 põhjal. EIÕK art 3 kujutab endast demokraatliku ühiskonna ühte fundamentaalset väärust, mille kohaselt isegi kõige keerulisemates olukordades, nagu näiteks terrorismi või kuritegevusega võitlemisel, keelab konventsioon täielikult piinamise või ebainimliku ja alandava kohtlemise või karistamise ning selle täitmisest ei või loobuda ning erandeid teha.¹³⁶

---

¹³⁰ Rootsi vanemate ja laste seadustiku ptk. 6 ja ptk. 21 inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 17.04.2017).

¹³¹ R. Sinclair, F. Baksh, T. Kent, C. Lanyon, p 16.

¹³² Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn: Justiitsministeerium 2015, lk 7 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf, 19.04.2017).

¹³³ N. Dethloff. D. Martiny, p 10.

¹³⁴ Soome eestkoste ja suhtlusõiguse seadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1983/en19830361.pdf>, 05.04.2017).

¹³⁵ Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children, p 20.

¹³⁶ EIKo 28.10.1998, 90/1997/874/1086, *Assenov v. Bulgaaria*.

Lahendis A. vs. Ühendkuningriik¹³⁷ leidis EIK, et lapse korduv peksmine keppiga tema kasuisa poolt on käsitletav EIÕK art 3 rikkumisena. EIK kohaselt on eriti lastel ja teistel haavatavatel isikutel õigus riigi kaitsesele selliste isikupuutumatus rikkumiste puhul. Kuna kehtinud Ühendkuningriigi õiguse kohaselt oli “mõõdukas korralolekutsumine” lubatud, leidis EIK, et eelnimetatud siseriiklik õigus ei kaitsnud last piisavalt kehalise karistamise eest, mis oleks kooskõlas EIÕK artikliga 3, mistõttu tuleks sellist regulatsiooni muuta. Ka kohtuasjas Tyrer v. Ühendkuningriik¹³⁸ jõudis EIK otsusele, et lapsele vitsahoopide jagamine on määratletav alandava karistamisena ning on seega vastuolus EIÕK artikliga 3.

Kehalise väärkohtlemise keelamine toetab laste õiguste tagamist ning ei riiva perekonna ega religiooside õigusi. 1982. aastal tunnistas Euroopa Inimõiguste Komisjon vastuvõetamatuks Rootsi lapsevanemate kaebuse (*Seven Individuals v. Sweden, 1982, 8811/79*), mille kohaselt rikkus 1979. aastal Rootsis kehtestatud laste kehalise karistamise keeld nende õigust perekonnaelule ja usuvabadust. Vanemad, kes kuulusid protestantlikku kogudusse, uskusid füüsilise karistamise vajalikkusesse. Komisjon leidis kokkuvõtlikult, et kuna ei tehta vahet vanemate vägivaldlaste suhtes ja samasuguses olukorras, kui selle paneb toime võõras täiskasvanud inimene, siis ei saa olla ka sekkumist kaebaja perekonnaellu, kuna väärkohtlemise tagajärjed oleks mõlemal juhul samasugused. Sarnases lahendis 2000. aastal (*Philip Williamson and others v. United Kingdom, 2000, 55211/00*) lükkas Euroopa Inimõiguste Komisjon üksmeelselt ja istungit läbi viimata tagasi kaebuse isikute poolt, keda seostati Ühendkuningriigis kristlike erakoolidega. Ka eeltoodud kaebuse kohaselt rikkus kehalise väärkohtlemise keelu rakendamine erakoolides vanemate usuvabadust ning õigust perekonnaelule.¹³⁹

Väärkoheldud lastega puutuvad kõige vahetumalt kokku kohaliku omavalitsuse üksuste sotsiaaltöötajad. Kui lapse vastu on tarvitatud mistahes vägivalda, on riigil ja kohalikul omavalitsusel kohustus sekkuda. LasteKS § 1 paneb muuhulgas riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste ametiasutustele ning nende ametiisikutele kohustused ja ülesanded laste õiguste ja heaolu tagamisel. Kohalikule omavalitsusele on LasteKS § 17 järgi kohustus viivitamata lapse abivajadust hinnata ja sellise lapse abistamiseks meetmeid pakkuda. Lapse ohustatuse tasemeid on seejuures Eestis püütud klassifitseerida LasteKS-s, mille 6. peatüki ja 7. peatüki alusel eristatakse vastavalt abivajavat ja hädaohus olevat last.

---

¹³⁷ EIKo 29.09.1998, 100/1997/884/1096, *A v. Ühendkuningriik*.

¹³⁸ EIKo 25.04.1978, 5856/72, *Tyrer v. Ühendkuningriik*.

¹³⁹ Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children, p 25.

Abivajavaks lapseks on LasteKS § 26 kohaselt laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Abivajav laps on selline laps, kelle turvalisus, areng ja heaolu ei ole piisavalt tagatud ning tema heaolu on sattunud riski.¹⁴⁰ Abivajadus võib seejuures tuleneda ka lapse võimalikust väärkohtlemisest (sh vägivallast ja hooletusse jätmisest) aga ka tema sotsiaalsest või hariduslikust erivajadusest ning pere toimetulekuraskustest. Olenevalt väärkohtlemise iseloomust ja ulatusest võib väärkoheldud laps olla ka hädaohus olev laps, kuid seda vaid juhul, kui tema elu või tervis on ohus.¹⁴¹ Lasteombudsmani koostatud abivajavast või hädaohus olevast lapsest teatamise juhendi kohaselt võib lapse abivajadusele viidata näiteks see, et laps elab üksi, vanem ei küsi erialaspetsialisti abi, kuigi laps võiks seda vajada, lapse ei täida koolikohustust, ta on kodust ära jooksnud või on toime pannud süüteo. Lapse hädaohus olemise indikaatoriteks võivad muuhulgas olla lapse suhtes toime pandud vägivald, lapse tõsine haiguslik seisund, lapse suitsiidikalduvus, tema alatoitumus ning süüteo toimepanek.¹⁴²

Olukorras, kus lapse elukeskkonnas esineb ajutisi puudujääke lapse eest hoolitsemisel ja muus lapsele vajalikus või on mõni lapse vajadustest on pidevalt rahuldumata, tuleb kindlasti sekkuda ja esmalt last ning tema perekonda toetada ja abistada.¹⁴³ Sirje Pint¹⁴⁴ küsitles oma magistritöö raames kümne Jõgevamaa omavalitsuse lastekaitsetöötajaid, kelle vastustest selgus, et nende hinnangul on abivajava lapse elus millegi olulise puudujääk, olgu see siis seotud kodu, toidu, riiete, heade suhete, sõprade, lähedaste inimeste, hoolivuse, sotsiaalse võrgustikuga või on tema elus mingi probleem või raskus, näiteks tõrjutus, käitumisraskused, peretülid, perevägivald, koolis mittekäimine, keskendumishäired, erivajadused ja mured, mis vajavad kõrvaldamist. Abivajav laps ei ole laps, kes tuleb ilmtingimata perekonnast eraldada, pigem on tegemist lapsega, keda tuleb märgata pere ja lastega töötavate isikute omavahelises interaktsioonis ning kelle puhul enamasti õigeaegsed, kvaliteetsed ja lapse vajadusele vastavad tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusteenused annavad positiivse tulemuse.¹⁴⁵ Alles siis, kui eeltoodud toetavad abinõud pole tulemusi andnud, võib last hakata pidama hädaohus

---

¹⁴⁰ Lastekaitseseaduse 677 SE seletuskiri, lk 57.

¹⁴¹ Lastekaitseseaduse 677 SE seletuskiri, lk 58.

¹⁴² Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse (juhend), lk 7 (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/IMCE/Abivajavast%20lapsest%20teatamine%20ja%20andmekaitse%20-%20juhend.pdf>, 10.04.2017).

¹⁴³ Lastekaitseseaduse 677 SE seletuskiri, lk 58.

¹⁴⁴ S. Pint. Lapse abivajaduse hindamine lastekaitseseaduse kontekstis Jõgevamaa näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool 2016, lk 43.

¹⁴⁵ Lastekaitseseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 59.

olevaks lapseks ning kaaludes ja hinnates hädaohu akuutsust, võib eeltoodust ka lapse perekonnast eraldada.

LasteKS § 30 kohaselt on hädaohus olevaks lapseks laps, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist. LasteKS § 32 lg 1 kohaselt tuleb hädaohus olevat last viivitamata abistada ning likvideerida selleks lapse elu või tervist ohtu seadnud olukord. Vajaduse korral võib hädaohus oleva lapse toimetada ohutusesse tingimustesse kuni ohu möödumiseni, küsimata selleks lapse hooldusõigust teostava isiku nõusolekut. Lapse abivajadus on sellisel juhul niivõrd tugev ja vahetu ning nõuab viivitamatut sekkumist, et ohtu ära hoida või lõpetada.¹⁴⁶ Kui lapse perekonda jätmine või vanema ja lapse vaheline suhtlus ohustab juba lapse tervist või elu, sealhulgas kui lapse ohtu sattumise on põhjustanud lapse hooldusõigust teostav isik oma tegevuse või tegevusetusega, eraldatakse laps perekonnast LasteKS §-s 33 ja PKS § 135 lg-s 4 sätestatud meetmeid järgides. Lapse perekonnast eraldamisel saabki rääkida kahest etapist: 1. lapse perest eraldamisest kuni kohtusse pöördumiseni/esialgse õiguskaitse määruseni ning 2. kohtumenetluse alustamisest kuni vanemate hooldusõiguse piiramist või äravõtmist puudutava lõpplahendi jõustumiseni.¹⁴⁷

Seega eelneb kohtu poolt vanema hooldusõiguse äravõtmisele enamikel juhtudel kohalike omavalitsuste töö väärkoheldud lapse ja probleemse perekonnaga. Praktikas esineb enim lühiajalisi lapse ohust kõrvaldamise juhtumeid, millisel juhul ei teki vajadust hooldusõiguse piiramiseks.¹⁴⁸ Samas on olukorras, kus vanemast tulenev oht pole lapse suhtes möödunud, vajalik hooldusõiguse piiramine või kõige äärmuslikumal juhul – täielik äravõtmine. Järgnevas peatükis uuribki autor juhtusid, kus lapse heaolu ohustamine ja lapse väärkohtlemine tulenevad hooldusõigust omava isiku tegevusest või tegevusetusest ning kui see oht on niivõrd vahetu ja suur, et lapse parimates huvides ja tema heaolu tagamiseks võtab kohus vanemalt hooldusõiguse täielikult ära.

---

¹⁴⁶ Lastekaitseseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 63.

¹⁴⁷ Õiguskantsleri arvamused perekonnaseaduse muutmise seaduse eelnõu kohta, lk 6 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_perekonnaseduse_muutmise_seaduse_eelnou_kohta.pdf, 28.04.2017)

¹⁴⁸ E. Ahas. Kas perest eraldamine on liigne sekkumine perekonnaautonoomiasse või üks lapse huve tagavatest meetmetest? – Juridica 6/2015, lk 401.

2. VANEMA HOOLDUSÕIGUSE TÄIELIK ÄRAVÕTMINE

2.1 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise rakendamise põhimõtted

2.1.2 Vanema hooldusõiguse täielik äravõtmine kui kõige äärmuslikum meede

PS § 26 lg 1 näeb ette igäihe õiguse perekonna- ja eraelu puutumatusel. See on vabadus- ehk tõrjeõigus, mis annab põhiõiguse kandjale õiguse oodata, et riik ei sekku tema perekonna- ja eraellu. Ühtlasi kohustab see säte ka riiki perekonnaellu sekkumisest hoiduma. Samas ei tähenda sätestatu seda, et perekonnaelu ja eraelu riived ei ole üldse võimalikud.¹⁴⁹ Nimelt on PS § 26 teise lause kohaselt sekkumine võimalik seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Õiguse riigi sekkumiseks perekonnaellu näeb ette ka LÕK art 9, mille kohaselt tagavad osalisriigid, et lapse võib perekonnast eraldada juhul, kui pädevad ametivõimud, kelle otsuseid võib kohtus uuesti läbi vaadata, otsustavad kooskõlas kehtivate seaduste ja menetlusega, et niisugune eraldamine toimub lapse huvides. Samuti näeb EIÕK art 8 ette, et ametivõimud võivad sekkuda isiku perekonnaellu, kui see on kooskõlas seadusega ja demokraatlikus ühiskonnas vajalik kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Seega on teatud juhtudel riigi kohustus sekkuda ning sellest tulenev põhiõiguste riive põhjendatud.

PS § 27 lg 1 hõlmab vanemate suhtlemise lapsega ning lapse ja vanemate vastastikuse õiguse teineteise seltsis olla, PS § 27 lg 3 sätestab omakorda vanemate kohustuse kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest ning PS § 27 lg 4 õigusliku vanemate ja laste kaitseõiguse.¹⁵⁰ Riigikohus on märkinud, et perekonnaelu kaitseala hõlmab perekonnaliikmete suhete ja sidemete erinevaid tahke, eelkõige õigust elada koos, et rahuldada üksteise emotsionaalseid ning sotsiaalseid vajadusi. Perekonnaelu ühe olulisema osa moodustavad vanema ja lapse suhted ning perekonnaelu kaitsealasse kuulub vanema suhtlemine lapsega.¹⁵¹

Seega kujutab lapse ja vanema koosviibimine endast perekonnaelu fundamentaalset elementi¹⁵² ning perekonnaautonomiast tulenevalt on eelkõige vanemal õigus oma last ise

¹⁴⁹ K. Jaanimägi, § 26 komm. 5.1.

¹⁵⁰ *Ibid*, § 27 komm. 4.

¹⁵¹ RKHKm 16.05.2012, 3-3-1-11-12, p 14.

¹⁵² EIKo 26.02.2002, 46544/99, *Kutzner v. Saksamaa*.

kasvatada.¹⁵³ Seda põhiõigust võib muuhulgas rikkuda vanema hooldusõiguse äravõtmine. Ka EIK on leidnud, et sekkumine perekonnaellu kujutab endast EIÕK artikli 8 rikkumist, kui vastav sekkumine pole just toimunud kooskõlas seadusega ning see ei täida demokraatlikus ühiskonnas vajalikke legitiimseid eesmärke. Eeltoodud vajalikkuse mõiste eeldab seda, et sekkumine on vajalik sotsiaalse surve tõttu ja see on proportsionaalne saavutatava eesmärgiga ehk lapse heaolu ohustamise lõpetamisega.¹⁵⁴ Kuna kohalikel asutustel on perekonnaga otsene kontakt, siis pole EIK ülesandeks asendada enda otsuseid kohalike asutuste otsustega, vaid EIÕK valguses vaadata, kas kõnesolevad otsused on tehtud asutuste kaalutusõiguse piires.¹⁵⁵ Kuigi kohalikel asutustel on suhteliselt lai kaalutusruum lapse asendushooldusele suunamiseks, nõuab vanema hooldusõiguse ja suhtlusõiguse piiramine asutustelt siiski rangemat ja põhjalikumat uurimist.¹⁵⁶ Kaalutusõiguse piirid sõltuvad omakorda sellest, millised on konkreetse olukorra asjaolud ning kui tõsiselt on lapse huvid ohustatud. Kui lapse suunamisest asendushooldusele on juba möödunud märkimisväärne periood, on lapse huvides eelkõige see, et tema perekondlikus olukorras ei toimuks enam suuremaid muutusi ning see huvi on suurema kaaluga kui lapse bioloogilise vanema soov perekonna taasühendamiseks.¹⁵⁷

Vanema hooldusõiguse piiramise regulatsioon on sätestatud PKS-i 10. peatüki 4. jaos. PKS § 134 lg 1 sätestab kohtu õiguse rakendada ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, sealhulgas PKS § 134 lg-s 3, §-s 135 ja §-s 136 sätestatud, kui lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma. PKS § 134 lg 3 kohaselt saab kohus vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest tulenevaid otsuseid, teha hoiatusi ja ettekirjutusi ning kehtestada keelde, samuti kohustada vanemaid järgima kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid. Kohus võib isiku- või varahooldusõigust piirata teatavate toimingute või teatavat liiki toimingute tegemise keelamisega. Varahooldusõiguse võib kohus vanemalt ka täies ulatuses ära võtta.

Kõige riivavamaks abinõuks, mida kohus lapse heaolu ohustamise korral rakendada saab, on hooldusõiguse täielik äravõtmine. PKS § 135 lg 2 sätestab, et hooldusõiguse äravõtmine on õigustatud ainult siis, kui teised abinõud pole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et abinõude rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks. Kui enne 9. juulit 2014.a kehtinud

¹⁵³ RKTkm 04.12.2013.a, 3-2-1-142-13, p 15.

¹⁵⁴ EIKo 40031/98, 19.09.2000.a, *Gnahoré v. Prantsusmaa*, p 50.

¹⁵⁵ EIKo 26.02.2002, 46544/99, *Kutzner v. Saksamaa*, p 66.

¹⁵⁶ EIKo 26.02.2002, 46544/99, *Kutzner v. Saksamaa*, p 67.

¹⁵⁷ *Ibid*, p 67.

perekonnaseaduse redaktsioon¹⁵⁸ nägi ette üksnes isikuhooldusõiguse äravõtmise, siis kehtiva PKS-i kohaselt peab vanemalt hooldusõiguse tervikuna ära võtma. Ka CEFL¹⁵⁹ printsiipide punkt 3:32 näeb ette, et pädev asutus võib vanema hooldusõiguse omajalt kas terviklikult või teatud mahus ära võtta tema õigused lapse suhtes, kui tema käitumine või lapse hooletussejätmine on tõsiseks riskiks lapse isikule või lapse varale. Seejuures võib punkti 3:33 kohaselt hooldusõiguse äravõtmist taodelda iga vanem, kellele kuulub see õigus, laps ise või lapse huve kaitsev institutsioon.

Riigikohus on rõhutanud, et enne hooldusõiguse täielikku äravõtmist tuleb lapse heaolu tagamiseks kohaldada vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid, ehk abinõusid, mis on ohtu arvestades eesmärgipärased ja proportsionaalsed, eelistades seejuures neid abinõusid, mis toetavad perekonda ja aitavad vanema ning lapse sidet tugevdada ja taastada.¹⁶⁰ Vanema õigusi piiravate abinõude rakendamisel peab kohus kaaluma nii lapse huve kui ka vanema õigusi¹⁶¹, seejuures peab vanemale andma võimaluse näidata, kas ta suudab olukorda muuta ja last ähvardava ohu kõrvaldada.¹⁶² Riigikohus korduvalt rõhutanud, et enne vajalike abinõude kohaldamist peab kohus esmalt tuvastama, milline oht ähvardab last vanema juures kasvades ning tulenevalt ohust kohaldama ohu kõrvaldamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid.¹⁶³ Hooldusõiguse äravõtmist ei saa näiteks õigustada eeskätt vaid lapse tervise ohustamisega, näiteks süstemaatilise vägivalla korral. See ei oleks kooskõlas seaduse mõtte ega lapse huvidega.¹⁶⁴

EIK on märkinud, et igasugused kasutuselevõetavad meetmed peavad alati teenima lapse ja vanema taasühendamise eesmärki.¹⁶⁵ Kui laps on siiski perest eraldatud, on oluline võimalusel säilitada lapse ja vanemate omavahelised suhted ning, kui see on lapse huvides, töötada lapse perre tagasipöördumise nimel. Lapse ja vanema vaheliste suhete säilimine on oluline isegi siis, kui lapse huvides ei ole pere taasühendamine.¹⁶⁶ Sama tuleb järgida ka lapse ja tema endise eestkostja vahelise suhtlusega. Näiteks on õiguskantsler kinnitanud, et kohalik

---

¹⁵⁸ Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, RT I, 29.06.2014, 3.

¹⁵⁹ CEFL.

¹⁶⁰ RKTkm 04.12.2013, 3-2-1-142-13, p 15.

¹⁶¹ RKTkm 12.02.2016, 3-2-1-159-15, p 36.

¹⁶² RKTkm 16.11.2016, 3-2-1-99-16, p 19.

¹⁶³ RKTkm 16.09.2015, 3-2-1-78-15, p 14.

¹⁶⁴ TlnRnKm 07.02.2017, 2-16-3622.

¹⁶⁵ EIKo 24.03.1988, 10465/83, *Olsson v. Roots*, p 81.

¹⁶⁶ Õiguskantsleri soovitus õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimiseks. Lapse perest eraldamine ning vanema suhtlusõiguse piiramine, lk 6 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_soovitus_pohioiguste_ja_-_vabaduste_paremaks_tagamiseks_lapse_perest_eraldamine_ning_lapse_ja_vanema_suhtlusõiguse_piiramine.pdf, 17.04.2017).

omavalitsus peab toetama lapse ja tema eestkostja ülesannetest vabastatud vanaema vahelist suhtlust, seda just osapoolte vahel tekkinud kiindumussuhte tõttu.¹⁶⁷

Sarnaselt PKS-iga, peab kohus ka Saksamaal BGB § 1666 lg 1 alusel ohu ärahoidmiseks tarvitusele võtma vajalikke meetmeid juhul, kui lapse füüsiline, mentaalne või hingeline heaolu on ohus, ning vanemad ei soovi või ei ole neil võimalik ohtu ära hoida. Ühtlasi on ka BGB-s sätestatud mitteammendav meetmete loetelu, mida kohus saab lapse heaolu ohustamise korral rakendada, näiteks saab BGB § 1666 lg 3 kohaselt kohustada vanemat vastu võtma abi lastekaitse – või tervishoiuasutustelt, andma vanemale juhiseid, kuidas kindlustada, et laps täidaks kooliskäimise kohustust, keelata vanemal lapse viibimiskoha külastamist, keelata vanemal lapsega suhelda, asendada vanema hooldusõigusest tulenevaid otsuseid ning osaliselt või täielikult võtta vanemalt hooldusõigus ära.

Saksamaa kohtupraktikas esineb enim vanema hoolitsuse kuritarvitamist (väärkohtlemine, lapse haridusliku mahajäämise põhjustamine, seksuaalne väärkohtlemine), lapse hooletusse jätmist (lapse alatoitmine, meditsiinilise abi mittevõimaldamine) ning lapse suhtes teadmatut käitumist. Psüühikahäire või vaimuhaigus pole üldiselt piisavaks aluseks, miks hooldusõigust ära võtta. Ühtlasi pole Saksa õiguses nagu ka Eesti õiguses oluline vanema süü olemasolu, kuid vanemad peavad olema kas tahtmatud või võimetud last ähvardavat ohtu ära hoidma. Ka siinkohal on otsuse tegemisel oluline eesmärgipärasus ja proportsionaalsus.¹⁶⁸

Nii Eesti kui ka Saksamaa seadused näevad seega lapse heaolu ohustamise korral kõige äärmuslikuma meetmena ette vanemalt hooldusõiguse äravõtmise. Sootuks erinev on aga vastav seadusandlus Soomes ja Rootsis. Näiteks pole Soomes ette nähtud eraldi vanema hooldusõiguse äravõtmise tsiviilkohtumenetluslikku protseduuri vanema käitumise või vanemlike oskuste puudulikkuse tõttu.¹⁶⁹ Kui lapse tervis või areng on tõsiselt ohustatud hoolitsuse puudulikkuse või tema kasvukeskkonnas esinevate teiste asjaolude tõttu, või kui laps ise ohustab tõsiselt enda tervist või arengut meelemürkide kuritarvitamise ning kuritegude või teiste samalaadsete tegude toimepanemisega, eraldatakse laps perekonnast Soome laste hoolekande seaduse¹⁷⁰ § 40 alusel ning viiakse asendushooldusele.

---

¹⁶⁷ Õiguskantsleri soovitus noore ja tema vanaema suhtluse toetamise kohta, lk 1 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/noore_ja_tema_vanaema_suhtluse_toetamine.pdf, 28.04.2017).

¹⁶⁸ N. Dethloff. D. Martiny, p 54.

¹⁶⁹ K. Kurki-Suonio. National report on parental responsibilities: Finland, p 29 (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Finland-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).

¹⁷⁰ Soome lastehoolekande seadus inglise keeles (mitteametlik tõlge) (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2007/en20070417.pdf>, 18.04.2017).

Asendushooldusel viibimise ajal on kohalikul omavalitsusel õigus vastu võtta otsuseid lapse asukoha, hoolitsuse, kasvatuse ja tervishoiu osas - asendushooldusele suunamise otsuse alusel tekib vanemate ja lastekaitse eest vastutava sotsiaahoolekandeesutuse vahel niiöelda ühine eestkostõigus, mis tähendab seda, et vanemad jäävad endiselt lapse eestkostjateks, kuid see õigus tekib ka sotsiaahoolekandeesutusel, kes otsustab lapse igapäevaeluga seonduvaid küsimusi.¹⁷¹ Laste hoolekande seaduse § 43 kohaselt teevad otsuse lapse asendushooldusele määramiseks selleks pädevad kohaliku omavalitsuse ametnikud siis, kui lapse eestkostjad ning vähemalt 12-aastane laps selle vastu ei ole, vastasel juhul otsustab asendushooldusele määramise kohus.

Soome kohalike omavalitsuste aruannete kohaselt ühendab väiksemaid lapsi väärkohelnud vanemaid enamasti narkootikumide kuritarvitamine, vaimse tervise probleemid ning puudujäägid vanemlikes oskustes. Lastekaitsetöötajate hinnangul ei sekkuta perekonnaellu lapse kaitseks vaid üksikute juhtumite põhjal, vaid sekkumised põhinevad eelkõige lapse sotsiaalse situatsiooni holistilisel analüüsil. Selle hindamisel arvestatakse sotsiaalseid ja kultuurilisi norme ning ootuseid „võimalikult heale lapsepõlvele ja perekonnaelule“.¹⁷²

Rootsis reguleerib vanema hooldusõiguse küsimusi laste ja vanemate seadustiku 6. peatükk¹⁷³, mille § 1 kohaselt on lapsel õigus hoolitsusele, turvalisusele ja heale kasvatusele. Neid peab kohtlema austusega ja neid ei tohi kehaliselt karistada ega misiganes viisil alandavalt kohelda. Kui vanem on last väärkohelnud, ta hooletusse jätnud või kujutab tema käitumine muul moel ohtu lapse tervisele ja arengule, võib kohus Sotsiaahoolekande Komitee ettepanekul või omal algatusel vanema hooldusõiguses muudatusi teha. Seaduse kohaselt saab hooldusõiguse sellisel juhul määrata teisele vanemale või ühele või kahele eestkostjale, kuid praktikas kasutatakse sellist lähenemisviisi pigem harva. Sarnaselt Soomega eraldatakse laps perekonnast ning tavaliselt viiakse hooldusele asenduskoju, kuid seejuures jääb vanematele hooldusõigus alles. Rootsis levinud praktika kohaselt võetakse vanemalt hooldusõigus ära vaid siis, kui on võimalik, et teisele vanemale jääb lapse suhtes ainuhooldusõigus või kui on olemas isik, kellel on lapsega lähedane suhe ja keda laps aktsepteeriks kui oma eestkostjat. Kui eeltoodu aga võimalik pole, siis ei võeta vanematelt hooldusõigust ära enne, kui laps on asendushooldusel viibinud vähemalt kolm aastat, asendushooldus on andnud rahuldavaid tulemusi ning lapse eest asendushooldusel vastutav

---

¹⁷¹ N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes (edited). Child Protection Systems: International Trends and Orientations. Oxford University Press, 2011, p 119.

¹⁷² N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes (edited), p 116

¹⁷³ Rootsi laste ja vanemate seadustiku ptk. 6 ja ptk. 21 (Arvutivõrgus saadaval - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 19.02.2017).

isik on nõus hooldusõiguse endale määramisega.¹⁷⁴ Seejuures on Sotsiaalhoolekande Komitee kohustatud asendushooldusel viibimise ajal võimaldama lapsel ja tema vanematel omavahel suhelda.¹⁷⁵ Hooldusõiguse kohta otsuste tegemisel peab arvestama ka lapse soovide ja arvamusega. Laste ja vanemate seadustiku 6. peatüki § 5 kohaselt ei tohi otsuseid teha vähemalt 12. aastase lapse soovide vastaselt, välja arvatud siis, kui kohus leiab, et lapse soovid on tema huvidega vastuolus. Arvestada võib ka noorema, kui 12-aastase lapse soovide ja arvamusega, kui tema arengutase seda võimaldab.

Rootsi lastekaitseüsteemil on kaks suunda – vabatahtlik ja sunduslik.¹⁷⁶ Kui laps viiakse asenduskodusse vanemate nõusolekul, tehakse seda Rootsi sotsiaalteenuste seaduse alusel või kui vanemad pole nõus nende perekonna ning lapse abistamisega, võib lapse perekonnast eraldada noorte hoolekande seaduse alusel.¹⁷⁷ Noorte hoolekande seaduse¹⁷⁸ § 2 alusel eraldatakse laps perekonnast juhul, kui ta puutub peres kokku füüsilise või psühholoogilise väärkohtlemisega, ärakasutamisega, hooletusse jätmisega ning kui kodus esinevad tajutavad ohud lapse tervisele ja arengule. Ka Rootsis on lapse perekonnast eraldamine kõige äärmuslikum meede, vastutus lapse eest läheb seejuures üle sotsiaalhoolekandetasutusele. Ühtlasi on Rootsis soovitud tulemiks see, et laps pöördub kunagi tagasi oma bioloogiliste vanemate juurde, mistõttu ei peeta lapse adopteerimist kasuvanemate poolt mõistlikuks variantiks.¹⁷⁹ Olenemata eeltoodud ideaalist, et laps kuulub oma bioloogiliste vanemate juurde, viibivad paljud lapsed kasuperes terve oma lapsepõlve ning hinnanguliselt 35-40% lastest viibib kasuperes kauem kui kolm aastat ning ajutine kasuperes viibimine on asendunud sellega, et laps jääbki oma kasuvanemate juurde kuni täiskasvanuikka jõudmiseni elama.¹⁸⁰

---

¹⁷⁴ M. Jänträ-Jareborg, A. Singer, C. Sörgjerd. National report on parental responsibilities: Sweden, p 29 (Arvutivõrgus saadaval - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).

¹⁷⁵ M. Jänträ-Jareborg, A. Singer, C. Sörgjerd, p 30.

¹⁷⁶ N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes (edited), p 93.

¹⁷⁷ *Ibid*, p 94.

¹⁷⁸ Rootsi noorte hoolekande seadus (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-var_d_sfs-1990-52, 18.04.2017).

¹⁷⁹ N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes (edited), p 100.

¹⁸⁰ G. Andersson. Children in permanent foster care in Sweden. – Child and family social work 1999/4, p 176.

2.2.2 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise menetlus

LÕK-i sõnastuse kohaselt ei tohi lapsi eraldada vanematest vastu nende tahtmist, seega on LÕK-i kaitsealas nii lapse kui ka tema vanema soovid.¹⁸¹ Et kindlaks määrata lapse ja vanema soovid, on TsMS § 558 lg 1 kohaselt kohtul kohustus kuulata vanemad ära vanema õigusi lapse suhtes puudutavas menetluses. Vanemate isiklike õiguste osas kuulab kohus vanemad ära isiklikult. Kui menetlus toimub lapse heaolu ohustamise üle, peab kohus seejuures vanemad ära kuulama isiklikult ära ja arutama nendega lapse huvide kaitset. Samas võib kohus ka vanemad ära kuulamata jätta, kui sellest tekkiva viivitusega kaasneks ilmselt oht lapse huvidele. Ka Saksamaal viiakse perekonnaasjade ja hagita asjade menetluse seaduse kohaselt (FamFG)¹⁸² § 160 alusel läbi vanemate isiklik kuulamine, kui toimub menetlus lapse heaolu ohustamise küsimuses BGB § 1666 ja § 1666a järgi. Vanemaid ei pea ärakuulama juhul, kui selleks on põhjendatud alus. Kui ärakuulamist ei viida läbi ainuüksi otsese ohu tõttu, korraldatakse see hiljem.

Lisaks eeltoodule peab FamFG § 157 alusel kohus hooldusõiguse piiramise menetluses arutama vanematega ning võimalusel ka lapsega, kuidas lapse heaolu ohustamist ära hoida ning perekonna toetuseks pakutavate nõuannete ja abi vastu võtmata jätmise võimalikke tagajärgi. Sätte eesmärgiks on, et lastekaitseasutused ja kohtud arutaksid menetluse võimalikult varajases etapis koos vanematega ühiselt kõiki võimalusi, kuidas lapse heaolu ohustamist ära hoida.¹⁸³ Selline aruteluvormis istung korraldatakse ühe kuu jooksul pärast menetluse algust ning kohus saab vajadusel vanemaid kohustada ka lastekaitseasutuse abi vastu võtma (näiteks abistamine lapse kasvatamisel) või kohustada vanemaid last lasteaeda panema või kontrollima tema koolikohustuse täitmist.¹⁸⁴ Kui kohtumenetlusesse on kaasatud ka tugisik, sh hooldusõiguse piiramise menetluses, kuulatakse laps FamFG § 159 lg 4 alusel üle tugisiku juuresolekul. Kohus saab keelduda ülekuulamisest ainult juhtudel, kui ülekuulamine võib lapsele psühholoogiliselt halvasti mõjuda.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ R. Hodgkin. P. Newell, p 122.

¹⁸² Saksamaa perekonnaasjade ja hagita asjade menetluse seadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_famfg/englisch_famfg.html, 18.04.2017).

¹⁸³ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Third and fourth periodic reports of States parties due in 2009: Germany, 2010, p 38

(Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.refworld.org/publisher,CRC,STATEPARTIESREP,DEU,52de5ca64,0.html>, 02.04.2017).

¹⁸⁴ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Third and fourth periodic reports of States parties due in 2009: Germany 2010, p 39.

¹⁸⁵ N. Detloff, D. Martiny, p 62.

TsMS § 550 lg 1 p 2 kohaselt lahendatakse vanema hooldusõiguse piiramise ning selle äravõtmise küsimused kohtus hagita menetluses. TsMS § 552¹ kohaselt kuulab kohus last puudutavas asjas ära vähemalt 10-aastase lapse isiklikult, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti ning kohus võib vajadusel ära kuulata ka noorema lapse. LÕK art 12 sätestab samas, et igale lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, tuleb tagada õigus väljendada oma vaateid vabalt kõikides teda puudutavates küsimustes, lapse vaateid tuleb hinnata vastavalt tema vanusele ja küpsusele. LÕK ei sea miinimumiga, millest alates võib last üle kuulata ning on selge, et lapsed võivad ning on võimelised oma arvamust kujundama juba väga varakult, mistõttu on Laste Õiguste Komitee muuhulgas Soomele ette heitnud, et alla 12-aastaste laste arvamust ei võeta lapsi puudutavates perekonnavaidlustes alati täielikult arvesse.¹⁸⁶ Saksamaal on lapse kohustusliku ärakuulamise iga samas veelgi kõrgem - FamFG § 159 kohaselt kuulab kohtunik isiklikult üle vähemalt 14-aastase lapse. Kui laps on noorem, kuulatakse ta üle siis, kui see on tulenevalt asjaoludest vajalik. Samas kuulatakse praktikas regulaarselt üle ka nooremaid lapsi ja seda just nende menetluste puhul, kus on kaalul lapse heaolu.¹⁸⁷ Üldiselt ollakse seisukohal, et üle 5-aastaseid lapsi peaks juba üle kuulama.¹⁸⁸

Siiski esineb laste isiklikule ärakuulamisele kohtuniku poolt ka vastupidiseid arvamusi. M. Mardisalu kohaselt on väärkoheldud lapsed niigi emotsionaalselt pinges ning neid ei peaks veel omakorda koormama kohtunikupoolse ärakuulamisega, kui selleks puudub otsene vajadus. Seda arvamust toetab kohtunike puudulik ettevalmistus, ärakuulamine võib sellistel tingimustel lapse olukorra veel halvemaks muuta. Küsitletud kohtunikega lapse ärakuulamisest rääkimine tekitas ka neis ebalust - mõisteti, et ärakuulamine võib osutuda formaalseks ning last ilma põhjusega traumeerida.¹⁸⁹

Rootsis võib vanema hooldusõigust puudutavas menetluses kohus kohustada sotsiaalhoolekandeametust määrama isikut, kes teeks kindlaks lapse arvamuse ning kannaks selle kohtule ette. Ka kohus võib lapse üle kuulata, kui selleks on kindlad põhjused ning kui see ei kahjusta last. Sellegipoolest valitseb Rootsis üldine arusaam, et lapse ülekuulamiseks ja tema arvamuse kindlakstegemiseks piisab ka sotsiaaltöötajast.¹⁹⁰ Soomes kuulab lapse eestkoste ja suhtlusõiguse seaduse 3. ptk § 15 lg 2 kohaselt kohus isiklikult üle lapse, kui selleks on kaalukad põhjused, kui laps ise sellega nõus on ning kui kohus on kindel, et

---

¹⁸⁶ R. Hodgkin. P. Newell, p 153.

¹⁸⁷ N. Dethloff. D. Martiny, p 62.

¹⁸⁸ *Ibid*, p 64.

¹⁸⁹ M. Mardisalu. Lapse käsitlemine Eestis kohtusüsteemis perekonnast eraldamise praktikas. - Sotsiaaltöö 6/2007, lk 51.

¹⁹⁰ M. Jäntherä-Jareborg, A. Singer, C. Sörgjerd, p 35-36.

ülekuulamine ei kahjusta last. Teisalt eelistatakse ka Soomes lapse ülekuulamist sotsiaaltöötaja poolt, tihtipeale kaasatakse ülekuulamisele ka lastepsühholoog ning keerulisemate juhtumite puhul lastepsühhiaater.¹⁹¹

Kuigi ka Saksamaal peab kohtunik lapse isiklikult ära kuulama, viivad seal lapse ärakuulamist läbi spetsiaalselt määratud perekonnohtunikud. Nimelt on Saksamaa kohtute seaduse (GVG)¹⁹² § 23b alusel kohalike kohtute juures perekonnaosakonnad, ehk nn perekonnohtud, kus töötavad spetsiaalselt määratud perekonnohtunikud. R. Laugus¹⁹³ on leidnud, et perekonnohtute kasuks räägib peamiselt neli argumenti: kohtulik järjepidevus peredega, informeeritud kohtunikud ja paremad otsused perede jaoks, peresõbralikkus ja mugavus ning lisateenuste kättesaadavus. Kohtunikul on võimalus saada ülevaade ühe perekonnaga seotud kohtuasjadest ning teisalt on ühel kohtunikul võimalus tegeleda järjepidevalt ühe perekonnaga. Ka vanema hooldusõiguse määramise uuringus toonitati, et perekonnaasjadega võiksid tegeleda sellele spetsialiseerunud kohtunikud, kuna neil oleks oluliselt lihtsam tõsta kohtu teadlikkust vägivalda äratundmisest ja lapse ärakuulamisest.¹⁹⁴ Perekonnaasjadele spetsialiseerunud kohtunike kasutamine võiks tulla kasuks ka vanema hooldusõiguse piiramise menetluses, kus sama perekonna vanematelt on juba varasemalt ühe lapse suhtes hooldusõigust piiratud või see ära võetud ning parasjagu arutatakse teise lapse suhtes hooldusõiguse piiramist või ära võtmist. Kui mõlemat kohtuasja lahendab sama kohtunik, on tal juba eelnevalt teadmised ja arusaam nimetatud perekonnast, mis ühtlasi võimaldaks tal õiglasema lahendini jõuda ning kõnealuse lapse ja tema vanemate huvisid ning lapse heaolu ohustatust paremini hinnata.

FamFG § 158 kohaselt on Saksamaal lapsele kohtumenetluse ajaks määratud ühtlasi ka spetsiaalne nn tugisik (*Verfahrensbeistand*). Tugisik määratakse kohtu poolt vanema hooldusõiguse küsimustes selgitamiseks välja lapse huvisid. Tugisiku määramine on reeglina kohustuslik muuhulgas siis, kui lapse huvid on oluliselt vastuolus tema vanemate huvidega, vanema hooldusõiguse täieliku või osalise äravõtmise menetluses BGB § 1666 ja § 1666a järgi, kui laps eraldatakse isikult, kes tema eest parasjagu hoolt kannab ning kui küsimuse all on lapse ja vanema vahelise suhtlusõiguse oluline piiramine. Tugisik määratakse võimalikult varajases menetluse etapis. Kui kohus otsustab tugisiku määrata, peab ta määramise põhjuseid ka kohtuotsuses kajastama. Tugisiku ülesandeks on lapse huvide kindlaks

¹⁹¹ K. Kurki-Suonio, p 34.

¹⁹² Saksamaa kohtute seadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html, 18.04.2017).

¹⁹³ R. Laugus. Lapse ärakuulamine perekonnavaidlustes. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2012, lk 72.

¹⁹⁴ K. Espenberg jt., lk 82.

määramine ning huvide kohtumenetluses teatavaks tegemine. Ta peab lapsele selgitama kohtuasja sisu, kulgu ning võimalikku tulemust lapsele arusaadaval ning sobival viisil. Kui kohtumenetlusele on kaasatud tugiisik, sh hooldusõiguse piiramise menetluses, kuulatakse laps FamFG § 159 lg 4 alusel üle tugiisiku juuresolekul.

Valla- või linnavalitsuse kaasamine kohtumenetlusele tuleneb TsMS § 552 lg-st 1 ja PKS §135 lg-st 3, mille kohaselt kaasab hooldusõiguse olulise piiramise või hooldusõiguse täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel kohus menetluse arvamuse andmiseks valla- või linnavalitsuse. Pidev koostöö kohaliku omavalitsuse üksusega on oluline, kuna just valla- või linnavalitsuse lastekaitsetöötajad on need, kes probleemse perekonnaga kõige vahetumalt kokku puutuvad ning kes oskavad seega ka lapse heaolu ohustatust kõige paremini hinnata ja seega menetluse lõpptulemust kujundada. Ka vanema hooldusõiguse määramise uuringus rõhutatakse lastekaitsetöötaja kui kohaliku omavalitsuse esindaja arvamuse suurt olulisust ja mõju kohtuotsuse kujunemisel.¹⁹⁵

M. Mardisalu¹⁹⁶ küsitatud kohtunike arvates ei suuda kohtumenetlusele kaasatud eestkostetasutused oma rolli siiski alati efektiivselt täita. Selle põhjuseks on eelkõige eestkostetasutuste vahelised erinevused. Küsitluse käigus tõdeti, et mida väiksem on omavalitsus, seda vähem on ressursse ja professionaalsust ning suurem on tõenäosus saada ebakompetentne või puudulik arvamus. Üheks põhjuseks võib olla ka asjaolu, et kohaliku omavalitsuse üksustes teevad lastekaitsetööd väga erineva haridustaseme ja erialase ettevalmistusega inimesed.¹⁹⁷ See tingib omakorda ka lastekaitsetöötajate professionaalse taseme erinevuse. Eeltoodud probleemile on küll uue lastekaitseadusega püütud lahendust leida, nimelt peab alates 01. jaanuarist 2020.a LasteKS § 19 kohaselt kõigil lastekaitsetöötajatel olema erialane ettevalmistus ja kõrgharidus, ühtlasi peab lastekaitsetöötaja omandama ka sotsiaaltöötaja kutse spetsialiseerumisega lastekaitsele.

TsMS § 219 lg 2 p 3 alusel on kohtul kohustus määrata lapsele esindaja, kuna seoses hooldusõiguse piiramise või äravõtmisega menetletakse abinõude rakendamist lapse heaolu tagamiseks, mis on seotud lapse eraldamisega perekonnast või hooldusõiguse täieliku äravõtmisega. Selleks määratakse riigi õigusabi korras lapsele advokaat. R. Laugus¹⁹⁸ leidis aga, et lapse esindamine advokaadi poolt võib kujuneda problemaatiliseks, kuna advokaadil

---

¹⁹⁵ K. Espenberg, jt., lk 76.

¹⁹⁶ M. Mardisalu, lk 51.

¹⁹⁷ Lastekaitseaduse eelnõu 677 SE seletuskiri, lk 46

¹⁹⁸ R. Laugus, lk 83-84.

võib ilmnedu puudus lapsega suhtlemise, lapse huvide ja tegeliku arvamuse välja selgitamise oskustest. Suureks probleemiks on see, et lastele määratud advokaatidele pole määratud ühtegi erikriteeriumi, kuigi lapsele määratud advokaat peaks oskama suhelda erinevas vanuses lastega, lahenduseks võiks seejuures olla advokaadi poolt pedagoogiliste ja psühholoogiliste koolituste läbimine. Lapse esindamisele spetsialiseerunud advokaatide vajadust on rõhutatud ka vanema hooldusõiguse määramise uuringus.¹⁹⁹ Vastavate spetsialiseerumisega lapse esindajate olemasolu oleks olulise tähtsusega ka vanema hooldusõiguse piiramise ja äravõtmise menetlustes ning lapse väärkohtlemise tuvastamisel, kuna sellisel juhul on laps eriti haavatavas seisundis ning on vajalik, et tema huve esindaks spetsiaalsete oskustega advokaat.

2.2 Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise rakendamisest tulenev problemaatika

Järgnevalt vaatleb autor aluseid, millele tuginedes on kohus vanemalt lapse hooldusõiguse ära võtnud ning sellest tekkinud probleemkohti kohtupraktikas.

Lapse hooletussejätmine on üheks hooldusõiguse äravõtmise aluseks PKS § 134 lg 1 järgi. Näiteks on Tallinna Ringkonnakohus kohtumääruses nr 2-15-4970 tõdenud, et lapse hooletussejätmisega on tegu siis, kui vanemad on andnud väikelast korduvalt võõraste inimeste hoida ning pole muretsenud väikelapse eest hoolitsemiseks vajaminevaid tarbesemeid. Vanemate huvi lapse vastu on olnud puudulik ning hoolimatusest annab aimu ka asjaolu, et laps on korduvalt viibinud turvakodus, kus vanemad on teda vaatamas käinud harva, mille tõttu pole tekkinud ka lapse ja vanemate vahelist vajalikku kiindumussuhet. Kuigi Harju Maakohus jättis käesolevas asjas hooldusõiguse ära võtmata põhjusel, et lapse ema on noor inimene, kellel puuduvad lapse kasvatamiseks oskused ja tugivõrgustik ning seega tuleb anda vanemale võimalus kiindumussuhte arendamiseks, leidis Tallinna Ringkonnakohus, et vanemad ei täida nõuetekohaselt ilma mõjuvate põhjusteta oma kohustusi ning lapse kasvatamiseks oleva vastutustunde võiks vanemates esile kutsuda juba kohaliku omavalitsuse poolt eri abinõude kasutamine ning järelevalve.²⁰⁰ Vanema pikaajaline huvipuudus lapse suhtes on EIK-i kohtupraktikas olnud aluseks lapse Prantsusmaa seaduste kohaselt hüljatuks tunnistamisele ja lapse adopteerimiseks andmisele.²⁰¹

---

¹⁹⁹ K. Espenberg jt., lk 82.

²⁰⁰ TlnRnKm, 27.11.2015, 2-15-4970.

²⁰¹ EIKo 26.09.2013, 4962/11, *Ffaire Zambotto Perrin v. Prantsusmaa*.

Hooletusse jätmiseks võib Harju Maakohtu kohtulahendi nr 2-15-7486 järgi nimetada ka seda, kui lapsevanem ei ole kindlustanud lapsele vajalikke koolitarbeid, ilmastikule vastavat riietust, on jätnud lapse järelevalveta ning jätnud lapse ilma võimalusest osaleda kooliüritustel. Siinkohal on otsuse põhjusteks olnud ka vanema suutmatus järjepidevalt tööl käia ning enda ja oma lapse elu korraldamatus. Käesoleval juhul oli kohus andnud vanemale kohtumenetluse kestel võimaluse ennast parandada, kuid kuna vanem ei astunud mõnekuuse perioodi jooksul samme olukorra muutmiseks, otsustas kohus hooldusõiguse vanemalt täielikult ära võtta.²⁰²

Üheks oluliseks argumendiks, miks kohus on vanemalt hooldusõiguse ära võtnud, on vanemate pikaajaline huvipuudus lapse suhtes. Näiteks on laps elanud mitu aastat oma vanaemaga ning lapse bioloogiline ema pole ilmutanud lapse vastu mistahes huvi. Vanaema on pikemat aega korraldanud lapse elu ja on lapsega hingeliselt seotud.²⁰³ Olukorras, kus vanemate huvipuudus lapse suhtes on olnud aastatepikkune, on kohtu hinnangul põhjendamatu kohaldada toetavaid abinõusid, kuna võib eeldada, et vanemad pole võimelised ka käesoleval juhul asuma täitma oma õigusi ja kohustusi.²⁰⁴ Ka asjaolu, et üks vanem ei maksa lastele kohtu poolt välja mõistetud elatist, ei osale muul viisil laste kasvatamises ning tunneb laste vastu huvi väga harva, on olnud üheks hooldusõiguse äravõtmise ajendiks.²⁰⁵ Selliseid kaasuseid saab vaadelda ka eraldiseisvalt lapse hooletussejätmise juhtudest, kus vanem elab lapsega koos, kuid jätab talle võimaldamata eluks vajaliku ning seetõttu seab lapse otseselt ohtu. Vanema pikaajalise huvi puudumise põhjal on oluliseks erisuseks see, et vanem on jätnud lapse kas teadlikult kasvatada vanavanema juurde või on vanavanem ilma hoolitsuseta jäetud lapse enda hoole alla võtnud. Seega pole eeltoodud kohtulahendite puhul enam faktiliselt lapse heaolu ohustatud olnud, kuna laps kasvab turvalises keskkonnas vanaema hoole all. Vanema hooldusõiguse äravõtmise põhjusteks on sellises olukorras eelkõige see, et last faktiliselt kasvatav vanaema saaks olla ka lapse eestkostja.

Vanema täielikku ükskõiksust lapse suhtes ning soovimatust täita vanema kohustusi ja last ise kasvatada näitab muuhulgas see, kui vanem jätab ilmumata kohtusse ärakuulamisele.²⁰⁶ Teisalt on TsMS § 558 lg 1 alusel kohtu kohustus vanema õigusi lapse suhtes puudutavas menetluses vanemad ära kuulata, ning kui menetlus toimub lapse heaolu ohustamise üle, peab

---

²⁰² HMKm 15.12.2015, 2-15-7486.

²⁰³ HMKm, 28.10.2015, 2-15-11043.

²⁰⁴ HMKm, 12.08.2016, 2-16-7575.

²⁰⁵ HMKm, 27.01.2015, 2-14-59247.

²⁰⁶ Nt TlnRnKm, 29.01.2016, 2-15-12137; HMKm 27.01.2015, 2-14-59247; HMKm 28.10.2015, 2-15-11043; HMKm 21.07.2016, 2-16-5359.

kohus vanemad isiklikult ära kuulama ja arutama nendega lapse huvide kaitset. Probleemile on juhitud tähelepanu ka vanema hooldusõiguse määramise uuringus, milles nenditi, et teatud juhtudel, kui vanem ei osale lapse kasvatamisel ja kui ta on elatisevõlgnik, võiks kohtule jätta võimaluse, et selle vanema arvamust ei pea küsima.²⁰⁷ TsMS § 558 lg 3 jätab küll kohtule võimaluse jätta vanemad kuulamata, kui sellest tekkiva viivitusega kaasneks ilmselt oht lapse huvidele, see pole aga olukorras, kus vanemate asukoht on teadmata ja kui vanemaid pole võimalik ära kuulata, kuigi täpne. Sätte sõnastusest järeldub nimelt, et vanemad on siiski kättesaadavad ning nad on võimalik ära kuulata, kuid asja kiire lahendamise ning lapse huvides seda ei tehta. Näiteks võib Saksa kohus FamFG § 160 lg 3 kohaselt vanemate ärakuulamise mõjuvatel põhjustel vahele jätta. Sarnane TsMS sätte sõnastus oleks kindlasti sobivam olukorras, kus kohus jätab vanemad ära kuulamata põhjusel, et nad ei ilmu ärakuulamisele ning nad pole kättesaadavad.

Laste suhtes füüsilise vägivalda kasutamist on Tallinna Ringkonnakohus lahendis nr 2-15-13460 käsitlenud kui vanema hooldusõiguse kuritarvitamist. Käesoleval juhul on üks vanem põhjustanud oma kasulastele järjepidevat valu nende kehalise väärkohtlemisega ning seksuaalset väärkoheldud kasutütart. Lisaks on tarvitatud füüsilist vägivalda ka laste ema suhtes. Eelnevale tuginedes on kohus leidnud, et hooldusõiguse äravõtmisel saab ja tuleb silmas pidada ka vanema suhteid teise vanemaga ning kõigi perekonnas elavate lastega. Kohus on leidnud, et vägivaldses keskkonnas elamine mitte ainult ei kahjusta laste vaimset ja hingelist heaolu, vaid sellises kodus elamine avaldab negatiivset mõju nende arengule. Kuigi käesoleval juhul oli vanemal diagnoositud psüühikahäired, oli ta keeldunud nende ravist. Kohus leidis, et isik on käesoleval juhul läinud väga teravalt vastuollu ootustega, mida ühiskond on vanemale seadnud, luues koduse keskkonna, kus valitses hirm saada füüsiliselt või vaimselt väärkoheldud või koguni kaotada elu.²⁰⁸

Lapse ütlused, et tema isa on tema suhtes kasutanud füüsilist vägivalda koos emotsionaalse väärkohtlemise ja ähvardamisega, mis omakorda on tinginud selle, et laps on kodust põgenenud, on olnud ka aluseks lapse eraldamiseks perekonnast esialgse õiguskaitse korras.²⁰⁹ Lapse eraldamist perekonnast näeb ainuõige abinõuna lapse kehalise väärkohtlemise kahtluse puhul ka EIK. Asjaolu, et lapsel tuvastati haiglas tõsine ajuverejooks, mille tagajärjel sai ta eluks ajaks füüsilisi ja vaimseid tervisekahjustusi, ning vanemate suutmatus tajuda tekkinud vigastuste tõsidust, on piisav põhjus, et last vanematest eraldi

---

²⁰⁷ K. Espenberg jt., lk 64.

²⁰⁸ TlnRNKm, 11.10.2016, 2-15-13460.

²⁰⁹ TlnRnKm 28.01.2016, 2-15-17807.

turvakodus hoida. Lapse vanematest eraldamine on oluline ka juhul, kui pole kindlalt tõendatud, et vanemad on lapse suhtes toime pannud väärkohtlemise aga selleks on põhjendatud kahtlus, kuna eeldatavalt viibis laps väärkohtlemise hetkel koos vanematega ja oli vanemate kohustus last igasuguse väärkohtlemise eest kaitsta.²¹⁰

Leidus kohtulahend, kus oli suudetud tuvastada lapse emotsionaalne väärkohtlemine ema poolt – lapse liigne süüdistamine ja kontroll ning vähene toetamine oli viinud olukorrani, kus laps hakkas koolist puuduma ning tema nimel oli registreeritud väärteomenetlusi. Psühholoogi hinnangul tingis emapoolne emotsionaalne väärkohtlemine selle, et lapsest oli saamas kinnine ja madala enesehinnanguga inimene. Kohus on siinkohal aga leidnud, et tegu on kohati ebasobivate kasvatusmeetoditega, ning eeltoodu koosmõjus raske materiaalse olukorraga ei ole aga aluseks lapse ja vanema eraldamisele ning sellised probleemid peavad olema lahendatavad vähem riivamate meetmetega. Kohus on sellises olukorras kohustanud vanemat hoolitsema lapse eest ning lähtuma seejuures lapse huvidest.²¹¹

Riigikohtu hinnangul ei anna asjaolu, et vanemad ei tule iseseisvalt toime pere igapäevaelu korraldamise ja laste arendamisega ning vanematel napib vahendeid pere ülalpidamiseks, iseenesest veel alust vanematelt laste suhtes hooldusõigust täielikult ära võtta ega lapsi perest eraldada. Sellises olukorras on üldjuhul põhjendatud osutada vanematele abi ja juhendada vanemaid laste kasvatamise küsimustes.²¹² Sarnasele seisukohale on jõudnud ka EIK.²¹³ EIK on rõhutanud, et otsuse tegemisel peavad kohtud sügavuti analüüsima, kui suur osa lapse heaolu ohustamisel on vanema suutmatusel ja tahtmatusel täita oma kohustusi ning kui suur osa tema majanduslikul olukorral, mida on võimalik parandada perekonnale materiaalse ja sotsiaalse abi pakkumise ja nõustamise võimaldamisega.²¹⁴ Ka ei ole eeldus, et vanemal puuduvad oskused ja kogemus lapse kasvatamiseks pidada põhjuseks, miks piirata vanema hooldusõigust ning hoida last turvakodus.²¹⁵ Fakt, et lapsel oleks mujal üleskasvamiseks paremad tingimused, ei õigusta lapse eraldamist tema bioloogilistest vanematest, perekonnaellu sekkumiseks peab esinema kindel vajadus.²¹⁶

---

²¹⁰ EIKo 22.10.2015, 10592/12 *Jovanovic v. Rootsi*, p 78, 81.

²¹¹ VMKm 28.10.2010, 2-09-25861.

²¹² RRTKm 14.11.2012, 3-2-1-121-12, p 16.

²¹³ EIKo 18.09.2013, 28775/12, *R.M.S. v. Hispaania*, p 92-93.

²¹⁴ EIKo, 58455/13, 06/01/2016, *N.P. v. Moldova Vabariik*, p 79.

²¹⁵ EIKo 12.09.2016, 16899/13 *Kocherov ja Sergejeva v. Venemaa*.

²¹⁶ EIKo 25702/94, 12.07.2001.a, *K. & T. v. Soome*, p 173.

Vanema kehva koduse olukorra ning puudulike oskuste parandamiseks võib seega kohtul olla alust pigem ettekirjutuste tegemiseks. Näiteks on lapsele ebasobiliku ja potentsiaalselt ohtliku koduse olukorra parandamiseks tehtud vanemale ettekirjutus viia eluruum koheselt lastele sobivasse korda ning teha sotsiaaltöötajatega koostööd.²¹⁷ Lisaks on rakendatud ka lastekaitsetöötaja kodukülastuse lubamise, lastekaitsetöötaja vastuvõtul käimise ning pereteenistuse nõustamise ja kodukülastuse, sh kodu korrastamisel abistamise lubamise kohustuslikkust.²¹⁸

Siiski leidis lahendeid, kus muuhulgas olid kehvad vanemlikud oskused ja perekonna eluaseme tingimuste halb seisukord üheks motiiviks hooldusõiguse äravõtmisel. Näiteks on Viru Maakohtu kohtulahendis nr 2-11-101²¹⁹ juhitud tähelepanu asjaolule, et korteris oli võlgnevuste tõttu välja lülitatud elekter ning kodus puudus lapse jaoks vajalik söök, laps oli tihti söömata ja näljane ning lapse areng ei vastanud tema eale. Kuigi kohus luges tõendatuks, et vanem polnud suuteline täitma alaealise lapse isikuhooldusest tulenevaid kohutusi, tal puudusid selleks elementaarsed oskused ning tõdes, et lapse kasvatamiseks vajatakse vanema rolli õppimist, psühholoogi nõustamist ning stabiilse elupinna omandamist, ei nähtu lahendist, et enne hooldusõiguse äravõtmist oleks kohalik omavalitsus rakendanud vanemat toetavaid abinõusid. Seejuures jäeti arvestamata ka vanema soov last ise kasvatada. Kohus on pelgalt konstateerinud, et teised abinõud pole tulemusi andnud, kuid pole täpsustanud, millised nimetatud abinõud olid.

Eeldus, et muude abinõude rakendamine ei anna tulemusi, esineb ka Viru Maakohtu kohtulahendis nr 2-11-4341²²⁰, milles oli lapse heaolu ohustamise põhjuseks elamistingimuste puudulikkus, vanema puudulik pühendumine lapsele, lapse tervise eest hoolitsemata jätmine ning vanema probleemid alkoholi tarvitamisega. Antud lahendi puhul oli oluline fakt, et vanema ja kohaliku omavalitsuse vaheline koostöö oli kohtumenetluse kestel edenenud, kuid sellest hoolimata võttis kohus vanemalt hooldusõiguse ära. Esines ka lahend²²¹, kus kohus pole üldse tuvastanud eelnevate abinõude kasutamist, tuginedes hooldusõiguse äravõtmisel vaid asjaolule, et vanem jättis alkoholisõltuvusest vabanemise ravikuuri kohtumenetluse kestel pooleli.

---

²¹⁷ TlnRnKm 24.10.2014, 2-13-51397.

²¹⁸ TlnRnKm 12.01.2015, 2-13-40673.

²¹⁹ VMKm 29.06.2011.a, 2-11-101.

²²⁰ VMKm 18.04.2011, 2-11-4341.

²²¹ VMKm 11.03.2011, 2-10-21660.

Vanema intellektipuu, vaimne alaareng ning vaimse tervise seisundist tingitud püsiv toimetulekuhäire ei tohi samuti olla lapse suhtes hooldusõiguse täieliku äravõtmise põhjusteks. Kui vanem saab tugiisiku abiga igapäevaelu korraldamisega hakkama ning soovib ja suudab näidustatud abi saades lapse eest hoolitseda, ei ole kohtul alust rakendada abinõusid, mis on suunatud vanema ja lapse lahutamisele. Vanemat ja last lahutavate abinõude rakendamine ei oleks sellises olukorras üldjuhul eesmärgipärane ega proportsionaalne meede. Kui vanem on piiratud teovõimega isik, tuleb sellises olukorras pigem kohaldada kohtul vanema ja lapse suhet toetavaid meetmeid. Lapsele saab määrata eestkostja, kes last esindab ja kellega koos teostab piiratud teovõimega vanem lapse suhtes isikuhooldusõigust.²²² Ka EIK on leidnud, et intellektuaalse mahajäämusega vanemate puhul peaks riik eelkõige vanematele pakkuma perekonda toetavaid abinõusid, mitte eraldama last vanematest²²³ ning isiku piiratud teovõime pole aluseks vanema hooldusõiguse äravõtmisele.²²⁴

Psüühikahäirega vanemale ei saa tema haigust mitte kuidagi ette heita, sest see ei tulene temast endast ning humaansete õigusriigile ei ole kohane, et psüühikahäiretega isiku hooldusõigust tuleb ainuüksi seetõttu piirata või sootuks ära võtta, seetõttu peab arvestama vanema soovi, püüdu ja valmisolekut oma lapsi ise kasvatada ja nende eest hoolitseda, mistõttu ei ole saa sellisel juhul olla alust rakendada abinõusid, mis on suunatud vanema ja lapse lahutamisele.²²⁵ Tartu Ringkonnakohus on psüühikahäirega ja alkoholi kuritarvitavale vanemale teinud ettekirjutuseks alkoholi tarbimisest hoidumise, regulaarselt psühhiaatri juures enda tervisliku seisundi kontrollimise, psühhiaatri poolt määratud ravimite tarbimise ning kohustanud vanemat mitte jätma väiksemaid lapsi vanemate laste hoolele ja vastutusele.²²⁶ Teisalt on hooldusõigus ära võetud psüühikahäirega ja piiratud teovõimega vanematelt tuginedes faktile, et kohaliku omavalitsuse poolsed abinõud perekonna abistamiseks pole tulemusi andnud.²²⁷

Ka EIK on leidnud, et kui vanematele on sotsiaalhoolekandeametuse poolt pakutud abi ja toetust, kuid perekond on sellest keeldunud, siis ei välju kohalike võimude otsus laps perekonnast eraldada hindamisruumi piirest, kuna lapse heaolu ohustamist ei ole võimalik

---

²²² RKTkm 4.05.2011, 3-2-1-13-11, p 14.

²²³ EIKo 26.02.2002, 46544/99, *Kutzner v. Saksamaa*.

²²⁴ EIKo 12.09.2016, 16899/13 *Kocherov ja Sergeyeva v. Venemaa*.

²²⁵ TrtRnKm 29.11.2011, 2-11-24272.

²²⁶ TrtRnKm, 29.11.2011, 2-11-24272.

²²⁷ VMKm, 01.09.2011, 2-11-19994, TrtRnKm, 12.12.2011, 2-10-25392.

muul viisil takistada.²²⁸ Kui vanem keeldub pikaajaliselt täitmast kohaliku omavalitsuse määratud juhtumiplaani ning vanema lubadused oma eluviisi ja käitumist parandada on jäänud paljasõnaliseks, on see kohut veennud, et ka teised rakendatavad abinõud ei pruugi vanemat tulevikus toetada.²²⁹ Ka on olukord, kus vanem keeldub pikaajaliselt tegutsemast erivajadusega ja puudega lapse huvides, sealhulgas keeldub talle vajaliku ravi võimaldamast, alus hooldusõiguse äravõtmisele.²³⁰

Perekondlikku sidet võib katkestada vaid väga erandlikel juhtudel ja tuleb teha kõik, et lapse ja vanema suhted säiliks ning tegutseda pere taasühendamise eesmärgi nimel.²³¹ Näiteks on Riigikohus leidnud kohtulahendis nr 3-2-1-78-15, et olukorras, kus vanem soovib last ise kasvatada, osaleb lapse elus ka pärast lapse perekonnast eraldamist, on nõus oma elukombeid ja senist elukorraldust muutma, seejuures tegema selleks linnavalitsusega koostööd ning kui lapse ja vanema vahel on tugev kiindumussuhe, tuleb vanemale enne hooldusõiguse äravõtmist kohaldada muid abinõusid ja anda võimalus näidata, kas ta suudab olukorda muuta ja last ähvardanud ohu kõrvaldada.²³² Kiindumussuhte arvestamine on oluline ka vastupidises olukorras – näiteks on lapse huvides jääda elama vanaema juurde, kes on teda suurema osa ajast kasvatanud ja kellega ta on lähedasemalt seotud kui oma vanemaga, kuna lapse vanem on seoses töökohustustega sageli periooditi kodust ära olnud.²³³

Ka EIK on leidnud, et kohtud peavad arvestama vanema tahte ja pingutustega oma olukorra parandamiseks.²³⁴ Teisalt peavad ka asjas kogutud tõendid kinnitama, et vanem tõepoolest astub samme olukorra muutmiseks. Näiteks peab narkosõltuvusega vanem tõestama, et ta suudab lapse huvid esikohale seada ning alustama ravi oma sõltuvusest vabanemiseks.²³⁵ Lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte tekkimisele ei aita aga kaasa näiteks selline olukord, kus vanemad on pikaajaliselt turvakodus viibivat väikelast külastamas käinud hüplikult ning pole tema käekäigu vastu huvi tundnud.²³⁶

Kui kohus leiab, et perekonda saab toetada ka vähemriivavate vahenditega, kui seda on hooldusõiguse äravõtmine, peab ta kehtestama vanemale ettekirjutusi, et aidata kaasa lapse

²²⁸ EIKo, 51555/09, *J. ja teised v. Soome*, p 87.

²²⁹ TlnRnKm, 18.10.2013, 2-12-20151.

²³⁰ TlnRnKm, 07.02.2017, 2-16-3622.

²³¹ EIKo 13.03.2012, 4547/10, *Y. C. v. Ühendkuningriik*.

²³² RKTkm 16.09.2015, 3-2-1-78-15, p 18.

²³³ RKTko 5.06.1996.a, 3-2-1-79-96.

²³⁴ EIKo 06.01.2016, 58455/13, *N. P. v. Moldova Vabariik*.

²³⁵ TlnRnKm 15.03.2017, 2-16-9683.

²³⁶ TlnRnKm 27.11.2015, 2-15-4970.

suhtes tekkinud ohu kõrvaldamisele. Näiteks on vanemale tehtud kohustuseks tasuta lapsele elatist vähemalt miinimummääras ja esitama kohalikule omavalitsusele pangakonto väljavõtted elatise maksmise tõendamiseks ning hoiatanud, et kui vanem kohtu poolt määratud ettekirjutusi ei täida ja ei toeta last, võib kohus edaspidi otsustada vanemalt hooldusõiguse ära võtmise.²³⁷ Olukorras, kus lapsega koos elav vanem on takistanud põhjendamatult lapse suhtlemist teise vanemaga, on kohus piiranud vanema hooldusõigust lapse ja teise vanema suhtlemise korraldamisel tähtajaliselt, määrates selles küsimuses lapsele erieestkostja, kelle ülesandeks oli muuhulgas otsustada lapse ja lahuselava vanema kohtumise aja, viisi ja kestuse üle.²³⁸

Praktikas on probleemne kriminaalse taustaga vanemate hooldusõiguse äravõtmine. Hooldusõiguse äravõtmiseks on vajalik last ähvardava ohu olemasolu, kuid kui vanem viibib temale karistuse määramise tõttu kinnipidamisasutuses, ei saaks ta samal ajal ka lapsele ohtu kujutada. Riigikohus on küll nentunud, et kui vanem on toime pannud kuriteo, mille eest on teda vangistusega karistatud, annab see eelkõige alust vanema hooldusõiguse peatamiseks, hooldusõiguse saab seejuures pärast vangist vabanemist jälle taastada.²³⁹ Teisalt võib vanema kuritegelik eluviis koosmõjus muude asjaoludega ohustada mõnel juhul lapse heaolu viisil, mis annab alust vanemalt hooldusõiguse äravõtmiseks. Seda näiteks siis, kui vanem ei suuda kuritegeliku käitumise või selle tagajärgede tõttu hooldusõigust teostada ning jätab seetõttu lapse hooletusse ega täida muid vanema kohustusi (sealhulgas lapsega suhtlemise kohustust ja vanema ülalpidamiskohustust) ja ta ei näita üles kavatsust seda olukorda muuta.²⁴⁰

Näiteks on Riigikohus kinnitanud, et vanem, kelle käitumine on tinginud lapse lühikese eluaja jooksul juba kahel korral temalt vabaduse võtmise ja seeläbi võtnud temalt ka võimaluse lapse eest hoolitseda ja hooldusõigust teostada, koosmõjus soovimatusega olukorda lapse hüvanguks muuta ning asjaoluga, et vanem ei asunud ka vahepeal vabaduses olles lapse eest hoolitsema ega asunud täitma vanema muid kohustusi.²⁴¹ Sellele põhimõttele on tuginenud ka Tallinna Ringkonnakohus²⁴², võttes ära hooldusõiguse isalt, kes on oma elu jooksul korduvalt kinnipidamisasutustes karistusi kandnud. Teisalt oli kaasuse puhul oluline fakt, et isa ja lapse vaheline põlvnemine sai kinnitust ajal, kui isa viibis vanglas ning seega pole isa saanudki

---

²³⁷ HMKm, 21.07.2016, 2-16-5359.

²³⁸ TlnRKm, 19.03.2014, 2-13-57223.

²³⁹ RKTkm, 11.05.2016.a, 3-21-26-16, p 19.

²⁴⁰ RKTkm 04.12.2013, 3-2-1-142-13, p 18.

²⁴¹ RKTkm 04.12.2013, 3-2-1-142-13, p 18.

²⁴² TlnRnKm 16.07.2014, 2-13-55188.

faktiliselt lapse suhtes hooldusõigust teostada, mistõttu pole tõendatud ka lapse heaolu ohustamise võimalus.

Eeltoodule on tähelepanu juhtinud oma hilisemas lahendis ka Riigikohus, kelle kohaselt ei saa kindlalt väita, et vanemal ei ole pärast vanglast vabanemist võimalik hooldusõigust täita ning hooldusõiguse äravõtmine pelgalt asjaolu tõttu, et vanem karistust kannab, ei ole lapse huvides.²⁴³ Ka Tallinna Ringkonnakohus on leidnud, et vanemalt pole õige ära võtta hooldusõigust olukorras, kus talle on määratud pikaajaline vangistus. Kuna lapse vanemal pole faktiliselt olnud võimalus oma hooldusõigust lapse suhtes teostada, ei saa ka ennatlikult hinnata, kas ja kuidas ta on pärast vanglast vabanemist võimeline hooldusõigust teostama.²⁴⁴

Vanema hooldusõiguse määramise uuringu kohaselt on praktikas ebaselged hooldusõiguse piiramise ja peatamise erinevused.²⁴⁵ PKS § 140 lg 1 kohaselt peatab kohus vanema hooldusõiguse juhul, kui vanem on kehvasti võimetu lapse hooldusõigust teostama. PKS § 140 lg 3 alusel ei tohi vanem hooldusõiguse peatumise ajal hooldusõigust teostada. Hooldusõiguse peatamiseks annab eelkõige alust see, kui vanem ei saa pikema aja vältel oma eemaloleku või muu kõrvalise takistuse, sh vanema vangistuse tõttu hooldusõigust teostada.²⁴⁶ Hooldusõiguse peatamise mõtteks on tagada lapse huvide kaitse olukorras, kus lapsel on küll hooldusõiguslik vanem õiguslikus mõttes olemas, kuid tegelikult ei saa hooldusõiguslik vanem lapse õigusi ja huve kaitsta ega lapse heaolu tagada ning seega teostada ka hooldusõigust. Hooldusõiguse peatamine on ajutine meede selleks, et lapse õigused ja huvid ei jääks kaitseta ajal, mil tema hooldusõiguslik vanem ei saa oma eemaloleku tõttu hooldusõigust teostada. Peatamise eesmärgiks on seega viia õiguslik olukord vastavusse tegeliku olukorraga.²⁴⁷

Peamiseks erisuseks, mille alusel saab eristada hooldusõiguse piiramist ja peatamist, on asjaolu, et hooldusõiguse piiramise puhul peab tulenevalt PKS §-st 134 lg-st 1 esinema lapse kehalise, vaimse või hingelise heaolu või tema vara ohustamine vanema poolt. Kui ohtu ei esine, pole ka alust hooldusõiguse piiramiseks. Praktikas on hooldusõiguse peatamist rakendatud juhul, kui vanem viibib kinnipidamisasutuses, kui vanem pole suuteline puudega ja erivajadusega lapse eest hoolitsema, kuid ka olukordades, kus vanema narkomaania või alkoholi kuritarvitamise tõttu on põhjustatud oht lapse heaolule ja tervisele.²⁴⁸ Näiteks on

²⁴³ RKTkm 16.11.2016, 3-2-1-99-16, p 18, 20.

²⁴⁴ TlnRnKm 30.11.2015, 2-15-4708.

²⁴⁵ K. Espenberg jt., lk 67.

²⁴⁶ RKTkm, 11.05.2016.a, 3-21-26-16, p 19.

²⁴⁷ RKTkm, 04.12.2013.a, 3-2-1-142-13, p 16-18.

²⁴⁸ K. Espenberg jt., lk 66.

vanema hooldusõigus peatatud ka siis, kui lapse ema kandis küll vanglas karistust, kuigi avalduses viidati korduvalt ka asjaolule, et vanem pole hooldusõigust nõuetekohaselt teostanud ja on seda kuritarvitanud, mistõttu oleks õigem olnud hoopis hooldusõigust piirata.²⁴⁹

Esines kohtulahend, kus kohus pole teinud kindlaks, milline oht last ähvardab. Tallinna Ringkonnakohus on jätnud muutmata Pärnu Maakohtu määruse, millega võeti vanemalt hooldusõigus ära põhjusel, et teismeline laps vahetab tihti elukohtasid, tal on probleemid koolikohustuse täitmisega ning laps tarvitab alkoholi. Laps oli juba pikemat aega võtnud vastu isesiesvalt otsuseid oma elu kohta. Kuigi faktiliselt ei tegelenud lapse kasvatamisega ema, oli kontakt lapse ja tema ema vahel olemas ning laps hindas nende suhteid heaks. Samas oli nooruk loomas oma perekonda ja soovis alustada iseseisvat elu.²⁵⁰ Vanemast tulenev oht on jäänud tuvastamata ka lahendis, kus on pelgalt nenditud, et vanemal puuduvad lapse kasvatamiseks vajalikud tingimused ning lapsel oleks parem kasvada lastekodus.²⁵¹ Ka Ringkonnakohus on paaril juhul heitnud Maakohtule ette, et esimese astme kohus pole oma määruks kajastanud, milline on last ähvardav vanemast tulenev oht ning on ilma seda analüüsivata määranud vanemale hooldusõiguse piiramise abinõud.²⁵²

Suurel osal juhtudest, kus vanema hooldusõigus on ära võetud, on vanemal olnud probleeme alkoholi tarbimisega. See on näiteks olnud vanema vägivaldse käitumise või lapse hooletussejätmise põhjuseks.²⁵³ Sõltuvusprobleemidega vanema suhtes on enne kohtusse pöördumist tihtipeale juba rakendatud eelnevaid abinõusid ning proovitud perekonna olukorda parandada, mis teatud juhtudel pole aga tulemust andnud.²⁵⁴ Nii on näiteks narkosõltuvusega vanemat enne kohtusse pöördumist kohaliku omavalitsuse töötajate poolt suunatud narkosõltuvuse ravile ja psühholoogi vastuvõtule ning koos lastega tugiisiku juurde.²⁵⁵ Olukordades, kus eelpool rakendatud abinõud on jäetud vanema poolt kasutamata ning vanem pole jätkuvalt koostööaldis, on juba omakorda pöördutud kohtusse hooldusõiguse äravõtmiseks. Kui laps kasvab probleemses perekonnas, on suurel osal juhtudest perekond juba pikemat aega olnud kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajate tähelepanu all, lastekaitsetöötajad on perekonnaga tegelenud ning püüdnud aidata vanematel lahendada

²⁴⁹ TlnRnKm, 03.06.2014, 2-13-16758.

²⁵⁰ TlnRnKm 25.02.2016, 2-06-8968.

²⁵¹ VMKm 18.04.2011, 2-11-4341.

²⁵² TlnRnKm 27.11.2015, 2-15-4970; TlnRnKm, 7.02.2017, 2-16-3622.

²⁵³ Nt VMKm 14.03.2011, 2-10-20623; VMKm 06.06.2011, 2-10-25505; TlnRnKm 15.03.2017, 2-16-9683.

²⁵⁴ Nt VMKo 11.03.2011, 2-10-21660; TlnRnKm 15.03.2017, 2-16-9683; TlnRNKm 18.10.2013, 2-12-20151; VMKm, 06.06.2011, 2-11-1465.

²⁵⁵ VMKm, 06.06.2011, 2-11-1465.

nende probleeme, et kahandada või ära hoida puudulikest vanemlikest oskustest, sõltuvusprobleemidest või vanema psüühilisest seisundist tingitud probleeme, mis ohustavad last.

Kohtupraktikat analüüsid leidis tõestust, et erinevad lapse heaolu ja väärkohtlemise viisid esinevad enamasti koos. Näiteks on esinenud koos lapse hooletussejätmine ja füüsiline vägivald, kus vanem pole oma lastele võimaldatud sööki, neil on terviseprobleemid, millele nad pole abi saanud ja neid on kehaliselt karistatud.²⁵⁶ Kombineeritult esinevad tihti ka lapse suhtes toime pandavad vaimne ja füüsiline vägivald, mis on esinenud lapse ähvardamisena ja tema kehalise väärkohtlemisena.²⁵⁷ Koos vaimse ja füüsilise vägivallaga on paralleelselt esinenud ka teiste pereliikmete väärkohtlemist vanema poolt lapse juuresolekul²⁵⁸, mis on samuti üks lapse väärkohtlemise vorme, mida tuleb vanema hooldusõiguse äravõtmise korral arvestada. Kõige sagedamini esines ilma teise lapse väärkohtlemise liigideta lapse hooletussejätmist, seda eelkõige juhtudel, kus laps on pikemat aega elanud vanavanemaga ning faktiliselt pole vanem lapse elus kunagi osalenud.²⁵⁹

Riigikohtu lahendi 3-2-1-99-16 eriarvamuses leiti, et PKS-st ei tulene, et teisi abinõusid peab rakendama kohus ja et kohus peab lapse vanemale andma võimaluse näidata oma võimet tagada lapse heaolu. Teisi abinõusid saab rakendada ka kohalik omavalitsus ja kui kohus leiab, et omavalitsuste rakendatud abinõudest ei piisa PKS §-s 134 ja § 135 lg-tes 1 ja 2 sätestatud asjaolude tuvastamiseks, peab ta seda sisuliselt põhjendama.²⁶⁰ Sellest hoolimata pole antud olukorras autori hinnangul praegu kehtiva PKS § 134 lg 1 ja § 135 lg-te 1 ja 2 sõnastus kuigi täpne. PKS § 134 lg 1 annab sõnaselgelt kohtule kohustuse rakendada lapse heaolu ohustamise korral § 134 lg-st 3 või §-st 135 ja §-st 136 tulenevaid abinõusid, seejuures võib §-s 135 lg-s 1 sätestatud abinõu ehk lapse eraldamise perekonnast ja lg-s 2 sätestatud abinõu ehk hooldusõiguse täieliku äravõtmise rakendada vaid juhul, kui varasemad abinõud pole tulemusi andnud või on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmisest. Seega peab kõigepealt lapse heaolu ohustamise korral perekonna abistamiseks kohaldama eelkõige toetavaid meetmeid ning alles seejärel, olles veendunud, et eelnimetatud abinõud ei anna ega hakka ka tulevikus andma positiivseid tulemusi, võib kohus võtta vanemalt hooldusõiguse ära.

---

²⁵⁶ VMKm 17.03.2011, 2-10-56666.

²⁵⁷ TlnRnKm 28.01.2016, 2-15-17807.

²⁵⁸ TlnRnKm 11.10.2016, 2-15-13460.

²⁵⁹ Nt HMKm 12.08.2016, 2-16-7575, HMKm 28.10.2015, 2-15-11043.

²⁶⁰ RKTkm 16.11.2016, riigikohtunike Henn Jõksi, Jaak Luige ja Malle Seppiku eriarvamus tsiviilasjas nr 3-2-1-99-16, p 3.

On selge, et kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajad on eelnevalt perekonda püüdnud abistada ning koostanud probleemse pere abistamiseks juhtumiplaane ja suunanud vanemaid kas võõrutusravile või psühhiaatri vastuvõtule. Praegu kehtivast PKS-st ei tulene aga otsest võimalust arvestada enne kohtumenetluse algust või selle kestel kohaliku omavalitsuse poolt rakendatavate meetmetega kui PKS-i mõistes perekonda toetavate abinõudega, mille rakendamine jääb seaduse sõnastuse järgi eelkõige kohtule. Autori poolt läbi vaadatud kohtulahenditest selgub, et praktikas tuginevad kohtud suures osas juba kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõudele ning neid hinnates otsustavad vanema hooldusõiguse äravõtmise. Tulenevalt eeltoodust peaks seaduse ja kohtupraktika ühtlustamise ning täpsuse huvides PKS-i regulatsiooni sõnastust muutma selliselt, et kohus peab enne hooldusõiguse ära võtmist hindama ka kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõusid ning hooldusõiguse võib vanemalt täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud, sealhulgas kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõud, ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida, mida käsitletakse lapse heaoluna ja selle ohustamisena ning milliseid lapse heaolu ohustamise viise hinnatakse kohtu poolt piisavaks, et vanemate hooldusõigus täielikult ära võtta. Magistritöös läheneti lapse heaolu defineerimisele lapse õiguste ja lapse huvide vaatepunktist.

Vanema hooldusõigus kujutab endast PKS § 116 lg 2 alusel õigust ja kohustust hoolitseda oma alaealise lapse eest. Hooldusõigus jaguneb omakorda isikuhoolduseks ja varahoolduseks ning õiguseks otsustada lapsega seotud asju. Hooldusõigust peab seejuures PKS § 118 1 kohaselt teostama omal vastutusel ja üksmeeles, pidades silmas lapse igakülgset heaolu. Kui aga lapse lapse kehalist, vaimset või hingelist heaolu või tema vara ohustab PKS § 134 lg 1 alusel vanema hooldusõiguse kuritarvitamine, lapse hooletussejätmine, vanemate suutmatus täita oma kohustusi või kolmanda isiku käitumine ja kui vanemad ei soovi või ei ole võimelised ohtu ära hoidma, rakendab kohus ohu ärahoidmiseks vajalikke abinõusid, muu hulgas PKS § 134 lg-s 3 ning PKS §-des 135 ja 136 loetletuid. Nendeks abinõudeks võib PKS § 134 lg 3 järgi olla vanema asemel lapse kohta hooldusõigusest tulenevate otsuste, hoiatuste ja ettekirjutuste tegemine ning keeldude kehtestamine, samuti vanemate kohustamine järgida kohtu määratud asutuse hooldusjuhiseid. Kohus võib ka isiku- või varahooldusõigust piirata teatavate toimingute või teatavat liiki toimingute tegemise keelamisega. Varahooldusõiguse võib kohus vanemalt ka täies ulatuses ära võtta.

Seejuures võib kohus kõige äärmuslikuma abinõuna PKS § 135 lg 1 alusel lapse perekonnast eraldada ja PKS § 135 lg 2 alusel hooldusõiguse täielikult vanemalt ära võtta, seda aga juhul kui teised abinõud ei ole tulemusi andnud või kui on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks. 1. jaanuaril 2016. aastal jõustunud muudatuse kohaselt võib PKS § 135 lg 4 järgi valla- või linnavalitsus või Sotsiaalkindlustusamet muuhulgas lapse perekonnast eraldada ka enne kohtumäärust. Lapse perekonnast eraldamine ja hooldusõiguse täielik äravõtmine on seejuures rangelt erandlikud meetmed.

Lapse heaolu käsitlusi on palju. Levinumate heaolu määratlustena nähakse Erik Allardt'i heaolu definitsiooni olemise (*being*), omamise (*having*) ja kuulumisena (*loving*). Heaolu jagatakse ka subjektiivseks ja objektiivseks heaoluks. Subjektiivse heaoluna nähakse seejuures lapse enda hinnangut oma heaolule, objektiivne heaolu seostub eelkõige aga tema loomulike vajadustega seoses. Objektiivset heaolu hindavad eelkõige eksperdid ja teadlased

seoses sellega, mida on nende arvates vaja lapse heaoluks. Seega on lastekaitsetöötajatel ja kohtul oluline roll lapse objektiivse heaolu hindamisel. Lapse heaolu on defineeritud ka 1. jaanuaril 2016. aastal jõustunud lastekaitseaduse §-s 4, mille kohaselt on lapse heaolu lapse arengut toetav seisund, milles lapse füüsilised, tervislikud, psühholoogilised, emotsionaalsed, sotsiaalsed, kognitiivsed, hariduslikud ja majanduslikud vajadused on rahuldatud. Magistritöös leidis ka tõestust, et LÕK-is sätestatud lapse õiguste järgimine on peamiseks instrumendiks lapse igakülgse heaolu saavutamisel. Ka on lapse heaoluga tihedalt seotud lapse huvide järgimise põhimõte. Lapse huvides on eelkõige üles kasvada oma vanematega, järjepidevus ning elu turvalises keskkonnas, kus on tagatud lapse kindlustunne, hoolitsus, tervislik seisund ja heaolu.

Lapse vanemad aga ei pruugi või ei saa alati tagada lapsele tema huvides olevat igakülgset heaolu ning tema arenguks vajalikku keskkonda. Halvimatel juhtudel võib lapse heaolus tekkivate puudujääkide põhjuseks olla lapse väärkohtlemine tema vanemate poolt. Lapse väärkohtlemise saab ülevaatliselt jagada füüsiliseks, psühholoogiliseks ja seksuaalseks väärkohtlemiseks ning hooletussejätmiseks. Uuemate käsitluste kohaselt on leitud, et lapse väärkohtlemise liigina võib näha ka seda, kui laps näeb pealt teiste pereliikmete vahelist vägivalda. Väärkohtlemine oma eri vormides esineb aga enamasti kombineeritult ning tihtipeale kannatavad lapsed korraga mitut liiki väärkohtlemise all. Vägivaldset peret iseloomustavate teguritena nähakse muuhulgas sõltuvusprobleemidega vanemaid, kriminaalset käitumist ning autoritaarset käitumist teiste pereliikmete suhtes. Perekonna kehva materiaalsed olukorda on nähtud ühe vägivalda riskifaktorina, kuigi enamasti võib siiski tõdeda, et vägivalda esineb kõigis ühiskonnaklassidesse kuuluvates peredes. On üldiselt mõistetav, et igasugune väärkohtlemine mõjub lapsele hävitavalt. Muuhulgas võib see mõjutada last tema tervistkahjustava käitumise kujunemisel, kahjustada nii tema vaimset kui ka füüsilist tervist, mõjuda halvasti tema sotsiaalsetele ja hariduslikele väljavaadetele ning seetõttu võib laps ka hilisemas tulevikus olla ise suurema tõenäosusega vägivaldne.

Riigikohus on korduvalt rõhutanud, et vanema hooldusõiguse täielik äravõtmine on kõige riivavam ja äärmuslikum abinõu, mida lapse heaolu kaitsmisel kasutada. Rakendatavate abinõude kaalumisel on kohtul kohustus kõigepealt kindlaks teha, mis on vanemast lapsele tulenev oht ning alles seejärel hinnata, milliste võimalikult väheriivavate meetmetega on võimalik seda ohtu kõrvaldada. Ka Saksa õigus, mis tunneb samuti vanema hooldusõiguse instituuti, näeb ette vanema hooldusõiguse piiramise olukorras, kus lapse kehaline, vaimne ja hingeline heaolu on ohustatud. Samuti nähakse Saksamaal hooldusõiguse täielikku äravõtmist

kui kõige viimast meedet, mida võib rakendada vaid siis, kui eelnevad abinõud pole tulemusi andnud. Soome ja Rootsi vastavat seadusandlust analüüsid leidis autor, et Soomes puudub regulatsioon vanema hooldusõiguses muudatuste tegemiseks lapse heaolu ohustamise korral ning ka Rootsis on see vaid harv erand. Eeltoodu ajendiks on ideaal, et laps pöördub ohustavate asjaolude äralangemisel tulevikus oma bioloogilise perekonna juurde tagasi.

Vanema hooldusõiguse täieliku äravõtmise asja läbivaatamisel on kohtul kohustus kaasata PKS § 135 lg 3 alusel menetlusse arvamuse andmiseks kohalik omavalitsus. TsMS § 559 lg 1 alusel peab kohus ära kuulama isiklikult vanemad ning arutama nendega lapse huvide kaitset. TsMS § 552¹ kohaselt peab kohus isiklikult ära kuulama ka vähemalt 10-aastase lapse ning võimaluse korral ka noorema lapse. Teisalt sätestab LÕK art 12, et igale lapsele, kes on võimeline iseseisvaks seisukohavõtuks, tuleb tagada õigus väljendada oma vaateid kõigis teda puudutavates küsimustes, seda eriti teda puudutavas kohtu- ja administratiivmenetluses. Seega on iseenesest lapse huvides olla isiklikult ära kuulatud ning see, et tema personaalse arvamusega arvestatakse. Teisalt saab ka väita, et lapse isiklikult ära kuulamine kohtuniku poolt lapse heaolu ohustamist puudutavas menetluses võib teinekord osutada last ilma põhjuseta traumeerivaks, seda eelkõige seetõttu, et kohtunikel puudub professionaalne ettevalmistus lapse ärakuulamiseks. Tulenevalt eeltoodust saab võrdluse tuua Saksamaaga, kus perekonnaasju menetlevad kohtus spetsialiseerunud perekonnohtunikud, kellel on vastav ettevalmistus lapsega suhtlemiseks.

Kohtupraktikat analüüsid leidis autor, et hooldusõiguse äravõtmise menetluses tehtud lahendites oli kõige sagedasemaks lapse heaolu ohustamise viisiks lapse hooletussejätmine vanema poolt. Hooletussejätmine on enamasti kujutanud endast lapse järelevalveta jätmist, lapsele temale eluks vajaliku (riided, toit, hügieen) mittevõimaldamist ning lapse tervise hooletussejätmist. Näiteks on leitud, et vanem pole oma puudega lapsele võimaldanud temale vajalikku meditsiinilist abi ja hooldust.

Üheks oluliseks argumendiks vanemalt hooldusõiguse äravõtmisel on vanema pikaajaline huvipuudus lapse suhtes. Palju esines juhtumeid, kus last kasvas vanema asemel hoopis vanavanem, vanem ise lapse kasvatamises kunagi osalenud ei ole ning on lapse vastu huvi tundnud minimaalselt. Sellisel juhul puudub enamasti lapsevanemal ka püsiv elukoht, mistõttu pole ka tema püsivat viibimispaika võimalik kindlaks määrata. Seetõttu pole sageli võimalik ka teda ära kuulata, kuna vanem ei ilmu kohtusse. Samas tuleneb kohtule vanema ärakuulamise kohustus TsMS § 558 lg-st 1. Vanema võib küll TsMS § 558 lg 3 alusel jätta ära

kuulamata, kui sellest tekkiva viivitusega kaasneks ilmselt oht lapse huvidele. Selline sõnastus pole aga käesolevas olukorras kuigi täpne, mistõttu oleks mõistlik kehtiva TsMS vastava paragrahvi sõnastust hoopis laiendada. Võrdluse saab tuua Saksamaa perekonna- ja hagita menetluse seaduse (FamFG) § 160 lg-ga 3, mille kohaselt võib kohus mõjuvatel põhjustel vanemate ärakuulamise vahele jätta. Sarnane laiem TsMS sõnastus oleks kindlasti sobivam olukorras, kus kohus jätab vanemad ära kuulamata siis, kui vanemad ei ilmu kohtusse ärakuulamisele ning nad pole muul viisil kättesaadavad.

Üksmeel valitseb last füüsiliselt väärkohelnud vanemalt hooldusõiguse äravõtmisel. Lisaks on leitud, et vanemalt hooldusõiguse äravõtmisel peab arvestama ka teise vanema ja perekonnas elevate laste suhtes toime pandava vägivallaga. Seejuures on lapse perekonnast eraldamine oluline ka vägivalla kahtluse põhjal, seda just eeldusel, et vanem viibis vigastuse tekkimise ajal lapsega koos.

Vanema intellektipuue ega muu vaimse tervise seisundist tingitud toimetulekuhäire ei ole aga põhjuseks vanemalt hooldusõiguse täielikuks äravõtmiseks. Kui vanem suudab koos tugiisiku toega lapse kasvatamisega toime tulla ning soovib seda teha, on antud juhul eelkõige põhjendatud rakendada toetavaid meetmeid. Näiteks on sellisel juhul kohus teinud vanemale ettekirjutuseks kohustuse käia psühhiaatri vastuvõtul. Probleeme võib põhjustada aga olukord, kui vanem on juba eelnevalt keeldunud põhjendamatult kohaliku omavalitsuse pakutavast abist ja toetavatest teenustest.

Kohtupraktikas valitseb teatav ebaselgus kinnipidamisasutuses karistust kandva vanema hooldusõiguse äravõtmise küsimuses. Kuigi üldjuhul annab vanema kestev võimetus hooldusõigust teostada (sh vangistus) alust hooldusõiguse peatamiseks PKS § 140 lg 1 mõttes, võivad vanema kuritegelik käitumine, elustiil ja sellest tingitud lapse hooletussejätmine olla põhjuseks vanema hooldusõiguse äravõtmisele. Eeltoodud käitumiseks võib olla näiteks see, kui vanem paneb lapse lühikese eluea jooksul toime mitmeid kuritegusid, mille tõttu on ta korduvalt vanglas karistust kandma pidanud ning millest on omakorda järeldatud, et vanem ei soovi lapse elus osaleda. Samas ei saa igal juhul kindlalt väita, et vangistuses viibiv vanem ei ole võimeline ega hakka pärast kinnipidamisasutusest vabanemist lapse suhtes hooldusõigust teostama. Kindlasti pole lapse huvides olukord, kus tema vanemalt võetakse ära hooldusõigus pelgalt vanema vangistuses viibimise pärast. Seetõttu oleks õigem vanema vanglas viibimise ajal pigem hooldusõigust peatada, et anda talle pärast karistuse kandmist võimalus oma lapse eest hoolt kanda.

Lisaks lapse huvidega arvestamisele, mis on ülimuslikud, peab kohus seejuures arvestama ka vanema huvidega. Kui pärast lapse eraldamist perekonnast kohaliku omavalitsuse poolt osaleb vanem aktiivselt lapse eest hoolitsemises, tunneb tema vastu huvi ja soovib last ise kasvatada, peab andma talle võimaluse näidata, kas ta suudab lapse eest hoolt kanda ning on võimeline last esialgselt ähvardanud ohu eemaldama. Oluline on silmas pidada ka lapse ja tema vanema kiindumussuhet – kui see on olemas, siis tuleb seda eelkõige toetada vastavate abinõudega. Sellisel juhul ei oleks lapse huvides ega lapse heaolu seisukohalt mõistlik last ja tema vanemat lahutada.

Suurel osal juhtudest oli probleemses perekonnas alkoholi –või narkosõltuvusega vanem. Just sõltuvusprobleemid ja sellest tulenev elustiil on olnud enamasti lapse heaolu ohustamise ja hooletussejätmise põhjusteks. Sõltuvuse käes vaevlev vanem on jätnud enamasti oma lapse heaolu ja tema vajaduste rahuldamise tähelepanuta ning samuti ei hoolitse iseenda ega oma perekonna eluaseme korra eest. Selliste vanemate kodus puuduvad ka tihtipeale elementaarsed tingimused, kodu on koristamata ning on ka juhtumeid, kus perekonna korterist on puudunud vesi ja elekter. Samas ei ole perekonna halb materiaalne olukord ning potentsiaalselt ohtlik eluruumi seisukord koheselt aluseks vanema hooldusõiguse äravõtmisele ning sellisel juhul peab esialgu perekonda pigem abistama, et last ähvardav oht kõrvaldada.

Esmane kontakt probleemsete perekondadega on kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajatel. Enamasti on sellised perekonnad juba pikemat aega kohaliku omavalitsuse järelevalve all, nende suhtes on püütud kohaldada erinevaid abinõusid ja meetmeid. Näiteks on alkoholisõltuvusega vanemat suunatud võõrutusravile ja psüühikahäirega vanemale on seatud kohustuseks psühhiaatri vastuvõtul käimine ning vastava ravi järgimine. Üldiste toetavate meetmetena on rakendatud ka tugiisiku abi ja nõuannete järgimist lapse kasvatamisel, lastekaitsetöötaja vastuvõtul käimist ning eluaseme korrastamise kohustust. Kui need eeltoodud abinõud on osutunud ebaefektiivseteks vanema soovimatuse tõttu teha lastekaitsetöötajatega koostööd ja kui lastekaitsetöötajatel tekib seeläbi põhjendatud kahtlus, et ka edasised abinõud ei pruugi ohtu kõrvaldada, pöörduakse juba kohtu poole vanema hooldusõiguse äravõtmiseks.

Enamasti tuginevadki kohtud juba kohaliku omavalitsuse töötajate poolt rakendatud meetmete täitmisele ja nende tulemuslikkusele. Seejuures peab kohus ka alati eelnevalt analüüsima, kas juba kasutatud meetmetest piisab, et rakendada kõige äärmuslikumat abinõu või saab kohus

ka ise vanema suhtes kehtestada PKS § 134 lg-st 3 tulenevaid meetmeid. Siiski leidis ka kohtulahendeid, kus oli vanemalt hooldusõigus ära võetud ning vaid pelgalt konstateeritud, et eelnevalt rakendatud abinõud ei ole lahendusi andnud, hindamata ja põhjendamata seejuures, millised need abinõud olid ja milles seisnes nende ebaefektiivsus. Eeltoodu on praktikas kahtlemata väga ohtlik, kuna selle pinnalt pole võimalik kindlaks määrata, mille põhjal on kohus hooldusõiguse äravõtmisel üldse lähtunud.

Kitsaskohti on esinenud ka vanemast tuleneva ohu kindlaks tegemisega. Kohus on hooldusõiguse küll vanemalt ära võtnud, kuid jätnud välja selgitamata, milline oht ähvardab last vanema juures kasvades. Ka on lahendeid, kus nenditud pelgalt, et varem rakendatud meetmed pole tulemusi andnud analüüsimate seejuures, millised need abinõud olid ja miks nad ebaefektiivseteks on osutunud. Viidatud on ka seejuures asjaoludele, et vanemal puuduvad lapse kasvatamiseks vajalikud tingimused ning vanemal on alkoholiprobleemid. Eeltoodut ei saa aga kindlasti käsitleda vanemast tulenevaks ohuks lapse suhtes ega olla esmaseks aluseks vanema hooldusõiguse äravõtmisel. Just seetõttu on kohtul vajalik väga konkreetselt lahendis välja tuua, milline on last ähvardav oht ning analüüsima võimalusi seda ohtu ära hoida vähemriivavate meetmetega.

Kui vanematele on korduvalt kohaliku omavalitsuse poolt pakutud lapse kasvatamisel toetavaid teenuseid aga vanem keeldub igasugusest koostööst ning abistamisest, ei pruugi hooldusõiguse täielik äravõtmine väljuda kaalutlusruumi piiridest, kuna lapse ohustamist pole pole võimalik muul viisil vältida ning seega on rakendamiseks valitud kõige äärmuslikum abinõu. Kuna PKS § 134 lg 1 seab ka kohtule võimaluse enne vanema hooldusõiguse äravõtmist rakendada vajalikke meetmeid aga sellest hoolimata lähtub kohus juba kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõudest, siis oleks kohtupraktika ja seadusandluse ühtlustamise huvides otstarbekas lisada PKS-i vastavasse paragrahvi sätte, mille kohaselt peab kohus enne hooldusõiguse täielikku äravõtmist arvestama ka kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõudega ning kohus võib hooldusõiguse täielikult ära võtta üksnes juhul, kui teised abinõud, sealhulgas ka kohaliku omavalitsuse poolt rakendatud abinõud, ei ole tulemusi andnud või on põhjust eeldada, et nende rakendamisest ei piisa ohu ärahoidmiseks.

Magistritöös sai seega osaliselt kinnitust sissejuhatuses püstitatud hüpotees. Heaolu ohustamise mõiste käsitlemise osas valitseb teatavas osas üksmeel. Samas puudub kohtupraktikas täielik selgus, millal võib kohus vanema suhtes rakendada toetavaid abinõusid

ja millal võtta vanematelt hooldusõigus täielikult ära. Suures osas on tuginetud hoopis eelnevalt kohaliku omavalitsuse poolt kasutatavatele abinõudele.

ENDANGERING OF WELL-BEING OF CHILD BY THE PARENT AND DEPRIVATION OF RIGHT OF CUSTODY IN FULL

Summary

Family enjoys the protection of the government according to the Constitution of the Republic of Estonia. Parents have the sole right to raise their children and have the state not intervene in their family life. Child's future outcomes and relationships are highly linked to childhood experiences and home environment, therefore it is crucial for a child to be raised in a caring and loving family. Only in certain circumstances the state has a right to interfere - one of the main reasons is if the child is endangered by his or her parent due to abuse or parental incompetence.

The main purpose of this thesis was to examine what is considered as well-being of child and its endangering and what types of endangering are seen as enough and sufficient to deprive the parent of custody in full by the court. The author has put up the following hypothesis: the courts are handling the concept of endangering of well-being of child differently and there is a certain unclarity in when should the courts apply supporting measures to the parent or when to deprive the parent of custody in full.

In Estonia the Family Law Act, which enacts the concept of parent's right of custody, entered into force in 2010. According to the Family Law Act § 116 the right of custody is the parents' obligation and right to care for their minor child, which encompasses the right to take care for the person of the child, for the property of the child and to decide the matters related to the child. Parents must exercise their custody unanimously considering the all-round well-being of the child. The main principles of the treatment of the child are also stipulated in the new Child Protection Act which entered into force in 2016. According to Child Protection Act § 7 family is seen as a natural environment for the development and growth of the child and the primary liability for ensuring the child's rights and well-being lies foremost with the parent.

The well-being of the child is mainly classified as subjective and objective well-being. The concept of subjective well-being encompasses the child's own views to his or her well-being, whereas objective well-being is seen in accordance with the child's basic needs. The Child Protection Act sees the child's well-being as a condition supporting the development of the child in which the physical, medical, psychological, emotional, social, cognitive, educational and economic needs of the child are satisfied. The concept of child's rights and best interests

of the child is closely related to child's well-being. Ensuring the children's rights stipulated in the Convention on the Rights of the Child is seen as an instrument in achieving the child's well-being. It is in the best interests of the child to grow up with his or her parents in a safe environment where the care, health and well-being of the child are guaranteed. The endangering of the child is seen mostly as physical, psychological and sexual maltreatment and child neglect. It is also implied that child maltreatment occurs when the child witnesses the violence between other family members. In most cases, maltreatment in its different forms occurs as combined.

When physical, mental or emotional well-being or the property of the child is endangered by abuse of parent's right of custody, neglecting the child, inability of the parents to perform their obligations or conduct of a third person and the parents do not wish or are unable to prevent the danger, the Family Law Act § 134 allows the court to apply necessary measures. The court may make decisions arising from the right of the custody in lieu of a parent, issue warnings, precepts and impose prohibitions and require the parents to observe the instructions of the agency specified by the court. A court may restrict the right of custody over person or property by prohibiting the performance of certain acts or certain type of acts. If all the measures applied have not yielded any results or there is a reason to believe the application of these measures is not sufficient to prevent the danger, the court may separate the child from family and deprive the parent of custody in full. The deprivation of custody in full is the most extreme measure to apply and it is only to be implemented if other measures applied have proven to be ineffective or if there is a reason to believe further measures will not be sufficient. This principle has been repeatedly stated by the Supreme Court of Estonia and the European Court of Human Rights.

When examining the court practice, the author found that the main reason for deprivation of parent of custody of right was the neglect of the child, which is mostly been the parent's inability to provide the child with necessities (food, clothes and hygiene) and the neglect of the child's health. Parent's long term lack of interest is also seen as the reason for deprivation of right of the custody. The author claims that the neglect of the child and long term lack of interest can be seen somewhat differently, because in the latter case the child has been left to live with his or her grandparent who has provided the child with the care he or she needs and therefore the child is not in immediate danger caused by the parent. Problems arise too when there is no information of the parent's location and there is no with contact the parent and therefore the court is not be able to hear the parent in the proceeding, although the court has

that obligation according to the Code of Civil Procedure § 558 (1). Although § 558 (3) the court does not need to hear the parents if the resulting delay would clearly present a danger to the interests of the child, the author claims that the latter formulation of the subsection is rather inaccurate concerning the described case. The Author imposes that the according subsection of the Civil Procedure Code should be formulated that the court does not need to hear the parents if there are substantial grounds for omitting the hearing.

The fact that the parent lacks ability or knowledge to take care of the child, has addiction problems, he or she is mentally disabled or the condition of the family home is potentially dangerous for the child, is not in itself a reason to deprive the parent of custody. In this case the necessary measures must be applied to support and help the parents to avert the danger. For example the court can oblige parents to clean the room, have the parent visit the psychiatrist and follow the prescribed treatment or oblige them to cure their addiction.

Deprivation of right of custody from a parent who has been convicted of a crime and is imprisoned has been problematic. Although in some cases when the parent has committed crimes repeatedly and has not shown any signs of willing to change for sake of the child, the court has found that the negligent and criminal behaviour of the parent is not appropriate for raising a child. In spite of the latter, it is not always correct to assume that the parent is not willing to raise a child after he or she is released from prison and it is certainly not in the best interests of the child to have his or her parent deprived of custody solely on the fact the parent has been in prison. Therefore the author argues that when the parent is serving a punishment it is best to suspend the parent's right of custody.

The court must also have the parent's rights and views taken into account when the deprivation of right of custody is under question. When the parent is willing to and shows interest in raising the child and is ready to eliminate the danger it is correct to give the parent a chance to take care of the child. It is also necessary to consider the bond between the child and the parent and to strengthen it with appropriate means when possible.

Author has found that in many cases different forms of maltreatment appear together. For example a parent who has physically maltreated the child also has maltreated him or her psychologically or neglected the child. In the case of physical maltreatment is also crucial to take into consideration the violence conducted to the other parent and other children in the family.

The local government has the first contact with problematic families and the maltreated child. In many cases the local government has already applied different supportive measures to help the family and eliminate the danger. When the supportive measures have not been effective, the local government has turned to court to have the parent deprived of right of custody. Very often the court itself does not apply any additional measures but accepts the measures already applied by the local government. Certain problems have arisen from the latter. For example in many cases the court has merely stated that previous measures have not been successful without analysing what these measures were. There have also been cases when the court has not ascertained the danger that the parent imposes to the child and deprived the parent of right of custody in full. The latter is certainly problematic because in such cases there is no way to understand on what grounds the court has relied on when depriving the parent of right of custody.

The current § 134 (1) of the Family Law Act stipulates that the court itself also must apply the necessary measures to avert the danger and according to the § 135 (2) of the Family Law Act deprives the parent of the right of custody in full if the measures taken have not been effective or if there is a reason to presume so. In reality, the courts are mainly accepting the measures already made by the local governments. Due to the latter the author claims that it is reasonable to make the according changes to the Family Law Act. Although the Family Law Act doesn't stipulate that the courts must always apply these measures itself and may not accept the measures implemented by the local government, it is for the clarity and harmonization of the law and court practice to stipulate in the Family Law Act that the court must also accept the measures applied by the local government before the deprivation of parents right of custody in full and only if these measures have not yielded any results may the court deprive the parent of the right of custody in full.

Therefore the hypothesis imposed by the author has partly found confirmation. There is a certain consensus when handling the concept of endangering of well-being of child. But in some situations there is unclarity in when should the courts apply supporting measures to the parent or when to deprive the parent of custody in full. The courts have mainly relied upon previous measures applied by the local government.

Autori allkiri ja kuupäev:.....

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Abivajavast lapsest teatamine ja andmekaitse (juhend) (Arvutivõrgus kättesaadav http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/abivajavast_lapsest_teatamine_ja_andmekaitse_-_juhend_0.pdf, 10.04.2017).
2. Allardt, E. Having, loving, being. An alternative of the Swedish model of research (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198287976.001.0001/acprof-9780198287971-chapter-8>, 18.04.2017).
3. Ahas, E. Kas perest eraldamine on liigne sekkumine perekonnaautonoomiasse või üks lapse huve tagavatest meetmetest? – *Juridica* 6/2015, lk 397-404.
4. Andersson, G. Children in permanent foster care in Sweden. – *Child and family social work* 1999/4, pp 175-186.
5. Arrak, L. Vanema õigused ja kohustused lapse suhtes ning avaliku võimu sekkumine vanema ja lapse õigussuhtesse. - *Sotsiaaltöö* 5/2011, lk 6-11.
6. Aru, A. Paron, K. Lapse parimad huvid. – *Juridica* 6/2015, lk 375-386.
7. Baksh, F. Kent, T. Lanyon, C. Sinclair, R. Views on positive parenting and non-violent upbringing: a report from the Consultation with Children and Parents. Strasbourg: National Children's Bureau 2007.
8. Biin, H. Karu, M. Suvi, H. Turk, P. Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2012 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/lapse_oiguste_ja_vanemluse_monitooringu_kokkuvote.pdf, 18.04.2017).
9. Bradshaw, J. Hoelscher, P. Richardson, D. An index of child well-being in the European Union. - *Social Indicators Research* (2007) 80, pp 133-177.
10. Browne, K. Fergusson, D. M. Gilbert, R. Webb, E. *et al.* Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. – *The Lancet*, January 2009, Volume 373, pp 68-81.
11. Casas, F. Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-being. - *Child Indicators Research*, October 2011, Volume 4, Issue 4, pp 555-575.

12. Cassidy, C. Children's Status, Children's Rights and 'Dealing with' Children. – International Journal of Children's Rights, Volume 20, 2012, pp 57-71.
13. Chapter 3: Child abuse and neglect by parents and other caregivers. World Health Organization (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap3.pdf?ua=1, 17.04.2017).
14. Committee on the Rights of the Child. General Comment No. 5 (2003). General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6) (Arvutivõrgus kättesaadav <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsiQql8gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2fQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2bj5HTLU2Ub%2fPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c>, 18.04.2017).
15. Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Third and fourth periodic reports of States parties due in 2009: Germany, 2010 (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.refworld.org/publisher,CRC,STATEPARTIESREP,DEU,52de5ca64,0.html>, 02.04.2017).
16. Dethloff, N. Martiny, D. Parental responsibilities. National report: Germany (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).
17. Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni 21.08.2014.a kiri justiitsministrile (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://m.riigikogu.ee/download/187cafe6-ad2a-44ee-9a62-728cbbf2cbcf>, 18.04.2017).
18. Eliminating corporal punishment: a human rights imperative for Europe's children. Strasbourg: Council of Europe 2007.
19. Espenberg, K. jt (koost). Vanema hooldusõiguse määramise uuring. Lõppraport. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, 2013, lk 23-24 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://skytte.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vanema_hooldusoisus_loppraport_isbn.pdf, 18.04.2017).
20. Espenberg, K. Laur, K. Lees, K. Linno, M. Nauts, K. Strömpl, J. Valma, K. (koost.). Lastekaitseaduse elnoõ mõjude analüüs: lühikokkuvõte. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE 2013 (Arvutivõrgus kättesaadav -

- https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/105_luhike_luhikokkuvote.pdf, 18.04.2017).
21. Gilbert, N. Parton, N. Skivenes, M. (edited). Child Protection Systems: International Trends and Orientations. Oxford University Press 2011.
  22. Haldre, L. “Laste väärkohtlemise kogemused ja kordusrisk”. - Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi 76. aastapäeva konverents “Laps – vägivalda ohver” 04.04.2014 Tallinna Ülikoolis, (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.ekei.ee/sites/www.ekei.ee/files/elfinder/dokumendid/ekei_76apva_konferents_a5.pdf, 18.03.2017).
  23. Hodgkin, R. Newell, P. Implementation handbook for the Convention of the Rights of the Child. Fully revised third edition. Geneva: Atar Roto Presse 2007.
  24. Ilves, K. Reinomägi, A. Salla, J. Soo, K. Surva, L. Lapse turvalisus. – Laste heaolu. Tallinn: Statistikaamet 2013 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Laste_heaolu_sisu-1.pdf, 18.04.2017).
  25. Ilves, K. Soo, K. Strömpl, J. Laste väärkohtlemise juhtumitest teavitamise ja võrgustikutöö lõppraport. Tartu: Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, 2009 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Lapse_vaarkohtlemisest_teavitamine_uuringu_raport-1.pdf, 18.04.2017).
  26. Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020. World Health Organisation, 2014 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/253728/64wd13e_InvestChildMaltreat_140439.pdf, 18.04.2017).
  27. Iskül, I. Lapse parim huvi hooldusõiguse üleandmisel. Magistritöö, Tallinn: Tartu Ülikool 2015.
  28. Jaanimägi, K. PõhiSK § 27 (+ § 26) komm. 28.1. - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. vlj. Tallinn: Juura 2012.
  29. Jäntherä-Jareborg, M. Singer, A. Sörgjerd, C. National report on parental responsibilities: Sweden (Arvutivõrgus saadaval - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).
  30. Kriminaalpoliitika veebileht. Laste väärkohtlemine peres. (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres>, 16.03.2017).

31. Kriminaalpoliitika veebileht. Perevägivalda teoreetilised käsitlelused (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalda-teoreetilised-kasitlused>, 17.04.2017).
32. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf, 18.04.2017).
33. Kurki-Suonio, K. National report on parental responsibilities: Finland (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Finland-Parental-Responsibilities.pdf>, 18.04.2017).
34. Kutsar, D. Reinomägi, A. Sinisaar, H. Toros, K. Sissejuhatus: lapse õigused ja heaolu. – Laste heaolu. Tallinn: Statistikaamet, 2013.
35. Laste hoolekande korraldus valdades ja linnades. Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn, 29. jaanuar 2013, lk 2, 15 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/RKTR_2272_2-1.4_2038_001-2.pdf, 18.04.2017).
36. Lastekaitseaduse 677 SE seletuskiri.
37. Lasteombudsmani veebileht. Laste õigused ja kohustused. (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://lasteombudsman.ee/et/taiskasvanu/lapse-oiigused-ja-kohustused>, 18.04.2017).
38. Laugus, R. Lapse ärakuulamine perekonnavaidlustes. Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool 2012.
39. Lee, P. D, Pollard, E. L. Child well-being: a systematic review of the literature. – Social Indicators Research 2003, volume 61, pp 59-78.
40. Linno, M. Soo, K. Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Tallinn: Justiitsministeerium 2011 (Arvutivõrgus kättesaadav - http://lft.ee/admin/upload/files/perevagivalda_juhis_kovidele_veebi.pdf, 19.04.2017).
41. Linno, M. Soo, K.. Strömpl, J. Perevägivalda levikut soodustavad riskid ja perevägivalda ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn: Tartu Ülikool, Justiitsministeerium 2011 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalda_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalda_ulatus.pdf, 19.04.2017).
42. Lillsaar. M. Ühise hooldusõiguse lõpetamine ja hooldusõiguse üleandmine. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2013 (Arvutivõrgus kättesaadav -

- http://www.riigikohus.ee/vfs/1579/Hooldusõiguse_lopetamine_ja_yleandmine_analyy_s_M.Lillsaar.pdf, 18.04.2017).
43. Lillsaar, M. Siimula-Saar, K. Vanematevahelised vaidlused hooldusõiguse ja suhtlusõiguse kindlaksmääramisel – kes on võitja, kes kaotaja? – Riigikogu Toimetised 27/2013, lk 79-87.
  44. Luhamaa, K. Universal Human Rights in National Contexts: Application of International Rights of the Child in Estonia, Finland and Russia. PhD dissertation. Tartu: University of Tartu 2015.
  45. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn: Juura 2005.
  46. Mardisalu, M. Lapse käsitlemine Eestis kohtusüsteemis perekonnast eraldamise praktikas. - Sotsiaaltöö 6/2007, lk 49-52.
  47. Masson, J. Reading, R. Thoburn, J. Webb, E. *et al.* Promotion of children's rights and prevention of child maltreatment. – The Lancet, January 2009, Volume 373, Issue 9660, p 339.
  48. Osborne, C. Berger, L. M. Parental Substance Abuse and Child Well-Being: A Consideration of Parents' Gender and Coresidence. - Journal of Family Issues, volume 30, number 3, March 2009, p 366.
  49. Perekonnaseaduse eelnõu 55 SE seletuskiri.
  50. Pinheiro, P.S. World report on violence against children: violence against children in home and in the family. Geneva: ATAR Roto Presse SA 2006 (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://www.unicef.org/violencestudy/3.%20World%20Report%20on%20Violence%20against%20Children.pdf>, 19.04.2017).
  51. Pint, S. Lapse abivajaduse hindamine lastekaitseaduse kontekstis Jõgevamaa näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool 2016.
  52. Principles of European family law regarding parental responsibilities (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf>, 16.01.2017).
  53. Põldkivi, A. Lapse väärkohtlemine lastekaitsetöötajate tõlgenduses. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
  54. Pärna, M-E. Hooldusõiguse piiramine ja lapse perekonnast eraldamine. Magistritöö, Tallinn: Tartu Ülikool 2016.
  55. Stalford, H. Children and the European Union: rights, welfare and accountability. Oxford and Portland, Oregon: Hart 2012.

56. Soo, K. Kodune kasvatusatmosfäär ja nooruki probleemkäitumine – seksuaalse väärkohtlemise risk. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2006.
57. Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012-2020. Tallinn: Sotsiaalministeerium, 2011, lk 20 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/laste_ja_perede_arengukava_2012_-_2020.pdf, 18.04.2017).
58. Tulva, T. jt (koost.). Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud (artiklite kogumik). Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Ülikool 2006.
59. UN Committee on the Rights of the Child: General Comment no. 8 (2006). The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsqlkirKQZLK2M58RF%2f5F0vF1b6rTFNjw4eY3W5adlOuDFzP1GdKUZ8oR YHJyiPeOS%2bcQ90I8KHM75DD7B5IIMbhIZPgDtB5J7OmNi%2boP0erF>, 18.04.2017).
60. Uritam, A. Lapsed ja nende karistamine: kas lüüa või mitte? – Juridica 8/2007, lk 537-552.
61. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn: Justiitsministeerium 2015 (Arvutivõrgus kättesaadav - https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/vagivalla_ennetamise_strateegia_2015-2020_kodulehele.pdf, 19.04.2017).
62. Õiguskantsleri arvamus perekonnaseaduse muutmise seaduse eelnõu kohta (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_perekonnaseduse_muutmise_seaduse_eelnou_kohta.pdf, 28.04.2017).
63. Õiguskantsleri avalik pöördumine sotsiaalministri poole laste kehalise karistamise keelustamiseks (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsleri-avalik-poordumine-sotsiaalministri-poole-laste-kehalise-karistamise-keelustamiseks>, 16.03.2017).
64. Õiguskantsleri soovitus põhiõiguste -ja vabaduste paremaks tagamiseks. Lapse perest eraldamine ning vanema suhtlusõiguse piiramine (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_soovitus_pohioiguste_ja_-_vabaduste_paremaks_tagamiseks_lapse_perest_eraldamine_ning_lapse_ja_vanema_s_uhtlusoiguse_piiramine.pdf, 17.04.2017).

65. Õiguskantsleri soovitus noore ja tema vanaema suhtluse toetamise kohta (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/noore_ja_tema_vanaema_suhtluse_toetamine_.pdf, 28.04.2017).
66. ÜRO Lapse õiguste komitee. Lapse õiguste komitee lõppjärelused Eesti esimese ja teise aruande kohta, 2003 (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/306/CRC.pdf>, 21.03.2017).
67. ÜRO Lapse Õiguste Komitee Üldkommentaar nr 13 (2011), lapse õigus kaitsele igasuguse vägivalda eest (mitteametlik tõlge) (Arvutivõrgus kättesaadav - www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/10/Yldkommentaarnr13_eesti.pdf, 18.04.2017).
68. ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaar nr 14 (2013) lapse õigus tema parimate huvide esikohale seadmisele (mitteametlik tõlge), lk 14-19 (Arvutivõrgus kättesaadav - www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Üldkommentaarnr-14.pdf, 18.04.2017).

Kasutatud õigusaktid

69. Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 26.10.2012, 2012/C 326/02.
70. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 2010, 14, 54.
71. Karistusseadustik, RT I, 31.12.2016, 14.
72. Lapse õiguste konventsioon, RT II 1996, 16, 56.
73. Lastekaitse seadus, RT I, 21.12.2016, 24.
74. Parandatud ja täiendatud Euroopa sotsiaalharta, RT II 2000, 15, 93.
75. Perekonnaseadus, RT I, 21.12.2016, 12.
76. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus, RT I, 29.06.2014, 3.
77. Põhiseadus, RT I, 15.05.2015.
78. Rootsi noorte hoolekande seadus (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-199052-med-sarskilda-bestammelser-om-var_d_sfs-1990-52, 18.04.2017).

79. Rootsi vanemate ja laste seadustiku ptk. 6 ja ptk. 21 inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Sweden-Parental-Responsibilities-Legislation.pdf>, 17.04.2017).
80. Saksamaa kohtute seadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html, 18.04.2017).
81. Saksamaa perekonnaasjade ja muude hagita asjade menetluse seadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_famfg/englisch_famfg.html, 18.04.2017).
82. Saksamaa põhiseadus inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>, 04.03.2017.a).
83. Saksamaa tsiviilseadustik inglise keeles (Arvutivõrgus kättesaadav - http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html, 04.03.2017.a).
84. Soome eestkoste ja suhtlusõiguse seadus inglise keeles (mitteametlik tõlge) (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1983/en19830361.pdf>, 05.04.2017).
85. Soome lastehoolekande seadus inglise keeles (mitteametlik tõlge) (Arvutivõrgus kättesaadav - <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2007/en20070417.pdf>, 18.04.2017).
86. Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 28.12.2016, 22.
87. Tsiviilseadustiku üldosa seadus, RT I, 12.03.2015, 106.

Kasutatud siseriiklikud kohtulahendid

88. RKTkm 16.11.2016, 3-2-1-99-16 ja riigikohtunike Henn Jõksi, Jaak Luige ja Malle Seppiku eriarvamus.
89. RKTkm, 11.05.2016.a, 3-21-26-16.
90. RKTkm 12.02.2016, 3-2-1-159-15.
91. RKTkm 04.12.2013, 3-2-1-142-13.
92. RKTkm 14.11.2012, 3-2-1-121-12.
93. RKTko 5.06.1996.a, 3-2-1-79-96.
94. RKTkm 16.09.2015, 3-2-1-78-15.
95. RKTkm 4.05.2011, 3-2-1-13-11.
96. RKHko 16.05.2012, 3-3-1-11-12.
97. VMkm 7.07.2011.a, 2-11-19231.
98. TlnRnkm 27.11.2015, 2-15-4970.

99. HMKm 15.12.2015, 2-15-7486.
100. VMKm 29.06.2011.a, 2-11-101.
101. VMKm 18.04.2011, 2-11-4341.
102. VMKm 11.03.2011, 2-10-21660.
103. VMKm 28.10.2010, 2-09-25861.
104. TlnRnKm 24.10.2014, 2-13-51397.
105. TlnRnKm 12.01.2015, 2-13-40673.
106. HMKm, 21.07.2016, 2-16-5359.
107. TlnRnKm, 19.03.2014, 2-13-57223.
108. VMKm, 06.06.2011, 2-11-1465.
109. TrtRnKm 29.11.2011, 2-11-24272.
110. TrtRnKm, 12.12.2011, 2-10-25392.
111. VMKm, 01.09.2011, 2-11-19994.
112. HMKm, 28.10.2015, 2-15-11043.
113. HMKm, 27.01.2015, 2-14-59247.
114. TlnRnKm, 29.01.2016, 2-15-12137.
115. TlnRnKm, 18.10.2013, 2-12-20151.
116. TlnRnKm, 07.02.2017, 2-16-3622.
117. TlnRnKm 16.07.2014, 2-13-55188.
118. TlnRnKm 30.11.2015, 2-15-4708.
119. TlnRnKm, 03.06.2014, 2-13-16758.
120. TlnRnKm, 11.10.2016, 2-15-13460.
121. TlnRnKm 28.01.2016, 2-15-17807.
122. TlnRnKm 25.02.2016, 2-06-8968.
123. VMKm 14.03.2011, 2-10-20623.
124. VMKm 06.06.2011, 2-10-25505.
125. TlnRnKm 15.03.2017, 2-16-9683.
126. VMKm 17.03.2011, 2-10-56666.
127. HMKm, 12.08.2016, 2-16-7575.

Kasutatud Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid

128. EIKo 26.09.2013, 4962/11 *Ffaire Zambotto Perrin v. Prantsusmaa*.
129. EIKo 06.01.2016, 58455/13 *N.P. v. Moldova Vabariik*.
130. EIKo 18.09.2013, 28775/12 *R.M.S. v. Hispaania*.

131. EIKo 12.09.2016, 16899/13 *Kocherov ja Sergejeva v. Venemaa*.
132. EIKo 13.03.2012, 4547/10 *Y. C. v. Ühendkuningriik*.
133. EIKo, 51555/09 *J. ja teised v. Soome*.
134. EIKo 22.10.2015, 10592/12 *Jovanovic v. Rootsi*.
135. EIKo 6.07.2010, 41615/07 *Neulinger & Shuruk v. Šveits*.
136. EIKo 03.12.2015, 10161/13 *M. & M. v. Horvaatia*.
137. EIKo 28.10.1998, 90/1997/874/1086 *Assenov v. Bulgaaria*.
138. EIKo 29.09.1998, 100/1997/884/1096 *A v. Ühendkuningriik*.
139. EIKo 25.04.1978, 5856/72 *Tyrer v. Ühendkuningriik*.
140. EIKo 26.02.2002, 46544/99, *Kutzner v. Saksamaa*.
141. EIKo 40031/98, 19.09.2000.a, *Gnahoré v. Prantsusmaa*.
142. EIKo 25702/94, 12.07.2001.a, *K. & T. v. Soome*.
143. EIKo 24.03.1988, 10465/83, *Olsson v. Rootsi*.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Nele Nahkur (sünnikuupäev: 01.05.1991), annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Lapse heaolu ohustamine vanema poolt ja vanema hooldusõiguse täielik äravõtmine“, mille juhendaja on Triin Göttig,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 02.05.2017.